

ÚVOD	3 - 9
1. SOCIÁLNO-EKONOMICKÁ ANALÝZA A IDENTIFIKÁCIA	10
1.1. Popis obce a základné geografické údaje	10 - 16
1.2. Obyvateľstvo – miera ekonomickej aktivity	16 - 17
1.3. Dôchodková situácia obyvateľstva	17
1.4. Evidovaní nezamestnaní	17
1.5. Vzdelanostná štruktúra obyvateľov	17 - 19
1.6. Zdravotné a sociálne služby	20
1.7. Stavebníctvo a bytová výstavba	20 - 22
1.8. Vývoj počtu a štruktúra podnikateľských subjektov	22 - 27
1.9. Analýza poľnohospodárstva a rozvoj vidieka	27 - 28
1.9.1. Lesné hospodárstvo	28 - 29
1.9.2. Rozvoj vidieka	29 - 31
1.10. Analýza stavu životného prostredia	31
1.10.1. Vodovodná a kanalizačná sieť	31
1.10.2. Životné prostredie	31 - 33
1.10.3. Odpadové hospodárstvo	33 - 37
1.10.4. Ovzdušie a klimatické zmeny	37 - 38
1.11. Vybavenosť obce dopravnými a technickými vybaveniami	38
1.11.1. Cestná infraštruktúra	38
1.11.2. Energetika	38 - 39
1.11.3. Telekomunikačná a informačná infraštruktúra	39 - 40
2. STRATEGICKÁ VÍZIA	40
2.1. Technická infraštruktúra	40
2.2. Rozvoj vodohospodárskej infraštruktúry	41
2.3. Zásobovanie obce energiou a úspora energie	41
2.4. Rozvoj telekomunikačnej infraštruktúry	42
3. CESTOVNÝ RUCH, KULTÚRA, ŠPORT A VZŤAHY	42 - 59
3.1. Vybudovanie systému verejnoprávnych partnerstievni	59 - 60
3.2. Osveta, výchova a vzdelávanie v súlade s potrebami	60
3.3. Rozvíjať vidiecky turizmus v kombinácii s agroturizmom	60 - 61
3.4. Zlepšenie podmienok pre rozvoj MSP v oblasti služieb	61
3.5. Zachovať kultúrno-historické dedičstvo	61 - 62
3.6. Skvalitniť informačný a orientačný systém	62
3.7. Rozvoj cezhraničnej spolupráce	62
4. PODPORA A ROZVOJ PODNIKANIA	63
4.1. Stabilizácia a rozvoj existujúcich výrobných kapacít	63
4.2. Optimalizácia obecnej štruktúry a kvality subjektov	64
4.3. Vybudovanie a rozvoj dopravnej infraštruktúry	64

4.4. Dobudovanie a rozvoj inžinierskych sietí	64 - 65
4.5. Rozvoj telekomunikačných sietí	65
4.6. Efektívne umiestňovanie nezamestnaných na trhu práce	65
4.7. Posilňovanie sociálneho kapitálu	66
5. POL'NOHOSPODÁRSTVO A VIDIECKY ROZVOJ	66
5.1. Zabezpečenie racionálneho obrábania PPF	66
5.2. Podpora dynamického rozvoja prvovýroby a priemyslu	67
5.3. Ochrana PPF	67
5.4. Rozvoj turizmu a agroturizmu vo vidieckom priestore	67 - 68
6. SOCIÁLNA OBLASŤ A ZDRAVOTNÍCTVO	68
6.1. Zvýšenie kvality sociálnych služieb	68 - 69
6.2. Dosiahnutie aktívnej účasť na starostlivosti o zdravie	69
7. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE	69 - 71
7.1. Ochrana a racionálne využívanie vôd, zabezpečenie pitnej vody	71
7.2. Minimalizácia vzniku odpadov, ekologické nakladanie s odpadmi	71
7.3. Ochrana racionálne využívanie pôd	72
7.4. Ochrana ovzdušia	72
7.5. Enviromentálna osвета, výchová a vzdelávanie	72 - 73
8. VZDELÁVANIE A ŠKOLSTVO	73 - 74
8.1. Rozvoj vzdelávania	74
8.2. Zvýšenie vzdelanostnej úrovne občanov	74
9. VÝSTAVBA V OBCI	75 - 78
10. FINANČNÉ ZABEZPEČENIE	78
11. RÁMEC OPATRENÍ VLÁDY	78 - 79
11.1. Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020	79 - 84
11.2. Oblasť legislatívy a Oblasť inštitucionálnej podpory	84 - 89
11.3. Integrovaný regionálny operačný program 2014 – 2020	89 - 95
11.4. Program rozvoja vidieka 2014 – 2020	95 - 96
11.5. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja 2014 – 2020	96 - 99
ZÁVER	100 - 101

ÚVOD

Tvorba Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce vychádza zo Zákona NR SR č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja a je strednodobým programovým dokumentom, ktorý určuje hlavné smery rozvoja obce do roku 2020, je východiskom pre rozvojové aktivity obce.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja poskytuje komplexný pohľad na súčasný stav hospodárskeho a sociálneho rozvoja a stanovuje strategické ciele, rozvojové priority a strategické oblasti, v súlade s cieľmi:

„Národného strategického referenčného rámca Slovenskej republiky 2014 – 2020“ „Programom rozvoja vidieka SR 2014 – 2020“,
„Programom hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na roky 2014 – 2020“,
„Integrovaným regionálnym operačným programom 2014 – 2020“.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja vypracoval Ing. Ondarišin Ján a kolektív v súčinnosti so starostom obce, obecným zastupiteľstvom a ďalšími partnerskými právnickými a fyzickými osobami inštitúciami, úradmi, vrátane tretieho sektora.

Z metodického hľadiska práce sme vychádzali:

- z platnej legislatívy
- zo skúseností spracovateľského tímu získaných pri programovaní predvstupových aštruktúrálnych fondov založených na metodike uvedenej v Manuáli projektového cyklu Európskej komisie.

Spracovanie PHSR sa z metodického hľadiska riadilo najmä:

- zákonom č. 539/2008 Z.z. o podpore regionálneho rozvoja.

Na základe zákona č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov sa samosprávny kraj pri výkone samosprávy sa stará o všestranný rozvoj svojho územia a o potreby svojich obyvateľov.

Jedným z hlavných nástrojov, ktorým kraj zabezpečuje regionálny rozvoj je Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja (PHSR kraja). Spracovanie PHSR kraja sa riadi zákonom č. 539/2008 o podpore regionálneho rozvoja.

PHSR kraja predstavuje strednodobý strategický dokument, ktorý je vypracovaný v súlade s cieľmi a prioritami ustanovenými v národnej stratégii. Pri jeho vypracovaní sa uplatňuje princíp partnerstva, čo znamená spoluprácu s príslušnými najdôležitejšími socioekonomickými partnermi v regióne.

Pri vypracovaní PHSR na roky 2014 - 2020 sme vychádzali z týchto základných právnych noriem adokumentov záväzných v SR a EÚ:

zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v zneníneskorších predpisov

- zákon č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon)
- zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení
- zákon č. 350/1994 Z.z. o sústave základných a stredných škôl (školský zákon)
- zákon č. 384/1997 Z.z. o divadelnej činnosti
- zákon č. 61/2000 Z.z. o osvetovej činnosti
- zákon č. 183/2000 Z.z. o knižniciach
- zákon č. 88/2001 Z.z. o sociálnej pomoci
- zákon č. 193/2001 Z.z. o podpore na zriadenie priemyselných parkov
- zákon č. 223/2001 Z.z. o odpadoch

Nový zákon o odpadoch č. 79/2015 Z. z. o zmene a doplnení niektorých zákonov nadobudne účinnosť 1. januára 2016.

- zákon č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov
- zákon č. 416/2001 Z.z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce ana vyššie územné celky
- zákon č. 446/2001 Z.z. o majetku vyšších územných celkov
- zákon č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu
- zákon č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny
- zákon č. 596/2003 Z.z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve
- zákon č. 523/2004 Z.z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy
- zákon č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovanímzdravotnej starostlivosti
- zákon č. 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve
- zákon č. 579/2004 Z.z. o záchranej zdravotnej službe
- zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách
- zákon č. 539/2008 Z.z. o podpore regionálneho rozvoja
- zákon č. 28/2009 Z.z. o telesnej kultúre
- zákon č. 184/2009 Z.z. o odbornom vzdelávaní a príprave
- zákon č. 206/2009 Z.z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty
- zákon č. 513/2009 Z.z. o dráhach
- zákon č. 514/2009 Z.z. o doprave na dráhach
- zákon č. 568/2009 Z.z. o celoživotnom vzdelávaní
- zákon č. 91/2010 Z.z. o podpore cestovného ruchu
- zákon č. 56/2012 Z.z. o cestnej doprave

Pri spracovaní Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja sa zohľadňovali už jestvujúceprogramovacie a plánovacie dokumenty:

- celoštátnej,
- regionálnej a lokálnej úrovne,
- ako aj cezhraničné a európske strategické dokumenty.

Kľúčom v procese tvorby stratégie je sociálna a občianska mobilizácia.Ľudia z celého spektra oblastí a záujmov v obci – obyvatelia obce, športovci, turisti, ľudoví umelci, učitelia, mamičky na materskej dovolenke, dôchodcovia. Vytvorením dobrých podmienok pre tvorivosť, otvorenie mysle, podnecovanie sa k ľudskosti a partnerstvu.

Základom Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce je teda OBČAN, presnejšie povedané aktívny občan nastavujúci rozvoj svojej obce. Prvými krokmi tvorby PHSR je zostavenie kvalitných, relevantných a výpovedných analýz a popri tom výber a oslovenie členov pracovného tímu. Je nevyhnutné zorientovať tím v základnej metodike, spôsobe práce, vnútorných pravidlách, harmonograme spoločnej práce a pod. Preto z viacerých metodík tvorby PHSR preferujeme metodiku „od vízie ku stratégii“. Základom je tvorba vízie obce v danom strednodobom horizonte. Zadanie pre pracovný tím znie: „detailne mi popíšte svoju predstavu o obci o 10-15 rokov. Po definovaní vízií nasleduje ďalší krok – tvorba SWOT analýz. Druhým krokom problémovej analýzy je vzájomné porovnávanie váhy a vzťahov medzi najväznejšími problémami. V praxi sa najviac osvedčuje tzv. *logická matica*, prípadne metóda *stromu problémov*. Metóda stromu problémov má svoje nedostatky a jej využitie v problémovej analýze odporúčame iba so skutočne skúseným metodikom.

Výstupom dobre urobenej problémovej analýzy je zedefinovanie tzv. „*klúčových problémov*“, ktoré *tvoria chrbticu celej stratégie*. Na záver formulujeme *globálny problém*, ktorý v sebe obsahuje a spája všetky klúčové problémy. Pomocnými postupmi pri tvorbe stratégie je jednoduchá *analýza potenciálu územia a disparít rozvoja*, v ktorých konkrétnejšie prepájame výstupy auditu územia a problémovej analýzy.

Stratégia

Ak máme detailne a dostatočne analyzované všetky problémy, pristupujeme ku ďalšiemu kroku – *stanoveniu cieľov a ich štruktúry*. Formulovanie cieľov od globálneho cieľa stratégie cez strategické, všeobecné k špecifickým cieľom je v prípade kvalitne urobenej problémovej analýzy už iba jednoduchým preformulovaním problémov na jednotlivých úrovniach do podoby cieľov. Súčasťou spracovania stratégie je aj preformulovanie a úprava vízie rozvoja obce. Strategická časť je v kocke tvorená systémom rozvojových cieľov obce ako základného východiska pre spracovanie realizačnej časti PHSR.

Po stanovení vízie a cieľov rozvoja pristupujeme k *hľadaniu riešení - PROGRAMOVANIU*. Ak sme schopní dostatočne analyzovať problém na všetkých jeho úrovniach, hľadanie čiastkových riešení problému je formulovanie riešení vcelku nie veľmi zložitý proces. Začíname od návrhov riešení pri najmenších príčinách problému a pokračujeme ku dôsledkom, až na samý vrchol – ku problému. V prípade dobrého štruktúrovania analýzy problému a následne strategickej časti sme bezprostredne po hľadaní riešení schopní *definovať aktivity ktoré musíme urobiť aby sme problém odstránili a priority a opatrenia, ktoré prijmeme, aby sme sa dostali čo najbližšie k želanému stavu – víziia naplnili jednotlivé úrovne cieľov*.

Program tvorí premyslené a detailné usporiadanie krokov, ktoré nám spôsobujú zmenu. Ďalším metodickým krokom je teda *logické usporiadanie všetkých jednotlivých aktivít, úloh, opatrení, priorít strategických a špecifických cieľov do jedného celku*.

Východiskom pre vytvorenie systému Priorít a Opatrení je štruktúra Strategických a špecifických cieľov, pričom úrovni strategických cieľov zodpovedá úroveň priorít a úrovni špecifických cieľov zodpovedá úroveň opatrení. V zásade na úrovni obcí, najmä menších obcí každému strategickému cieľu zodpovedá jedna priorita, zatiaľ čo na naplnenie špecifického cieľa býva často potrebných niekoľko opatrení. Veľmi často je programová štruktúra ešte delená podľa prioritných oblastí, ktoré boli formulované ešte v štádiu spracovania analýz.

Súčasťou je Inštitucionálne a organizačné zabezpečenie realizácie PHSR, kľúčovou je však *Realizačný rámec opatrení*, ktorý jednak kompletizuje strategickú a programovú štruktúru a jednak definuje finančné zdroje potrebné a dostupné pre realizáciu PHSR a definuje základné monitorovacie ukazovatele a pokiaľ možno ich aj kvantifikuje. Na základe tejto analýzy sa definuje aj *Finančný rámec opatrení*. Pri tvorbe Realizačného rámca opatrení je nevyhnutná spolupráca expertov, ktorí majú prehľad o dostupnosti a vhodnosti externých a miestnych zdrojov.

Veľmi dôležitou časťou, je aj monitorovací a časový harmonogram realizácie PHSR, sledovanie plnenia dokumentu, ako základného východiska pre jeho doplnenie a aktualizáciu.

Východiskové dokumenty a podklady pri vypracovaní Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja:

- Národný strategický referenčný rámec SR 2014 – 2020,
- Program rozvoja vidieka 2014 – 2020,
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na roky 2014 – 2020,
- Integrovaný regionálny operačný program 2014 – 2020.

Štatistické informácie, správy, hodnotenia a stanoviská partnerských organizácií:

- Štatistický úrad SR
- Iné právnické a fyzické osoby
- Vlastné zdroje z prieskumu

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce je základný programový a výkonný dokument, spracovaný za účelom riešenia súčasných závažných ekonomických a sociálnych problémov za efektívneho využitia všetkých zložiek jeho miestneho potenciálu (ekonomického, prírodného i demografického).

Poslaním Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (ďalej len Plán rozvoja) je navrhnuť systematickú a funkčnú trvalú rozvojovú stratégiu zameranú na realizáciu sociálneho a ekonomického rozvoja obce pri využití vnútorných finančných zdrojov a štrukturálnych fondov EÚ. Má logickú štruktúru, keď na základe vykonanej analýzy formuluje ciele a stratégiu ďalšieho rozvoja obce.

Účel vypracovanie PHSR:

- 1. Povinnosť mať PHSR obce stanovuje zákon.**
- 2. PHSR je prostriedok, ako získať viac bodov pri žiadostiach o financovanie najmä z EÚ fondov a zvyšuje väčšiu šancu na zisk externých finančných prostriedkov.**
- 3. Dokument slúži na dobrú prezentáciu práce obce a obecného zastupiteľstva pred občanmi obce, ale i mimo nej.**
- 4. Zhrnú sa informácie o tom, čo ľudia v obci naozaj chcú.**

5. Stanovenie si jasných, konkrétnych cieľov a priorít rozvoja obce a zadefinovanie ciest ako ich dosiahnuť, ktoré zásadne napomáha riadenému a trvalo udržateľnému rozvoju obce.

6. PHSR ako strednodobý záväzný program schválený zastupiteľstvom je nástrojom na zachovanie jednotnej línie rozvoja obce aj pri zmenách vedenia obce a politických zmenách.

Program rozvoja obce pozostáva z nasledujúcich častí:

- sociálno-ekonomickej analýzy obce a identifikácie možností rozvoja formou súhrnnej analýzy,
- stratégiu rozvoja priorít a opatrení potrebných na ich naplnenie,
- finančného zabezpečenia,
- odporúčaniapodľa rámca opatrení vlády a aktuálnych výziev.

Súhrnnou analýzou i strategickou časťou sa prelínajú globálne i špecifické ciele, ktoré sú rozpracované do konkrétnych opatrení.

Prvá analytická časť dokumentu obsahuje popis obce s jej základnými geografickými údajmi a hlavnými socioekonomickými charakteristikami, ktoré charakterizujú dynamiku sociálneho a ekonomického rozvoja obce. Súčasťou je súhrnná analýza rozvojového potenciálu, ktorá v rámci globálnych a špecifických cieľov, ako aj silných a slabých stránok, príležitostí a ohrození dáva súhrnný pohľad na reálnu situáciu obce a jej rozvojové možnosti.

Druhá hlavná časť dokumentu je orientovaná na formulovanie strategického rozvoja. Globálne ciele sú rozpracované do špecifických cieľov, ktoré majú stabilizačný alebo rozvojový charakter. Stabilizačné ciele a súvisiace opatrenia sú zamerané na riešenie súčasného nepriaznivého až kritického stavu v jednotlivých oblastiach tak, aby nedošlo k ďalšiemu prehľbovaniu jestvujúcich problémov. Opatrenia viažuce sa na rozvojové ciele sú zamerané na aktivizáciu vnútorných potenciálov v obci a na podporu ich dlhodobého rozvoja až do roku 2020.

Rozhodnutím ministra výstavby a regionálneho rozvoja č. 3/2007 bol stanovený Zoznam pólov rastu pre Národný strategický referenčný rámec na roky 2007 – 2013. Základným podkladovým dokumentom pre spracovanie zoznamu bola Koncepcia územného rozvoja SR 2001.

Obce boli zadelené do nasledovných 5 kategórií:

- inovačné póly rastu,
- kohézne póly rastu v záujmovom území inovačných pólov rastu,
- kohézne póly rastu mimo záujmového územia inovačných pólov rastu,
- obce, ktoré nie sú pólmi rastu ležiace v záujmovom území inovačných pólov rastu,
- obce, ktoré nie sú pólmi rastu mimo záujmových území.

Obec Richvaldbola zaradená v súhrnnom prehľade štruktúry sídiel v kraji Prešov – medzi obce, ktoré nie sú pólmi rastu mimo záujmových území.

Finančné zabezpečenie hovorí o zdrojoch financovania, ktoré sú zo zdrojov EÚ a vnútorné (štátne, vlastné a iné).

Z analýzy sociálno-ekonomickej situácie obce vyplynuli nasledovné rozhodujúce silné stránky:

- výhodná geografická poloha obce v rámci regiónu Bardejov a Prešovského kraja,
- dobré prírodné podmienky regiónu Horného Šariša,
- Konceptia rozvoja cestovného ruchu a partnerských vzťahov v meste Bardejov na roky 2014 – 2020,
- výhodná poloha obce v regionálnom záujme pre rozvoj cestovného ruchu, kúpeľníctva, turistiky a agroturistiky,
- fungujúce miestne spolky a združenia,
- voľné plochy pre rozvoj drobného priemyslu a zavádzanie nových výrobných odborov,
- pôdny fond pre pestovanie klasických plodín, rozvoj poľnohospodárskej výroby,
- kultúrne dedičstvo,
- kladný prístup predstaviteľov samosprávy, štátnej správy, tretieho sektora k rozvojovým aktivitám v obci,
- Združenie Obcí Mikroregiónu Sekčov – Topľa,
- Územný plán obce Richvald.

Určujúcimi slabými stránkami obce sú:

- nedostatočná mikroekonomická adaptácia obce na podmienky trhového hospodárstva,
- rozšírenie vodovodu,
- chýbajúca kanalizácia,
- zlepšenie služieb a obslužnosti,
- potrebná rekonštrukcia obecných budov,
- nevyhovujúca technická infraštruktúra najmä dobudovanie miestnych komunikácií a chodníkov,
- nedostatočne využité prostredie pre cestovný ruch, turistiku,
- nedostatok voľných finančných zdrojov pre rozvoj obce,
- nedostatok finančných prostriedkov pre školenia a rekvalifikačné kurzy,
- stagnujúca úroveň kultúrneho kapitálu,
- nevyhovujúci stav informačnej infraštruktúry,
- slabnúci ľudský kapitál,
- záporné saldo migrácie.

V dôsledku závažných slabých stránok a nedostatočného akceleračného vplyvu silných stránok na sociálno-ekonomický rozvoj, obec nie je schopná vlastnými silami riešiť výrazné problémy a pre realizáciu hlavného cieľa i rozvojovej stratégie je potrebná pomoc štátu i EÚ.

Vychádzajúc zo záverov analýzy sociálno-ekonomickej situácie dlhodobým cieľom rozvoja obce je harmonický vyvážený a trvalo udržateľný rozvoj územia, využitím hospodárskeho, demografického a prírodného potenciálu obce.

Hlavným cieľom je zastaviť pokles hospodárskej a sociálnej úrovne obce a postupne zabezpečiť jej rast s cieľom dosiahnuť úroveň vyspelejších obcí Slovenska.

Plnením hlavného cieľa sa dosiahne rozvoj ekonomického potenciálu a ľudských zdrojov, ktoré sú podmienkou pre odstránenie existujúcich disparít.

Realizáciou opatrení, ktoré sú rozpracované v strategickej časti materiálu, konkrétnych projektov, ako aj súvisiacich kľúčových aktivít sa zabezpečí najmä:

A: v oblasti ekonomického rastu

- zvýšenie ekonomickej výkonnosti obce,
- rozvoj malého a stredného podnikania,
- zvýšenie konkurencieschopnosti,
- zvyšovanie produktívneho potenciálu.

B: v oblasti zamestnanosti

- vytváranie efektívnych pracovných miest v súlade s požiadavkami trhu práce,
- podporovanie tvorbu produktov cestovného ruchu jeho marketing,
- zvýšenie stupňa finalizácie produkcie.

C: v oblasti zlepšenia vybavenosti obce a životného prostredia

- vybudovanie chýbajúcej infraštruktúry na úroveň porovnateľnú s priemerom v SR, dostavba dopravnej infraštruktúry,
- zlepšenie informovanosti návštevníkov,
- rozvoj sociálnej infraštruktúry a tretieho sektora v súlade s trendmi EÚ,
- rozvoj podnikateľského prostredia a súvisiacej infraštruktúry,
- rozvoj cestovného ruchu,
- zabezpečenie udržateľnosti hodnotných území a ich rozširovanie v zmysle zákona 287/1994 Z.z. o ochrane prírody a krajiny,
- využitie potenciál ekologicky čistého životného prostredia.

D: v oblasti rastu životnej úrovne

- zlepšenie dôchodkovej situácie občanov v obci,
- zlepšenie kvality života obyvateľov obce,
- rozvoj ľudských zdrojov,
- odstránenie geografickej izolovanosti,
- zabezpečenie dopravnej prístupnosti a obslužnosti územia,
- zlepšenie zdravotníckych a sociálnych služieb.

Tento PHSR je v súlade:

„Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov obce Richvald do roku 2020,“

„Program rozvoja bývania obce Richvald na obdobie rokov 2015 - 2025,“

„Územný plán obce Richvald.“

1. SOCIÁLNO-EKONOMICKÁ ANALÝZA A IDENTIFIKÁCIA MOŽNOSTI JEJ ROZVOJA

1.1. Popis obce a základné geografické údaje:

Obec:	Richvald				
Kód ZUJ	519766	Ičo: 00322555	Región: Horný Šariš	Rozloha v ha	2 184
Kraj	Prešovský			Nadmorská výška	375m n.m.
Súradnice	49°17'00"S 21°11'00"V				
Okres	Bardejov				

Dôvody obstarania Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja

Riešenie úlohy vyplýva z potreby vypracovať pre obec Richvald dlhodobú stratégiu trvalo udržateľného rozvoja. Cieľom spracovania Programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce je získať záväzný dokument pre ďalší rozvoj.

Názov obce: Richvald
Okres: Bardejov
Kraj: Prešovský
Výmera k. ú.: 2 184ha
Počet obyvateľov: 997

Na základe toho PHSR obce v záujmovom území plne rešpektuje:

- opatrenia pre zachovanie významných genofondových lokalít flóry, fauny a ekologický významných segmentov,
- rekreačno-športové využitie vo väzbe na územie Horného Šariša a regiónu Bardejov,
- ciele Združenia Obcí Mikroregiónu Sekčov – Topľa,
- Územný plán obce Richvald.

Vymedzenie riešeného územia

Obec Richvald sa nachádza v severovýchodnej časti Slovenska, na území horného Šariša, 10 km juhozápadne od Bardejova. Chotár, sa rozprestiera v severnej časti Bartošovskej kotliny, na hranici Čergovského pohoria a Ondavskej vrchoviny ako časti Nízkych Beskýd, v pramennej oblasti viacerých prítokov Richvaldského potoka, ktorý na juhu vteká do Šibskej vody. Svojou rozlohou patrí medzi najväčšie v oblasti. Na severe hraničí s katastrami Mokroluhu a Rokytova, na severozápade a západe Krivého, Bogliarky a Krížov, na juhu a juhovýchode Hervartova a Kľušova a na východe Bardejova a jeho miestnej časti Mihaľov.

Nadmorská výška richvaldského katastra sa pohybuje v intervale 327 – 840 m n.m. Územie obce je svahovité, stúpa od Richvaldského potoka s kótou 360 m n. m.

smerom na sever po kótu 390 m n. m. výraznejšie terénne zlomy sú v dolinách prítokov Richvaldského potoka a na terasách južne od zastavaného územia. Mierne zvlnený pahorkatinný povrch katastrálneho územia v severovýchodnej časti a výrazne členitý hornatý na juhozápade tvorí z geologického hľadiska treťohorný flyš.

Dejiny:

Azda najpozoruhodnejším úsekom pravekých dejín celej bardejovskej oblasti bola neskorá kamenná doba (eneolit – 2500 – 1800 pr.Kr.). Vtedy sa tu objavil ľud s jednoduchou pastiersko-roľníckou kultúrou, patriaci do okruhu kultúr tzv. šnúrovej keramiky, ktorý svojim mŕtvym budoval na hrebeňoch vrchov mohyly z hlíny, niektoré z nich aj pomerne veľkých rozmerov. Ich najbližšie nálezisko sa nachádza iba niekoľko kilometrov od dnešného Richvaldu, na Kobylskej hore medzi Kľušovom a Kobylami. Významným materiálnym dokladom z eneolitického obdobia je aj kamenný sekeromlat, ktorý bol nájdený priamo v chotári Richvaldu a teraz je uložený v zbierkovom fonde Šarišského múzea v Bardejove. Územie severného Šariša bolo v 13. storočí majetkom uhorských kráľov a administratívne pričlenené k Šarišskému komitátu so sídlom na hrade Šariš. Po tatárskom vpáde v rokoch 1241 – 1242 začalo nové osídľovanie územia severného Šariša a významnú úlohu v ňom zohrala najmä nemecká kolonizácia. Nemci založili alebo doosídľili niekoľko osád aj na východných svahoch pohoria Čergov. Svedčia o tom nemecké názvy obcí, nachádzajúce sa v dobových prameňoch. Takéhoto pôvodu je pravdepodobne aj obec Richvald, ktorá mala kedysi nemecký názov Reichwald.

Počiatky histórie Richvaldu:

Počiatky histórie Richvaldu, zaznamenané v písomných prameňoch, siahajú do prvej polovice 14. storočia. Na území panstva Kobyly (Kabalafeulde), ktoré v roku 1319 na základe kráľovskej donácie získali šľachtici z Perína, bol na nemeckom zákupnom práve, podobne ako susedné dediny založený aj Richvald. Iniciátorom bol šoltýs (dedičný richtár).

Niekoľkoročný spor viedli o obec Richvald Bardejovčania s Perínskovcami. Spišská Kapitula, vtedajšie významné hodnoverné miesto, vykonala na pokyn kráľa obchôdzku chotára panstva Kobyly a dvorský suda dal za pravdu šľachticom z Perína. Z toho obdobia sa zachovala listina, ktorá je pre Richvald veľmi významná, pretože predstavuje prvú písomnú správu o tejto obci. V roku 1355 v nej Mikuláš z Perína vyhlasuje, že Richvald a spolu s ním Kľušov, Kobyly a Hertrník sú jeho majetkom a boli ním už aj v roku 1325. Tvrdí tiež, že v uvedenom roku existoval v Richvalde mlyn patriaci miestnemu šoltýsovi a stál tu kostol vybudovaný z kameňa. Farnosť pri tomto kostole, ktorý po neskorších prestavbách stojí v obci doteraz, jestvovala pravdepodobne aj v 14. storočí, pretože počas celého nasledujúceho storočia boli tunajší farári členmi bratstva farárov z okolia Bardejova. Ako prvý sa spomína v roku 1426 richvaldský farár Juraj.

V prvej polovici 15. storočia patril Richvald medzi najväčšie dediny v širšom okolí Bardejova. Napr. v roku 1427 sa tu na základe daňového súpisu Šarišskej stolice nachádzalo až 52 roľníckych usadlostí. Významné postavenie obce v tom období sa odrazilo aj v tom, že správy o nej sa stále častejšie objavovali v administratívnej a účtovnej agende slobodného kráľovského mesta Bardejova. V týchto materiáloch, ktoré sú dnes v bardejovskom archíve, sa opakovane spomína „pleban de Reychenwalt“ i richvaldský „iidex“ (šoltýs).

Začiatkom štyridsiatych rokov 15. storočia dochádza v tejto oblasti k zmenám vo vlastníckych vzťahoch. V bardejovskom archíve sa z toho obdobia zachovalo niekoľko listín, v ktorých advokát mesta Bardejov protestuje proti zabratiu dedín bardejovského okolia (okrem iných aj Richvaldu) známym bratríckym veliteľom

Jánom Talfúsom. Nakoniec sa Bardejovčania presadili. Spišská Kapitula v roku 1446 oznamovala guberniálnej rade, spravujúcej Uhorsko, že uviedla Bardejov a jeho cirkevné inštitúcie do držby šiestich dedín. Mestu pripadol okrem iného aj Richvald, stali sa vlastníctvom Kostola sv. egídia, resp. Špitála sv. Ducha. Vpád poľských vojsk na územie východného Slovenska v rokoch 1471 – 1472 a neskôr, značne postihol aj obyvateľov Richvaldu. Richvald často menil zemepána.

Až v rokoch 1529 – 1848 sa začalo najdlhšie obdobie v jeho histórii, bol skoro nepretržite poddanskou obcou slobodného kráľovského mesta Bardejova, okrem obdobia na konci 17. a v prvej polovici 18. storočia, keď ho mesto v dôsledku svojich hospodárskych problémov zálohovalo u šľachtickej rodiny Klobušickovcov. V Richvalde vznikla veľmi skoro evanjelická farnosť s filiou v Hervartove, Miestny pastor podliehal pod cirkevný dozor mestského pastora, ktorý svoju právomoc vykonával aj pomocou vizitácií. V druhej polovici 16. sa spomína pastor. V roku 1581 vyšiel v bardejovskej tlačiarni Dávida Gutgesela slovenský preklad Lutherovho Katechizmu, ktorý slúžil aj pre potreby evanjelických Slovákov v Richvalde.

Prvá polovica 17. storočia bola z náboženského hľadiska relatívne pokojným a stabilizovaným obdobím. Malo na to vplyv aj dlhodobé pôsobenie iba niekoľkých významných pastorov. V druhej polovici 17. storočia sa v dôsledku prudkého tlaku protireformácie začala meniť náboženská situácia v meste a v jeho poddanských obciach. Po skončení povstania Imricha Tököliho bol v októbri 1686 z iniciatívy nového bardejovského richtára obsadený a katolíckemu farárovi odovzdaný aj kostol v Richvalde. Podľa zachovaných prameňov bol Richvald v roku 1700 takmer úplne luteránsky, v roku 1703 tu žilo len 23 katolíkov, v roku 1722 dokonca iba traja, v roku 1749 275 evanjelikov, 37 rímskokatolíkov a 5 gréckokatolíkov, v roku 1771 - 372 evanjelikov, 96 rímskych katolíkov, 19 gréckokatolíkov a 20 židov.

História obyvateľstva:

Pri prvom úradnom sčítaní obyvateľstva v Uhorsku v rokoch 1785 – 1787 bolo v Richvalde evidovaných 103 domov, v ktorých žilo 691 obyvateľov. Do roku 1828 sa počet domov zvýšil iba mierne na 110, počet obyvateľov stúpol až na 813. Morové epidémie v rokoch 1797 a 1818, cholerová epidémia v roku 1831 boli príčinou rozsiahleho sedliackeho povstania na východnom Slovensku. Podľa údajov zo Schematismu košického biskupstva žilo v roku 1847 - 1056 obyvateľov (391 katolíkov, 12 gréckokatolíkov, 611 evanjelikov a 42 židov). Hneď v nasledujúcom období však došlo k výraznému poklesu počtu obyvateľov. Spôsobili to nielen revolučné udalosti rokov 1848 – 1849, ktoré zasiahli celé Uhorsko, ale aj roky veľkej neúrody a hladu, 1850 – 1855. V roku 2001 žilo v Richvalde 983 obyvateľov (726 evanjelikov).

V druhej polovici 19. storočia a začiatkom 20. storočia bolo hlavným zamestnaním obyvateľov Richvaldu roľníctvo, chov dobytka a oviec, no mnohí sa naďalej venovali tradičnému povozníctvu (furmanstvu). Ešte v I. polovici 20. storočia sa v Richvalde vyrábali kožušky, tkalo konopné plátno a v stupách sa lámali konope. Veľmi dôležitým zdrojom obživy bol v minulosti aj les. Po revolúcií, na základe Patentu z roku 1853, vznikol tzv. urbársky les, ktorý sa odčlenil od hodnotnejšej časti. Jeho rozsah však nebol dostatočný, a tak v deväťdesiatych rokoch 19. storočia si občania obce prikúpili od mesta ďalšie pozemky s lesom. Urbárska i odkúpená časť lesa sa spravovali spoločne.

1. januára 1923 sa šarišská stolica stala súčasťou XX. Košickej veľžupy. Vzniklo 17 politických okresov, pričom Richvald patrilo do okresu Bardejov. V obci zostal aj obvodný notársky úrad, ktorý tu fungoval od roku 1895. Postupne sa odstraňovali

následky niekoľkých desaťročí maďarizácie. V rokoch 1926 vznikla obecná knižnica, 1929 rozhlas.

23. septembra 1938 vyhlásila československá vláda ako reakciu na hrozby hitlerovského Nemecka všeobecnú mobilizáciu, došlo k tzv. Mníchovskému diktátu a onedlho k rozbitiu republiky. Na Slovensku po vyhlásení autonómie nasledovalo v marci 1939 vytvorenie samostatnej Slovenskej republiky, ale pod jasným patronátom Nemeckej ríše. Po vypuknutí 2. svetovej vojny v septembri 1939 bolo Slovensko zatiahnuté do ťaženia proti Poľsku a po napadnutí Sovietskeho zväzu Nemeckom v júni 1941 aj do vojenských operácií na východnom fronte. V tejto slovenskej armáde bojovali i viacerí muži z Richvaldu. Jedným z nich bol Andrej Ondík. V auguste vypuklo Slovenské národné povstanie. Medzi hrdinov tohto významného protifašistického vystúpenia slovenského národa nesporne patrí Karol Repašský (pôv. priezviskom Répássy). Do povstania sa zapojil aj Andrej Ondík. Po oslobodení bol opäť obnovený československý štát a vytvorené nové orgány štátnej a verejnej správy – národné výbory. Aj v Richvalde, ktorý bol oslobodený 19. januára vo večerných hodinách, sa už vo februári 1945 uskutočnili voľby do Miestneho národného výboru.

Aj v povojnových rokoch mala obec prevažne poľnohospodársky charakter. V roku 1958 bolo založené Jednotné roľnícke družstvo. V roku 1973 došlo k spojeniu troch obcí a k vytvoreniu spoločného JRD „Poľana“ so sídlom v Richvalde (Richvald, Hervartova a Šiba). No už v roku 1975 sa uskutočnilo ďalšie zlučovanie. JRD „Poľana“ bola pričlenená k JRD „Družba“ Bardejov so sídlom v Kľušove. Vznikol najväčší poľnohospodársky podnik v okrese, 4 500 ha pôdy.

V priebehu šesťdesiatych až osemdesiatych rokov sa tu postupne vybudovali miestne komunikácie a cesta III. triedy, Katolícka fara, kultúrno – správna budova, škola, dve bytovky a viacero stavieb v rámci družstevného dvora, ukončila sa regulácia miestneho potoka. Koncom spomínaného obdobia sa začal stavať aj objekt novej materskej školy.

Kultúrne zaujímavosti:

Z Richvaldu pochádza aj najstarší úl na Slovensku z roku 1691, ktorý reprezentuje včelárstvo ako starodávne doplnkové zamestnanie obyvateľov obce.

Tradičný ľudový odev z tejto obce (časti mužského a kompletný ženský kroj) vystavuje Šarišské múzeum vo svojej národopisnej expozícii v Bardejovských Kúpeľoch.

Tradičná ľudová architektúra je dnes zastúpená len niekoľkými stodolami, sypancami alebo pivnicami. Na začiatku sedemdesiatych rokov minulého storočia bol napr. do skanzenu v Bardejovských Kúpeľoch prevezený dom roľníka Jána Vajdu. Tento dom stál v Richvalde od konca 19. storočia, no stavbou nového obytného objektu na pôvodnej parcele po roku 1945 bol odsúdený na zánik. Roľnícky dom pozostáva z obývacej a hospodárskej časti a v pôdoryse má tvar písmena L. Obývaciu časť tvorí izba, komora a pitvor alebo priklet, hospodársku maštal', stodola, humno a vozovňa. Celý obývaco-hospodársky trakt je krytý spoločnou sedlovou strechou s valbou. Krytinu objektu pôvodne predstavovala slama, dnes je strecha prikrytá šindľom.

Veľmi osobitým prejavom ľudovej kultúry v Richvalde bola v minulom storočí umele cká tvorba Andreja Hankovského (1904 – 1985). Jeho prvými rezbárskymi prácami boli pastierske palice, ktoré vyrezával pri pasení dobytku v polovici dvadsiatych rokov. V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch vytvoril množstvo polychrómovaných rezieb a reliéfov, ktoré sú dnes v zbierkach Slovenskej národnej galérie v Bratislave, Slovenského národného múzea – Etnografického múzea v

Martine, Šarišského múzea v Bardejove i v zbierkach mnohých súkromných zberateľov.

Vystavoval na viacerých výstavách. Vyrezávanie bolo preňho záľubou, ktorej venoval veľa svojho voľného času. Tieto hranice zmyslu a poslania svojich rezieb sa ani nesnažil prekročiť.

Školstvo:

Prvá škola v obci vznikla pri fare, lebo školstvo v minulosti malo cirkevný charakter. Farské školy sa stavali pri kostoloch a prvými učiteľmi boli kňazi. Existenciu školy v Richvalde preto možno predpokladať už v 1. polovici 15. storočia. Prvá archívne doložená správa o nej však pochádza až z roku 1600.

Škola v Richvalde sa podľa tradície rozvíjala pod záštitou veľkého „učiteľa Uhorska“ Leonarda Stöckela, rektora humanistickej školy v Bardejove. Prvým známym učiteľom bol Juraj Manlius, ktorý na richvaldskej škole učil v rokoch 1639 – 1643.

V období protireformácie, keď sa obyvateľstvo obce rozdelilo na evanjelickú väčšinu a katolícku menšinu, došlo aj ku konfesijnému deleniu miestneho školstva a k vzniku dvoch ľudových škôl.

Evanjelická cirkevná škola musela od roku 1715 nahradzovať stratený Kostol sv. Bartolomeja, ktorý nariadením vrchnosti pripadol katolíkom. Budova školy odvtedy slúžila nielen na vyučovanie, ale aj ako modlitebňa. Tento stav pretrvával dve storočia. Až v roku 1907 bol v obci dokončený nový kostol.

Práve v tom čase richvaldskí evanjelici opravovali i svoju školu, ktorú v roku 1906 župná školská rada z dôvodu havarijného stavu nariadila zatvoriť. Učitelia evanjelickej ľudovej školy si plnili nielen svoje obvyklé pedagogické povinnosti, ale vykonávali aj úlohy na cirkevnom poli.

Rímskokatolícka ľudová škola bola založená pre potreby základného vzdelávania katolíckej tretiny Richvaldu. Dlhoročným učiteľom a správcom tejto školy bol Štefan Buranovský (1927 – 1943), ktorý sa veľmi aktívne zapájal aj do vtedajšieho spoločenského a politického života v obci.

V dvadsiatych a tridsiatych rokoch 20. storočia obidve ľudové školy spolupracovali pri príprave rôznych obecných akcií a oslavách štátnych sviatkov. V roku 1933 prijalo obecné zastupiteľstvo zaujímavé rozhodnutie o „putovaní“ obecnej knižnice, bola založená a vedená od roku 1925, ktorá mala byť striedavo umiestnená 2 roky na rímskokatolíckej škole a ďalšie 4 roky na evanjelickej škole.

Existencia dvoch ľudových škôl v obci mala nesporne vplyv aj na vzdelanostnú úroveň jej obyvateľov. Podľa sčítania ľudu z roku 1930 bolo v Richvalde 809 gramotných ľudí, 13 vedelo čítať a len 37 (prevažne detí v predškolskom veku) bolo negramotných.

V roku 1941 bolo na jednotriednej katolíckej škole s 8 postupnými ročníkmi zapísaných 57 žiakov a na dvojtriednej evanjelickej 120 žiakov. Na základe vysokého počtu žiakov povolilo Ministerstvo školstva už v nasledujúcom roku zriadenie ďalšej triedy na obidvoch školách. V roku 1945 došlo k poštátneniu škôl. V obci vznikla štvortriedna štátna ľudová škola, do ktorej 1.septembra 1949 bola zriadená trojtriedna národná škola a zrušením 6.-8. ročníka vznikla jedna trieda neúplnej strednej školy s 35 žiakmi.

Významní rodáci:

Na južnú fasádu kostola bola pred časom umiestnená mramorová pamätná tabuľa, ktorá pripomína osobnosť katolíckeho kňaza a cirkevného sudcu dr. Jána Répassyho. Narodil sa v Richvalde 22.marca 1924. Po absolvovaní rímskokatolíckej

ľudovej školy v rodisku študoval od roku 1937 na gymnáziu v Bardejove. Po ukončení štúdia na gymnáziu v máji 1945, odišiel do kňazského seminára v Košiciach. Počas štúdií na Lateránskej univerzite získal tri doktoráty – z filozofie, teológie i práva. Zostal v Ríme kde ho v decembri 1950 v Lateránskej bazilike vysvätili za kňaza, spolu so súčasným arcibiskupom Dominikom Hrušovským a biskupom Štefanom Vrablcom. Ako kaplán pôsobil v severnom Taliansku. Neskôr sa vrátil do Vatikánu a stal sa audítorom Apoštolského tribunálu Rímskej Roty, teda členom najvyššieho cirkevného súdu, ktorý riešil prípady manželských problémov z celého sveta. Zomrel v Ríme 24. februára 1976 a pochovaný je na cintoríne Campo Verano, v hrobke Kolégia sv. Jána Nepomuckého.

Pamiatky:

Kostol sv. Bartolomeja Apoštola

Najvýznamnejšou kultúrnou a architektonickou pamiatkou Richvaldu je gotický rímskokatolícky Kostol sv. Bartolomeja Apoštola, ktorý patrí medzi najstaršie kostoly v Šariši. Jeho nesporné architektonické a umelecko-historické kvality boli predmetom záujmu pamiatkárov už od 19. storočia. Kostol bol postavený niekedy v 2. polovici 14. storočia, pravdepodobne na mieste staršieho murovaného objektu, o ktorom sa v listine z roku 1355 tvrdí, že existoval už v roku 1325. Fundátorom kostola mohol byť šľachtic Mikuláš z Perína, spomínaný v listine z roku 1355, resp. niektorý z jeho potomkov. Veriaci si svoj kostol postavili na miernom návrší uprostred obce, aby sa stal jej dominantou. Z jeho pôvodného vybavenia sa až do súčasnosti zachovali dve nesmierne vzácne pamiatky. Prvou je kamenná, jeden meter vysoká krstiteľnica s polygonálnou nohou a oblou kupou, do ktorej je vytesaný torjpásový vlys. V kostole je dnes umiestnená na južnej strane svätyne. Kostol sv. Bartolomeja v Richvalde bol niekoľkokrát opravovaný aj v 20. storočí, napr. v rokoch 1944 a 1965 – 1966. Súčasný, z pamiatkového hľadiska takmer vzorný stav kostola je výsledkom vydarenej generálnej rekonštrukcie, ktorá prebiehala na konci osemdesiatych rokov.

Obraz významného slovenského maliara 2. polovice 19. storočia Petra Michala Bohúňa (1822 – 1879)

Ďalšou cennou umeleckou pamiatkou Richvaldu, zapísanou aj do Štátneho zoznamu kultúrnych pamiatok Slovenska, je obraz významného slovenského maliara 2. polovice 19. storočia Petra Michala Bohúňa (1822 – 1879), ktorý sa nachádza napravo od oltára v novom evanjelickom kostole v Richvalde. Olejomalba na plátne vs rozmermi 177 x 115 cm predstavuje výjav Zmŕtvychvstanie Krista. Tento obraz bol súčasťou interiérovej výzdoby staršieho evanjelického kostola v obci z roku 1907 a predtým modlitebne, ktorá existovala v evanjelickej ľudovej škole, preto je pre miestnych evanjelických veriacich veľmi cenný aj z historického hľadiska.

Združenie Obcí Mikroregiónu Sekčov – Topľa

Obce mikroregiónu: Abrahámovce, Bartošovce, Brezov, Buclovany, Fričkovce, Hankovce, Harhaj, Hertník, Hervartov, Janovce, Kľušov, Kobyly, Kochanovce, Koprivnica, Lascov, Lopúchov, Lukaviča, Marhaň, Nižná Vôľa, Oľšavce, Osikov, Raslavice, Rešov, Richvald, Stulňany, Šiba, Tročany, Vaniškovce, Vyšný Kručov, Vyšná Voľa.

V mikroregióne žije cca 18 400 obyvateľov, sčasti je zastúpený aj rómskym etnikom. Z pohľadu celého Slovenska sa mikroregión Sekčov – Topľa nachádza na severojužnom ťahu medzi poľskou a maďarskou hranicou, severne od krajskej metropoly Prešov. Mikroregión sa rozprestiera v Ondavskej vrchovine, s najvyšším vrcholom Kačalová (676 m n. m.), zo západu doň zasahujú výbežky pohoria Čergov s najvyšším vrcholom Čergov (1049 m n. m.) a Minčol (1155m n. m.), z juhovýchodnej strany ho ohraničuje pohorie Medzihorie.

Mikroregión sa dotýka na severe mesta Bardejov, na východe mesta Svidník, na juhu mesta Giraltovce. Mikroregión sa rozprestiera v povodí riek Sekčov a Topľa a je geograficky tvorený 30 obcami prevažne v okrese Bardejov. Je súčasťou Prešovského samosprávneho kraja (PSK), časti, ktorá je ako prirodzený región známa pod názvom Horný Šariš. Celý mikroregión je lemovaný na juhu cestou E371, zo severu cestou č. 77, na ktorej leží stredisková obec Zborov, a zo západu cestou č. 545, na ktorej leží aj stredisková obec Raslavice.

1.2. Obyvateľstvo – miera ekonomickej aktivity

Demografická krivka v obci má rastúci charakter, v obci je aj rómskej komunita. V obci je rozvoj bytového fondu, malého a stredného podnikania, aktivity v oblasti cestovného ruchu sú doposiaľ malým prínosom rozvoja obce.

Rozhodujúcim faktorom ekonomickej prosperity územia s ohľadom na prírodné atraktivity bude rozvoj cestovného ruchu, malého stredného podnikania, rozvoj služieb. Tieto aktivity sú podmienené vybudovaním, resp. dobudovaním technickej infraštruktúry a masívnej podpore vidieckej rekreácie a turizmu.

Vývoj počtu obyvateľov

Počet obyvateľstva obce z hľadiska dlhodobého vývoja možno charakterizovať ako rastúci sasídelný útvar so zvyšujúcim vývojom počtu obyvateľstva.

Podľa vývoja vekovej štruktúry predproduktívne, produktívne, poproduktívne obyvateľstvo možno konštatovať, že v obci dochádza k postupnému zvyšovaniu podielu mladej populácie a naopak zníženiu podielu produktívnych vekových skupín.

Vzhľadom na funkciu sídla v oblasti turizmu a rekreácie má veľký význam počet dočasne prítomného obyvateľstva, ktoré má nároky na dopravu i služby občianskej vybavenosti.

Prirodzená reprodukcia- prirodzený pohyb

Prirodzený pohyb obyvateľstva je vyjadrením prirodzenej reprodukcie, je dôležitou kategóriou z hľadiska sledovania demografických kritérií a tvorí základný podklad pre spracovanie prognózy vývoja. Prirodzený pohyb vplýva na zmenu počtu, vekovej a pohlavnej štruktúry obyvateľov obce, prognóza v počte obyvateľstva je vzrastajúca.

Ekonomická aktivita obyvateľstva

Ekonomická aktivita patrí medzi základnú sociálno-ekonomickú klasifikáciu triedenia obyvateľstva. Obyvateľstvo sa triedi na ekonomicky aktívne a neaktívne.

Ekonomicky aktívne je obyvateľstvo, ktoré sa aktívnym spôsobom podieľa na hospodárskom živote. Obyvateľstvo zaoberajúce sa živnostenskou činnosťou sa považuje za ekonomicky aktívne.

Ekonomicky neaktívne je obyvateľstvo nezávislé, s vlastným zdrojom obživy a závislé, bez vlastného zdroja obživy, napr. ženy na materskej dovolenke, ženy v domácnosti, invalidi a pod.

Obyvateľstvo v obci je považované za ekonomicky aktívne. Celková vysoká ekonomická aktivita obyvateľstva súvisí s jeho vekovou štruktúrou, pre ktorú je charakteristické vysoké zastúpenie produktívnej zložky obyvateľstva.

Pohyb za prácou

V súvislosti s rozvojom hospodárstva SR v budúcnosti možno očakávať migráciu obyvateľstva z vidieka do miest. S ekonomickou aktivitou obyvateľstva úzko súvisí pohyb za prácou. Pohyb za prácou mimo obec, trvalého bydliska je jedným z faktorov vyrovnávajúcich zdroje a potreby pracovných síl a je podmienený prioritne,

rozsahom a štruktúrou poskytovaných v mieste bydliska. Intenzívny pohyb za prácou, ktorý sa prejavuje vo veľkom rozsahu dochádzky a odchádzky za zamestnaním poukazuje na úzke pracovné väzby na sídelným útvar Bardejov a obce Richvald.

1.3. Dôchodková situácia obyvateľstva:

Z analýz vývoja počtu obyvateľov SR je úplne jasné, že dochádza k zvyšovaniu priemerného veku a následne aj k zvyšovaniu indexu starnutia. Za následok pribúdania počtu dôchodcov z 11,6% na 20%, ako aj úbytok produktívneho a predproduktívneho obyvateľstva zo 17,1 % na 13 %.

V súvislosti s uvedenými súčasnými tendenciami vývoja obyvateľov u nás, jeho starnutia. Je možné predpokladať tento vývoj s urýchlením postupu starnutia na nadväzným negatívnym dosahom na verejný rozpočet. Uvedené zmeny vo vekovom zložení vidieckeho obyvateľstva sa odrážajú aj v ekonomickom zaťažení jeho obyvateľstva v poproduktívnom veku.

V obci je zastúpenie rómskej komunity, táto má vysoký podiel na zvýšení počtu obyvateľov v obci a znížení priemerného veku občanov.

1.4. Evidovaní nezamestnaní:

Rast zamestnanosti ovplyvnil aj nezamestnanosť. V dôsledku nerovnomerného rozvoja potenciálu jednotlivých regiónov existujú značné regionálne rozdiely. Nezamestnanosť je spôsobená poklesom dopytu pracovných síl v dôsledku nepriaznivej ekonomickej situácie hospodárskej základne a znižovania počtu voľných pracovných miest. Medziročne sa počet evidovaných nezamestnaných zvyšuje. Väčšina nezamestnaných je z obyvateľstva, ktoré nemá kvalifikačné vzdelanie.

VÝZVA - národný projekt Rodina a práca

Zamestnávateľia môžu žiadať o finančné príspevky na flexibilné pracovné miesta pre uchádzačov o zamestnanie s deťmi do desať rokov, resp. zamestnancov, ktorí sa vracajú späť do práce po ukončení rodičovskej dovolenky a majú záujem o flexibilnú formu práce. Zamestnávateľia alebo spolupracujúce organizácie môžu zároveň žiadať aj o príspevok na služby starostlivosti o deti.

1.5. Vzdelanostná štruktúra obyvateľov:

Budovanie a rozvoj školskej infraštruktúry je predpokladom vyššej kvality vzdelávania a vyššej miery vzdelanosti obyvateľstva na danom území. Vzdelanejšie obyvateľstvo významnejšie prispieva k ekonomickému rastu a k rastu životnej úrovne. Vzdelanostnú úroveň a schopnosť uplatnenia na trhu práce je možné ovplyvniť cieľenými rekvalifikačnými programami.

Využitím prostriedkov z fondov dôjde k zlepšeniu situácie všetkých nezamestnaných obyvateľov obce.

Európsky sociálny fond (ESF) - je hlavným finančným nástrojom, ktorým Európska únia transformuje svoje strategické ciele v oblasti politiky zamestnanosti do konkrétnych aktivít zameraných na zlepšenie odbornej kvalifikovanosti, ďalej na systémy vzdelávania a následný rast pracovného potenciálu občanov Spoločenstva.

Fond bol založený Zmluvou z Ríma (25. 3. 1957) a je najstarším štrukturálnym fondom EÚ.

Pomoc z ESF je nasmerovaná na:

- zaradenie nezamestnaných a znevýhodnených sociálnych skupín do pracovného života;
- boj proti dlhodobej nezamestnanosti;
- uľahčenie integrácie mladých ľudí do pracovného procesu;
- adaptáciu pracujúcich na procesy modernizácie v priemysle;
- vyrovnanie príležitostí pre ženy a mužov;
- integráciu postihnutých osôb do pracovného života.

ESF prispieva k prioritám Spoločenstva, pokiaľ ide o posilňovanie hospodárskej a sociálnej súdržnosti prostredníctvom zlepšovania možnosti zamestnania sa a pracovných príležitostí, o podporu vysokej úrovne zamestnanosti a zvyšovanie počtu a kvality pracovných miest. Robí tak prostredníctvom podpory politik členských štátov, ktoré sú zamerané na dosiahnutie plnej zamestnanosti a kvality a produktivity práce, na podporu sociálnej inklúzie vrátane prístupu znevýhodnených osôb k zamestnaniu a na zníženie národných, regionálnych a miestnych rozdielov v zamestnanosti.

Pri plnení uvedených úloh ESF podporuje priority Spoločenstva, pokiaľ ide o potrebu posilnenia sociálnej súdržnosti, zvyšovania produktivity a konkurencieschopnosti a podporovania hospodárskeho rastu a trvalo udržateľného rozvoja. ESF pritom zohľadní príslušné priority a ciele Spoločenstva v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy, zvyšovania účasti ekonomicky neaktívnych osôb na trhu práce, boja proti sociálnemu vylúčeniu, najmä vylúčeniu znevýhodnených skupín, akými sú osoby so zdravotným postihnutím, a podpory rovnosti medzi ženami a mužmi a nediskriminácie.

Päť oblastí politik ESF:

- rozvoj a presadzovanie aktívnej politiky trhu práce,
- podpora rovnakých príležitostí pre všetkých v prístupe na trh práce, s osobitným dôrazom na tých, ktorým hrozí vylúčenie zo spoločnosti,
- presadzovanie a zlepšovanie odbornej prípravy, vzdelávania a poradenstva ako súčasť politiky celoživotného vzdelávania,
- podpora kvalifikovanej, vzdelanej a prispôsobivej pracovnej sily, inovácie a flexibilnej organizácie práce, rozvoj podnikavosti a podmienok umožňujúcich vytváranie pracovných miest a podpora znalostí a rozvoj ľudského potenciálu vo výskume, vede a technike;
- osobitné opatrenia na zlepšenie prístupu žien na trh práce a ich účasti na ňom, vrátane ich rozvoja ich pracovnej kariéry, prístupu k novým pracovným príležitostiam a zakladania podnikov a na zníženie vertikálnej a horizontálnej segregácie na základe pohlavia na trhu práce.

ESF predstavuje spôsob vytvárania väčšieho množstva a lepších pracovných miest.

Európsky sociálny fond (ESF) je jedným zo štrukturálnych fondov EÚ založený s cieľom znižovať rozdiely v oblasti prosperity a životnej úrovne v medzi členskými štátmi a regiónmi EÚ a tak podporovať hospodársku a sociálnu súdržnosť.

Cieľom ESF je podpora zamestnanosti v EÚ. Napomáha pripravenosti zamestnancom a firmám v rámci členských štátov EÚ čeliť novým, globálnym výzvam.

- Financovanie je rozdeľované medzi členské štáty a regióny, a to hlavne medzi tie, ktorých hospodársky vývoj postupuje pomalšie.

- Je kľúčovým prvkom stratégie EÚ týkajúcej sa rastu a zamestnanosti pri zameranej na skvalitnenie života občanov EÚ poskytnutím lepších kvalifikácií a lepších vyhliadok na zamestnanie.

V Európe žijú skupiny ľudí, ktoré sa pravidelne stretávajú so silnou diskrimináciou a predsudkami. Môžu medzi ne patriť spoločenstvá prisťahovalcov, ktoré sa sústreďujú na predmestiach, ľudia, ktorí si zvolili netradičný životný štýl, ako sú napr. nomádi či Rómovia. Projekty ESF ponúkajú možnosti vzdelávania a odbornej prípravy, a takisto im pomáhajú prekonať množstvo prekážok, ktorým čelia pri hľadaní si práce a zaraďovaní sa do bežnej európskej spoločnosti.

Rómovia sú jednou z najväčších etnických menšín v EÚ. V rôznych členských štátoch ich žije podľa odhadov 6 miliónov, a to často vo veľmi ťažkých podmienkach. Na okraj sa odsúvajú mnohými rôznymi spôsobmi. V tejto skupine je vysoká úroveň analfabetizmu a extrémne nízka školská dochádzka, čo je často spôsobené neprítomnosťou miestnych škôl alebo tým, že rómske deti sa neprijímajú do škôl. Okrem toho sa u mladých Rómov pre rozličné a komplikované dôvody vyskytuje vysoká úroveň predčasne ukončenej školskej dochádzky. Keďže Rómovia nemajú žiadne zručnosti či kvalifikáciu alebo ich majú len veľmi málo a často sa musia vyrovnávať s hlboko zakorenenými predsudkami, nie je teda prekvapujúce, že si len veľmi ťažko vedia nájsť prácu a využívať sociálne a finančné výhody spojené so zamestnaním.

ESF môže zlepšiť integráciu Rómov prostredníctvom širokej škály projektov, ktoré sú často inovatívne, v oblasti zdravotných služieb, poradenstva, vzdelávania, odbornej prípravy či usmernenia pre samostatne zárobkovo činné osoby.

Učitelia na školách s rómskymi deťmi sú školení, aby vedeli zvládať osobitné otázky, s ktorými sa môžu stretnúť. Niekedy im pomáhajú sprostredkovatelia a asistenti z miestneho spoločenstva.

Úspešní Rómovia sa propagujú medzi mladými Rómami v rámci kampaní ako vzory, ktoré majú pomôcť posilniť ich motiváciu na dosiahnutie úspechu. Rodiny a celé spoločenstvá sa zapájajú do úsilia o zlepšenie výkonu v škole.

Univerzity a vzdelávacie inštitúcie poskytujú mladým Rómom odborné vzdelanie v oblasti zdravotníckych zručností a zručností sociálnej ochrany, ktoré môžu priniesť späť do svojej komunity a pomôcť zvýšiť životnú úroveň.

Ďalším cieľom je rozvinúť úlohu rómskych žien v ich spoločenstve. Prostredníctvom projektov ESF sa podporujú, aby si založili vlastné remeselnícke podniky a poskytujú sa im potrebné odborné vzdelanie a finančná pomoc. V rámci iných projektov nadobúdajú certifikované zručnosti zdravotného pracovníka, vďaka ktorým môžu získať prácu v zdravotníctve.

Rómski uchádzači o prácu v celej Európe využívajú možnosti vzdelávania a odbornej prípravy, ktoré môžu zlepšiť ich pracovné vyhliadky a pomôcť im získať prácu či stať sa samostatne zárobkovo činnými. Aktivitami ESF sa zároveň bojuje proti zamestnávaniu Rómov na tzv. šedom trhu, na ktorom sa často zabúda na ochranu zdravia a sociálnu ochranu.

Národný projekt Terénna sociálna práca v obciach

Fond sociálneho rozvoja (FSR) začal s realizáciou národného projektu Terénna sociálna práca v obciach (NP TSP), podporeného v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Cieľom národného projektu TSP je zabezpečiť efektívny spôsob podpory výkonu TSP v obciach, ktorým sa obce odbremenia od doterajšieho spôsobu administrácie dopytovo orientovaných projektov a ktorý podnieti ďalší rozvoj a skvalitnenie výkonu terénnej sociálnej práce.

1.6. Zdravotné a sociálne služby:

V riešenom území sa nenachádza zdravotnícke zariadenie. Obyvatelia využívajú služby lekára v obci Kružlov a odborné zdravotnícke zariadenia v okresnom meste Bardejov. Budovanie a rozvoj sociálnej infraštruktúry napomáha povzniesť poskytovanie sociálnej starostlivosti a služieb na kvalitatívne vyššiu úroveň, čo prispieva ku skvalitneniu života občanov závislých na zariadeniach sociálnej starostlivosti. Budovanie a rozvoj zdravotníckej infraštruktúry vedie k vyššej úrovni poskytovania zdravotnej starostlivosti a služieb, čím sa vytvára základ pre zlepšenie zdravia a kvality života obyvateľstva. V obci je denný stacionár, pre obyvateľov.

1.7. Stavebníctvo a bytová výstavba:

Urbanistická kompozícia je proces, v ktorom sú všetky hmotné i nehmotné zložky sídelného útvaru, súčasne s riešením funkčno-prevádzkových a organizačných predpokladov, integrované v jednotiacom estetickom poriadku. Najvýznamnejšiu úlohu hrá pri tom estetický aspekt, ktorý nemožno nahrádzať racionálnym riešením funkčných, prevádzkových, komunikačných a iných vzťahov v súlade s Územným plánom obce Richvald.

Sídelný útvar treba chápať ako hmotný a priestorový celok, ktorého jednotlivé časti majú byť organicky navzájom previazané. Všetky hmotné i nehmotné zložky sídelného útvaru, súčasne s riešením funkčno-prevádzkových a organizačných predpokladov, majú byť harmonicky zjednotené v jednotiacom estetickom poriadku. Ide o estetickú usporiadanosť foriem a súčasné vylúčenie nesúvislých rušivých momentov.

Prestavbu a výstavbu v okolí jadra riešiť tak, aby sa nenarušila kultúrno-historická, a urbanistická kvalita jadra a jeho urbanistický pôdorys. Jadro si v rámci riešenia vyžaduje zvýšenú pozornosť k urbanistickým hodnotám a bude nutné jeho modernizáciu. Je potrebné vybudovanie obecných nájomných bytov pre rómsku komunitu. Stav bývania rómskej komunity je nevyhovujúci,

Existujúci systém treba zachovať dodržaním uličnej čiary a kompozície sídla, ako aj charakteru zástavby v blokoch jednotlivých objektov radovej zástavby.

Je nevyhnutné zachovávať panorámu sídla a zakomponovať ho do prírodného prostredia v súlade s Územným plánom obce Richvald.

Okrem toho bude potrebné:

- dodržať priestorové usporiadanie sídla, ktoré vychádza z rozloženia hmôt v pôdoryse, z výškového usporiadania a spojenia s celým okolím,
- do jadra situovať funkčne aktivity nevyvolávajúce nároky na veľkoplošné asanácie, ktoré možno situovať v existujúcich plošných a priestorových podmienkach s cieľom morálnej a fyzickej rekonštrukcie jadra,
- nelocalizovať tu zariadenia, ktorých plošné a objemové nároky presahujú mierku a štruktúru zástavby jadra,
- novú zástavbu prispôbiť výškovej hladine okolitých objektov ako aj mierku a tvarosloviu okolitej zástavby,
- riešiť prieluky, ktoré je možné využiť na výstavbu,
- zmodernizovať znehodnotený a nevyužívaný bytový fond,

- v súvislosti s týmto riešením navrhujeme postupovať s konkrétnym stavebno-technickým zameraním a vyhodnotením jestvujúcich funkcií objektov a na tomto podklade navrhnúť možný spôsob prestavby a dostavby,
- lokalizáciu prevažnej časti občianskej vybavenosti umiestňovať na hlavnej kompozičnej osi, a to v pôvodnej trase, aby sa posilnil jej kultúrno-spoločenský charakter,
- zachovať štýl dedinskej oblasti,
- na hlavnú kompozičnú os umiestňovať zariadenia obchodu a služieb, prípadne administratívy tak, aby bola atraktívna aj pre pasantov,
- vybudovanie novej IBV,
- vybudovanie obecných nájomných bytov.

V rámci urbanisticko-výtvarných pomerov je potrebné rešpektovať štruktúru pôvodne zastavaných častí sídla a hlavne v ich centrálnych polohách im ponechať výraz pôvodnej zástavby, prípadne nenásilnou dostavbou a modernizáciou starších objektov docieľiť kvalitu, ktorá by s ňou korešpondovala.

Okrem zachovania architektonicko-urbanistických pomerov je zároveň potrebné zachovať a kompozične umocniť solitéry s historickou hodnotou. Pri novej výstavbe a modernizácii treba rešpektovať v týchto lokalitách architektonický tvar domu typický pre toto prostredie.

Vzhľadom na súčasnú hladinu a charakter zástavby navrhujeme podmienky realizácie novej zástavby:

- v architektúre sa musí rešpektovať hmotné usporiadanie, kompozícia a mierka s okolitou súčasnou zástavbou,
- objekty pre novú individuálnu bytovú výstavbu budú 1 - 3 podlažné so šikmou strechou a podkrovím, ktorých horizont by nemal prevyšovať súčasnú hladinu striech okolitej zástavby.

V najbližšom návrhovom období bude potrebné zamerať sa na riešenie týchto problémov:

- znížiť obsah odpadu bytového fondu, neuvažovať s celoplošnými asanáciami,
- vybudovanie obecných nájomných bytov,
- rekonštrukcia ZŠ a MŠ,
- rekonštrukcia kultúrno-spoločenskej budovy,
- výstavba hasičskej zbrojnice,
- zvýšiť rozsah modernizácie, opráv a údržby jestvujúceho bytového fondu,
- vytypovať vhodné lokality pre novú bytovú výstavbu,
- výstavbu IBV,
- modernizácia starších domov,
- zachovanie pôvodných objektov s historickou hodnotou,
- humanizácia obytného prostredia,
- zabezpečiť širšiu škálu druhov a foriem bývania vzhľadom na diferenciáciu potrieb a možnosti rôznych sociálnych skupín obyvateľstva.

Modernizácia bytového fondu, ako i nová výstavba podporia tendencie smerujúce k stabilizácii súčasnej štruktúry. Riešená zóna sa v ňom prezentuje rekreačným charakterom s nosnou funkciou obytnou.

V zásadách urbanistickej koncepcie sa hovorí:

1. sídlo považovať za súčasť štruktúry s bezprostrednou nadväznosťou na ráz krajinného územného celku okresu Bardejov,
2. vybudovanie IBV a obecných nájomných bytov,
3. pri ďalšom rozvoji považovať za hlavné kritéria rekreačnú a obytnú funkciu, nové objekty realizovať v súlade s urbanistickým návrhom,
4. občiansku vybavenosť doplniť o zariadenia podľa návrhu,
5. rekreačné zariadenia v sídle umiestňovať na rekreácie a chalupárčenie, ubytovaniav súkromí,
6. rozvoj poľnohospodárskej výroby,
7. rozvoj cestovného ruchu a vidieckeho turizmu,
8. podpora a rozvoj malého a stredného podnikania.

OBČIANSKA A TECHNICKÁ VYBAVENOSŤ:

- Predajňa potravinárskeho tovaru
- Pohostinské odbytové stredisko
- Zariadenie pre údržbu a opravu motorových vozidiel
- Futbalové ihrisko
- Knižnica
- Pošta
- Káblová televízia
- Rozvodná sieť plynu
- Komunálny odpad
- Zneškodňovaný komunálny odpad
- Základná a Materská škola

Správa:

- Obecný úrad, farský úrad, evanjelickí cirkevný zbor.

Špecifická a technická vybavenosť:

- Kostol rímskokatolícky, evanjelický kostol, fary, Dom smútku, cintorín.

1.8. Vývoj počtu a štruktúra podnikateľských subjektov:

Komerčnú vybavenosť reprezentujú zariadenia, ktorých kapacitný rozsah a druhovú štruktúru reguluje trh na základe dopytu a ponuky. Do komerčnej vybavenosti patrí sféra obchodu verejného stravovania, ubytovania a služieb. V tejto oblasti občianskej vybavenosti sa ako prvá začala transformácia ekonomiky na trhové hospodárstvo. Cieľom procesu bolo podporiť rozvoj malého a stredného podnikania a vytvoriť predpoklady pre rozvoj pestrej ponuky v oblasti služieb a tým vytvoriť nové pracovné príležitosti. V obci je zastúpenie živnostníkov i drobných podnikov.

Zamestnanosť

Hospodársky rast Slovenska meraný tempom rastu HDP prevyšuje priemer krajín EÚ. Napriek nižšej konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky predsa len postupne dochádza k pozitívnym zmenám, a tak sa približujeme k štruktúre ekonomík vyspelých krajín Európy. Klesá podiel poľnohospodárstva, stabilizuje sa podiel stavebníctva a priemyslu a stúpa podiel služieb na tvorbe HDP.

Mládež v pohybe je komplexným balíkom politických iniciatív v oblasti **vzdelávania a zamestnanosti** mladých ľudí v Európe. Táto iniciatíva, ktorá bola odštartovaná v roku 2010, je súčasťou stratégie Európa 2020 na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu.

Ciele - Cieľom iniciatívy Mládež v pohybe je zlepšiť vzdelávanie a zamestnateľnosť mladých ľudí a zvýšiť mieru ich zamestnanosti (v súlade so všeobecnejším cieľom na úrovni EÚ, podľa ktorého by miera zamestnanosti pre populáciu v produktívnom veku (20 – 64 rokov) mala dosiahnuť 75 %) prostredníctvom:

- prispôsobenia vzdelávania a odbornej prípravy potrebám mladých ľudí;
- propagácie účasti na štipendijných programoch EÚ v zahraničí;
- podpory vnútroštátnych opatrení zameraných na zjednodušenie prechodu zo školy do zamestnania.

Program pre nové zručnosti a nové pracovné miesta

Podľa Komisie táto iniciatíva pomôže EÚ dosiahnuť jej cieľ týkajúci sa zamestnanosti do roku 2020: **75 % mieru zamestnanosti mužov a žien vo veku 20 – 64 rokov**. Táto iniciatíva, ktorá začala v roku 2010, je súčasťou stratégie Európa 2020 zameranej na podporu inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu v najbližších 10 a viac rokoch. Program takisto prispieva k plneniu ďalších cieľov EÚ do roku 2020, napríklad znížiť mieru predčasného ukončenia školskej dochádzky pod 10 %, zvýšiť počet mladých ľudí s vysokoškolským alebo ekvivalentným vzdelaním na aspoň 40 % či znížiť počet osôb, ktorým hrozí chudoba a sociálne vylúčenie aspoň o 20 miliónov.

Z hľadiska ponuky pracovnej príležitosti a zamestnanosti riešenom území je nedostatok pracovných príležitosti. Tento stav je spôsobený predovšetkým celkovo slabým ekonomickým rozvojom, nízkou kúpyschopnosťou obyvateľstva a nedostatkom kvalitných podnikateľských zámerov. Z vyššie uvedených údajov vyplýva predovšetkým tá skutočnosť, že značná časť pracovných príležitostí je sústredená do maloobchodnej, reštauračnej a turistickej i agroturistickej činnosti, čo znamená do hospodárskych činností, ktorých ekonomická výnosnosť je bezprostredne závislá od príjmových možností miestnych obyvateľov.

Roma Education Fund (ďalej "REF") vyhlasuje nový program zameraný na podporu rómskych študentiek stredných pedagogických škôl. Hlavným cieľom projektu je zvýšiť počet rómskych učiteliek v materských školách na Slovensku. Prostredníctvom zvýšeného počtu rómskych učiteliek v škôlkach sa očakáva zvýšený počet rómskych detí v škôlkach, čo sa odrazí na ich lepšej príprave na vstup do základnej školy.

Platforma aktívnych mimovládnych rómskych organizácií je otvorená všetkým záujemcom pôsobiacim v teréne. Vyhlásenie Platformy aktívnych rómskych organizácií. Mimovládne rómske organizácie očakávajú, zlepšenie situácia vo vydávaní rómskych printových médií, o znovuvydávanie Rómskych listov. Partnerstvo Nadácie Erste pod názvom EFROPA. Vyše 40 organizácií z Európy sa stretlo prednedávnom na prvom oficiálnom mítingu v rumunskom mestečku Sacele neďaleko Brašova, aby spolu hľadali možnosti riešenia niektorých problémov Rómov v Európe. Realizujú množstvo projektov, ktoré by mohli byť motiváciou aj pre iné organizácie. S cieľom spojiť schopnosti, vedomosti a skúsenosti všetkých

zainteresovaných vzniká projekt s názvom EFROPA (Erste Foundation Roma Partnership).

V obci je zastúpenie:

Andrej Hankovský, Pilovanie a hobľovanie dreva

Andrej Korba, Stolárske práce

Andrej Paľuv - DANPAL, Maloobchod s dielmi a príslušenstvom motorových vozidiel

Andrej Pavličko, Oprava a údržba motorových vozidiel

Andrej Sabol, Ostatné špecializované stavebné práce i. n.

Andrej Ždiľa, Výroba ostatná stavebnostolárska a tesárska i. n.

ARMYSHOP TEAM s. r. o., Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach

BIMERA, s. r. o., Jedálne

Dušan Sobek, Ostatné špecializované stavebné práce i. n.

Emil Petrič ml., Výroba ostatná stavebnostolárska a tesárska i. n.

Emília Sabolová, Reklamné agentúry

Evanjelická cirkev augsburského vyznania v Richvalde, Činnosti cirkevných organizácií

František Gluvňa, Zemné práce

František Paľuv - FEROMONT, Oprava a údržba motorových vozidiel

František Ždiľa, Ostatná osobná pozemná doprava i. n.

Ing. Anna Ildžová, Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach

Ing. Daniel Ildža, Sprostredkovanie obchodu s rozličným tovarom

Obec Richvald, Všeobecná verejná správa

Miroslav Ildža, Služby súvisiace s ťažbou dreva

Jozef Folta - Foil, Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach

TJ Poľana Richvald, Prevádzka športových zariadení

Poľovnícke združenie Markovec, Činnosti záujmových organizácií

Jaroslav Svoboda - Autoopravovňa, Oprava a údržba motorových vozidiel

Pavol Basarik, Výroba ostatná stavebnostolárska a tesárska i. n.

Štefan Fröhlich, Zmiešané hospodárstvo

Jaroslav Kasarda, Ostatné špecializované stavebné práce i. n.

Milan Porubský, Výstavba obytných a neobytných budov i. n.

Martin Pekár-Výškové práce, Výstavba obytných a neobytných budov i. n.

Rímskokatolícka cirkev, farnosť Richvald, Činnosti cirkevných organizácií

Viera Nemšáková, Pestovanie ostatných netrvácnych plodín

Jaroslav Pavel, Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach

Milan Hankovský, Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach

Spoločenstvo vlastníkov bytov a nebytových priestorov RICHVALD 148, Správa nehnuteľností na základe poplatkov alebo zmlúv

Ing. Zlatica Čičvarová, Richvald 151, Špecializované sprostredkovanie obchodu s iným špecifickým tovarom

Martin Sabol - SNIPER, Zemné práce

Ľubomír Vajda - PKP, Stolárske práce

Peter Jančík, Ostatné špecializované stavebné práce i. n.

Urbárska spoločnosť - pozemkové spoločenstvo Richvald, Lesné hospodárstvo a ostatné služby v lesníctve

Spoločenstvo vlastníkov bytov a nebytových priestorov Richvald 15, Správa nehnuteľností na základe poplatkov alebo zmlúv

Ján Grega, Ostatné špecializované stavebné práce i. n.

Marián Hankovský, Výroba ostatných kovových výrobkov i. n.

Martin Hankovský, Výroba ostatná stavebnostolárska a tesárska i. n.

Vladimír Sobek, Ostatné špecializované stavebné práce i. n.

Ing. Stanislava Zmudová, Sprostredkovanie obchodu s rozličným tovarom

Milan Hankovský, Výroba ostatná stavebnostolárska a tesárska i. n.

Ján Porubský, Výstavba obytných a neobytných budov i. n.

Jaroslav Rizner, Výroba ostatná stavebnostolárska a tesárska i. n.

Milan Tipul, Výstavba obytných a neobytných budov i. n.

Ján Svoboda, Oprava a údržba motorových vozidiel

Základná škola s materskou školou, Základné školstvo

Mikuláš Zamborský, Výroba ostatných kovových výrobkov i. n.

Viera Porubská - PREZENT, Výroba ostatného vrchného ošatenia

Marek Pekár, Obrábanie

Jozef Pavel, Demolácia

Ľuboš Sobek-Fořta, Inštalácia kanalizačných, výhrevných a klimatizačných zariadení

Vladimír Banas, Zmiešané hospodárstvo

Ján Galuška, Zemné práce

Ján Ždiľa, Výstavba obytných a neobytných budov i. n.

Jozef Hankovský, Obrábanie

Vladimír Porubský, Obrábanie

Milada Semková, Výroba ostatných odevov a doplnkov

Ing. Radovan German - GHP CONNECTION, Spracovanie dát, poskytovanie serverového priestoru na internete a súvisiace služby

Vlastimil Marcinčo, Ostatné stavebné kompletizačné a dokončovacie práce

Miroslav Rybár, Výroba stavebnostolárska a tesárska

Peter German, Výroba stavebnostolárska a tesárska
Valer Rizner, Zemné práce
REZHRAN s. r. o., Výstavba obytných a neobytných budov i. n.
Markovec n. o. v likvidácii, Prevádzkovanie historických pamiatok a budov a podobných turistických zaujímavostí
Stanislav Sobek, Zemné práce
RICHTEX s. r. o., Prenájom a lízing ostatných osobných potrieb a potrieb pre domácnosť
Jana Sobeková, Špecializované sprostredkovanie obchodu s iným špecifickým tovarom
Ľubomír Rybár, Ostatné stavebné kompletizačné a dokončovacie práce
Marek Zamborský - REZ-PIL, Pilovanie a hobľovanie dreva
Lenka Olejarová - LENKA, Kadernícke a kozmetické služby
Peter Majerník, Oprava a údržba motorových vozidiel
Jozef Sabol, Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach
Marek Hankovský, Pilovanie a hobľovanie dreva
Rastislav Sobek, Výroba stavebnostolárska a tesárska
Vladimír Pavel, Výstavba obytných a neobytných budov i. n.
Pavol Hankovský, Ostatné služby týkajúce sa informačných technológií a počítačov
Stanislav Hankovský, Zemné práce
GHP connection, s.r.o., Ostatné služby týkajúce sa informačných technológií a počítačov
Milan Paľurik, Poradenské služby v oblasti podnikania a riadenia
MC - TRADE, s.r.o., Prenájom a prevádzkovanie vlastných alebo prenajatých nehnuteľností
ZAMY, s.r.o., Výstavba obytných a neobytných budov i. n.
TESSTAV s. r. o., Výstavba obytných a neobytných budov i. n.
Ing. Milan Brehuv, Poradenské služby v oblasti podnikania a riadenia
Daniel Pekár - PD PNEUSERVIS, Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach
Radoslav Sobek, Ostatné stavebné kompletizačné a dokončovacie práce
VÝPREDAJARMY, s.r.o., Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach
Katarína Šellongová, Kadernícke a kozmetické služby
Andrej Šellong, Pilovanie a hobľovanie dreva
Stanislav Šellong, Stolárske práce
Ing. Drahomír Pekár BeeFARM, Chov iných drobných hospodárskych zvierat
Milan Host, Ostatné špecializované stavebné práce i. n.

Patrik Ždiľa, Zemné práce

Jozef Sobek, Zemné práce

Andrej Rybár, Pilovanie a hoblovanie dreva

Mgr. Radoslav Rizner - VICTORY, Sprostredkovanie obchodu s rozličným tovarom

Ing. Peter Porubský, Výroba ostatných kovových výrobkov i. n.

Matúš Paľurik, Výroba stavebnostolárska a tesárska

Bc. Maroš German - GMP, Inžinierske činnosti a poradenstvo

Lukáš Majerník, Ostatné stavebné kompletizačné a dokončovacie práce

Martin Kasarda, Ostatné stavebné kompletizačné a dokončovacie práce

Daniel Gajdoš, Stolárske práce

1.9. Analýza poľnohospodárstva a rozvoj vidieka:

Pôda je jednou z najdôležitejších zložiek prírody a krajiny a je základom poľnohospodárskej a lesnej produkcie. Je odrazom fyzickogeografických pomerov územia a podlieha neustálym vývojovým zmenám, ktoré sú vyvolané rozličnými vnútornými a vonkajšími činiteľmi. Pôda plní významnú enviromentálnu funkciu ako zložka krajiny z regulačným detoxikačným a hycienickým čistiacim významom, čím ochraňuje iné zložky životného prostredia.

Z celkovej výmery 2 441 tis. ha je na území Slovenska 56 % pôd s dobrou kvalitou, s horšou kvalitou je 36 % a 8 % pôd je nevhodných pre poľnohospodárske využitie. Pôdotvornými procesmi vznikli na území prevažne hnedé pôdy – hnedá pôda podzolovaná, hnedá pôda kyslá, hnedá pôda kyslá oglejená. V alúviách vodných tokov sa vyskytujú nivné pôdy – nivná pôda oglejná, a ilimerizovaná pôda oglejovaná. Jedná sa o pôdy hlinité a piesočnatohlinité, miestami bez skeletu a slabo skeletnaté.

Ochrana biologickej diverzie a obnoviteľných zdrojov má kľúčové miesto v slovenskej enviromentálnej politike. Slovensko je zmluvnou stranou Dohovoru o biologickej diverzite od roku 1994. Ochranu ekosystémov, voľne žijúcich druhov živočíchov a voľne rastúcich druhov rastlín a genetickej diverzie upravuje zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Zákon definuje kategórie chránených území (CHÚ) pre zabezpečenie ochrany biotopov a druhov národného a európskeho významu. Z celkovej výmery 1 132 160 ha (23,14 % územia SR) osobitne chránených území predstavujú lesy viac ako 80 % z čoho vyplýva dôležitosť lesných ekosystémov v týchto územiach. Poľnohospodársky využívané plochy zaberajú asi 35 000 ha z chránených území. Spôsob hospodárenia (obmedzujúce podmienky) v týchto oblastiach je stanovený zákonom 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Katastrálna výmera obce je 2 184 ha.

Podstata hospodárenia a poľnohospodárskej produkcie spočíva vo vytrvalosti. To znamená, že sa hospodári veľmi ekologicky.

Prihliada sa na prírodu s nasledujúcim faktormi:

- ohľaduplne k pôde
- striedanie plodín s kukuricou, slnečnicou, sójou, pšenicom a repkou
- minimálne hnojenie a postrek chémiou
- nepestujú sa geneticky modifikované plodiny.

Všetky tieto faktory pôsobia blahodárne na pôdu a tak pôda ostáva úrodná pre nasledujúcu generáciu. Pôdy nívne pôdy glejové a oglejené (pelitické) na veľmi ťažkých nívnych sedimentoch a podľa druhu pôdy ílovité.

Erózia pôdy

Najzávažnejším problémom degenerácie poľnohospodárskej pôdy v SR je pôdna erózia. Potencionálne ohrozená poľnohospodárska pôda procesmi vodnej erózie predstavuje 43,3 %. Potenciál veternej erózie pôdy v SR je relatívne nízky, extrémne ohrozených je iba 1,3 %, vysoká intenzita erózie prebieha na 1,9 %, strednou intenzitou je ohrozovaných 3,0 % výmery.

Pôdy flyšového pásma sú náchylné na vodnú eróziu. Ohrozenie pôd vodnou eróziou sa zvyšuje pozemkovými úpravami, najmä pri zväčšovaní výmeru honov. Tým na niektorých miestach dochádza k odstráneniu pôdoochranej krajnotvornej a ekologicky dôležitej zelene. Výmoľová erózia poškodzuje nespevnené a nedostatočne udržiavané poľné cesty, ktorých pôdu vymýva až po podložie.

Hydrologické a hydrogeologické pomery

Súčasný hydrologický režim sa výrazne odlišuje od pôvodného režimu. Výsledky analýz jasne poukazujú na výrazne zmenené podmienky vodohospodárskeho potenciálu riešeného územia, čím sa znížila aj jeho hydromorfnosť a vododržnosť. Celková dĺžka vodných tokov v Slovenskej republike dosahuje 49 774,8 km. Upravené brehy vodných tokov dosahujú dĺžku 7 898 km.

Pramenný potenciál vody v Slovenskej republike je cca 400 m³/sec, no územím preteká cca 3 300 m³/sec. Vodný fond pramenienci na území Slovenska má tiež široký rozptyl od vysokohorského, cez stredohorské, až po nížinné. Vzhľadom na klimatické zmeny sa čoraz častejšie vyskytujú povodňové prietoky ohrozujúce stavby, hodnota a životy obyvateľstva. Zdroje podzemných vôd sú rozložené nerovnomerne v závislosti od geologických pomerov. Prírodné zásoby podzemných vôd predstavujú v SR 146,7 m³/s, z ktorých je 51,7 % využiteľných. Vplyvom rozkolísaných zrážkových pomerov dochádza k redukcii zásob podzemných vôd. V zmysle zákona o vodách č. 364/2004 Z. z. sú definované štyri chránené územia:

- a) Chránené vodohospodárske oblasti,
- b) Ochranné pásma vodárenských zdrojov,
- c) Citlivé oblasti,
- d) Zraniteľné oblasti.

Poľnohospodárstvo:

Transformácia a reštrukturalizácia poľnohospodárstva je spojená s prudkým znižovaním počtu pracovníkov v posledných rokoch s dosahom hlavne na nízko kvalifikovanú pracovnú silu má výraznú segmentáciu pracovných trhov s prehĺbovaním nerovností na trhu práce. Predpokladá sa aj ďalší pokles stálych pracovných miest v poľnohospodárstve na úkor krátkodobých sezónnych pracovných úväzkov.

1.9.1. Lesné hospodárstvo:

Lesné hospodárstvo je rozvinuté. Je tu súvislý les s výskytom jedle, borovice, brezy a buka nachádza sa hlavne v juhozápadnej a severovýchodnej časti. V lokalite

„Bartkaňa“ rástol kedysi aj vzácny tis. Pôsobí tu Poľovnícke združenie a Urbárska spoločnosť.

1.9.2. Rozvoj vidieka:

Obec možno charakterizovať ako polyfunkčné sídlo s kumuláciou nasledovných funkcií:

- obytná,
- rekreačná,
- prírodno-ochranná,
- lesohospodárska,
- poľnohospodárska,
- priemyselná.

V obci prevláda vidiecke osídlenie. Vidiecke prostredie patrí medzi územie, ktoré si vyžaduje osobitnú ochranu a starostlivosť, pretože doterajší vývoj životných podmienok viedol k degradácii tejto časti sídelnej štruktúry. Obec a obyvateľstvo, ktoré žije na tomto území predstavuje podstatný potenciál duchovného a hmotného bohatstva spoločnosti, ktorý má zmysel práve v tomto prostredí. Obec je prevažne monoštruktúrne orientovaná. Tradičné remeslá sú na vzostupe, služby sú málo rozvinuté.

Rozvoju obce je potrebné venovať pozornosť vzhľadom k jej polohe a osídleniu. Obec má veľmi dobré, nie plne využité možnosti pre rozvoj. Jej veľkou šancou je rozvoj cestovného ruchu, vidieckej turistiky, agroturistiky, malého a stredného podnikania založené na miestnych špecifikách, kultúrnom a prírodnom dedičstve. Ich realizáciou sa podmieni možnosť využitia miestnej pracovnej sily.

Zvýšenú starostlivosť je potrebné venovať ochrane životného prostredia pre zachovanie prírodných krás obce, kultúrnych pamiatok a príťažlivosť pre turistov.

Pozornosť je potrebné venovať zabráneniu vzniku čiernych skládok, vytváraním organizovaných skládok, ako aj rozvoju agroturistiky z hľadiska krajnotvornej funkcie obce.

Národná politika v rozvoji vidieka

Globálnym cieľom národnej Koncepcie rozvoja vidieka SR je udržateľný rozvoj vidieckych oblastí.

Kľúčové národné priority sú:

1. Rozvoj ekonomických aktivít vhodných pre vidiek.
2. Ochrana životného prostredia a kultúrneho fondu.
3. Zvýšenie kvality života vidieckeho obyvateľstva.

Implementačná stratégia

Pre implementačnú stratégiu v oblasti rozvoja vidieka je definovaných 8 strategicky dôležitých oblastí:

- Zabezpečenie pokračovania poľnohospodárstva v znevýhodnených oblastiach a zlepšenie príjmovej situácie poľnohospodárov hlavne v menej priaznivých oblastiach a tým pôsobiť proti ich odchodu z týchto oblastí.
- Udržanie prírodného potenciálu krajiny a ochrana biodiverzity realizáciou stanovených poľnohospodárskych postupov.
- Rozvoj konkurencieschopnosti a environmentálne šetrnej poľnohospodárskej výroby.

- Zvýšenie úrovne kvality spracovania, pridanej hodnoty, marketingu a rozvoja produktov poľnohospodárskej výroby.
- Diverzifikácia činností a vytváranie podmienok pre stabilizáciu osídlenia vidieckeho priestoru a uchovanie kultúrneho dedičstva.
- Stabilizáciu vlastných štruktúr v poľnohospodárstve a rozvoj trhu s pôdou.
- Zvýšenie absorpčnej kapacity cez odborné vzdelávanie subjektov vidieka.

Rozvojové potreby vidieka

Oblasť ekonomiky vidieka:

- Vyššie úrovne investícií do modernizácie poľnohospodárskych systémov.
- Vyššie úrovne investícií do modernizácie potravinársko-spracovateľských systémov.
- Nové investície do pridanej hodnoty poľnohospodárskych výrobkov.
- Propagácia a podpora výroby nových typových/regionálnych výrobkov.
- Nové investície do zmeny/zlepšenia poľnohospodárskych systémov, ktoré znížia ich vplyv na životné prostredie.
- Propagácia a podpora a vytvárania spoločných odbytových organizácií výrobcov.
- Zabezpečenie programov vzdelávania za účelom odstránenia deficitov v odborných, profesionálnych a manažérskych schopnostiach.
- Propagácia a podpora rozvoja malých a stredných podnikov vo vidieckych sídlach.
- Propagácia a podpora rozvoja finančných systémov pre splnenie špecifických úverových požiadaviek a nových foriem vidieckych podnikov.
- Vyššie úrovne investícií do výskumu a vývoja nových tovarov a trhov.

Oblasť vidieckeho prostredia:

- Zachovanie poľnohospodárskych činností vo vidieckych znevýhodnených oblastiach.
- Podpora poľnohospodárskych činností chrániacich životné prostredie a udržanie enviromentálnych hodnôt krajiny.
- Vyššia podpora ochrane životného prostredia.
- Udržanie a ochrana biodiverzity.
- Nové investície do prevencie požiarov a iných foriem neúmyselných škôd.
- Podpora činností chrániacich životné prostredie a udržanie enviromentálnych hodnôt krajiny.

Oblasť vidieckej komunity

- Propagácia a podpora rozvoja podnikov využívajúcich remeselné zručnosti na vidieku v spojení s historickým dedičstvom.
- Propagácia a podpora rozvoja spoločností zameraných na agroturistiku.
- Propagácia a podpora vytvárania a rozvíjania schopnosti miestnych spoločenstiev a spoločenských organizácií prinášať „zdola nahor“ prístup do plánovania a realizácie rozvojových projektov na vidieku.
- Nové investície do zabezpečovania vzdelávania, predovšetkým nižšieho veku, žiadané zručnosti.
- Vytváranie podmienok pre tvorbu pracovných príležitostí.
- Diverzifikácia vidieckej ekonomiky a znižovanie jej závislosti na prvovýrobe.
- Vyššie úrovne investícií do zlepšenia verejných služieb vo vidieckych samosprávach.

- Vyššie úrovne investícií do tvorby a obnovy technických služieb a občianskej vybavenosti vo vidieckych samosprávach.
- Nové investície do infraštruktúry, potrebnej pre podporu vidieckej turistiky.
- Nové investície do rekonštrukcie a modernizácie budov na vidieku.
- Vyššie úrovne investícií do rozvoja efektívnych komunikačných a dopravných spojení medzi vidiekom a národnými/medzinárodnými trhmi.
- Vyššie úrovne investícií do zlepšenie infraštruktúry a služieb na vidieku.
- Zlepšenie prístupu k informáciám a k novým a inovačným technológiám prostredníctvom podpory vzdelávacích a informačných služieb.

Zoznam potrieb rozvoja bol zoskupený do následných strategicky dôležitých oblastí:

1. Aktivity, ktoré zlepšia konkurencieschopnosť poľnohospodárstva, spracovaniapoľnohospodárskych výrobkov.
2. Aktivity, ktoré pomôžu zachovať a zlepšiť životné prostredie vidieka.
3. Aktivity, ktoré budú realizovať ďalší rozvoj vidieckych oblastí, vzdelávanie a zručnosti vidieckej populácie a prispieť k udržaniu osídlenia vidieka.

Globálny cieľ:

Zvýšiť konkurencieschopnosť poľnohospodárstva, potravinárstva a lesníctva a zlepšiť životné prostredie zavádzaním vhodných poľnohospodárskych a lesníckych postupov a kvalitu života na vidieku s dôrazom na trvalo udržateľný rozvoj.

Dôraz je kladený na:

- Zlepšenie konkurencieschopnosti agropotravinárskeho a lesného sektora prostredníctvom zvyšovania efektívnosti a kvality výroby so zachovaním princípov udržateľného rozvoja a princípov ekologizácie hospodárenia na vidieku.
- Zlepšenie stavu životného prostredia a krajiny zavedením vhodných poľnohospodárskych postupov.
- Skvalitnenie života vo vidieckych oblastiach a diverzifikáciu vidieckeho hospodárstva v rámci vytvárania nových pracovných príležitostí, vzdelávania a obnovy a rozvoja obcí, čo prispeje k zníženiu regionálnych rozdielov vidieka na Slovensku.

PRÍSTUP LEADER

Slovenský vidiek trpí poddimenzovaním, nedostatkom miestnych zdrojov i odborného potenciálu. Sektorový prístup a nezohľadňovanie regionálnej diferenciácie pri poskytovaní podpory bude viesť ešte k väčšiemu sociálnemu a ekonomickému úpadku vidieka. Zmenu môže priniesť len zmena prístupu k rozvoju vidieka, a to od sektorovej podpory k vertikálnej integrovanej.

V metodike prístupu Leader sa uplatnením princípu „zdola – nahor“ dosahuje cielenosť a efektívnosť podpory, ktorá je potrebná v danej lokalite pre rozvoj územia. Zlučovaním miestnych subjektov do miestnych akčných skupín je zaistené sociálne „stmeľovanie“ územia, kde jednotlivé subjekty budú sami „riadiť“ vlastné územie a budú vedení vecou spoločnou.

Integrovaná podpora rozvoja vidieka môže byť účinná len vtedy, ak si subjekty na vidieku čo najskôr uvedomia, že ak chcú, aby sa zmenila ich situácia, musia mobilizovať svoje zdroje a zvoliť partnerský prístup k sociálnemu a ekonomickému oživeniu miestnemu rozvoju.

1.10. Analýza stavu životného prostredia:

1.10.1. Vodovodná a kanalizačná sieť

Vodné hospodárstvo

Obec je zásobovaná pitnou vodou z vybudovaného vodovodu, ktorý je majetkom obce s napojením verejných budov. Časť verejných vodovodov v obci je vo vlastníctve samotných obyvateľov. Dezinfekcia pitnej vody sa vykonáva UV žiarením, plynným chlóróm a chlórnanom sodným. V podpore a rozvoji verejného zdravia a monitoring kvality pitnej vody u spotrebiteľa dodávanej verejnými vodovodmi. Ide o systém odberu a vyšetřovania vzoriek vody z jednotlivých, stanovených odberových miest v každej obci. V obci sú aj obecné studne, ktoré spĺňajú hygienické požiadavky. Je potrebné rozšírenie obecného vodovodu s napojením všetkých domácností a zariadení.

Kanalizačná sieť

V obci nie je vybudovaná kanalizácia. Splaškové vody z domácností a z občianskej vybavenosti sú samostatne odvádzané do samostatných žump. Ich likvidáciu zabezpečujú majitelia. Dažďové vody zachytávajú prícestné priekopy a odtekajú terénnymi priehlbínami do rigolov. Priamym recipientom povrchových vôd v riešenom území sú miestnym potokom odvádzané.

1.10.2. Životné prostredie

Do Západnej časti katastra obce zasahuje chránené vtáčie územie SK CHVÚ 052 Čergov vyhlásené k 1.4.2012.

Účelom vyhlásenia Chráneného vtáčieho územia Čergov je zabezpečenie priaznivého stavu biotopov druhov vtákov európskeho významu a biotopov sťahovavých druhov vtákov, a to: sova dlhochvostá (*Strix uralensis*), muchárik bielokrký (*Ficedula albicollis*), muchárik červenohrdlý (*Ficedula parva*), jariabok hôrny (*Bonasa bonasia*), penica jarabá (*Sylvia nisoria*), d'ateľ bielochrbtý (*Dendrocopos leucotos*), d'ateľ čierny (*Dryocopus martius*), chriaštel'poľný (*Crex crex*), žlna sivá (*Picus canus*), kuvik vrabčí (*Glaucidium passerinum*), d'ateľ trojprstý (*Picoidestrictactylus*), kuvik kapcavý (*Aegolius funereus*), lelek lesný (*Caprimulgus europaeus*), orol krikľavý (*Aquila pomarina*), rybárik riečny (*Alcedo atthis*), včelár lesný (*Pernis apivorus*), bocian čierny (*Ciconia nigra*), tetov hôlniak (*Tetraotetrix*), orol skalný (*Aquila chrysaetos*), muchár sivý (*Muscicapa striata*), prhl'aviar čiernohlavý (*Saxicola torquata*), krutihlav hnedý (*Jynx torquilla*), žltouchvost lesný (*Phoenicurus phoenicurus*) a prepelica poľná (*Coturnix coturnix*) a zabezpečenie podmienok ich prežitia a rozmnožovania.

Cieľom ochrany v Chráneného vtáčieho územia Čergov je zachovanie a obnova ekosystémov významných predruhy vtákov, pre ktoré je oblasť vyhlásená v ich prirodzenom areáli rozšírenia, ako aj zabezpečenie podmienok prezachovanie populácie týchto druhov v priaznivom stave z hľadiska ich ochrany. Rozhodujúce pre zachovanie populácie druhov vtákov je preto zachovanie, prípadne zlepšenie ekologického stavu biotopov, na ktoré sú tieto druhy viazané.

V chránenom vtáčom území Čergov na území katastra obce Richvald platí 1. stupeň územnej ochrany.

Čergov

Čergovské pohorie je flyšovým pohorím porasteným v minulosti jedľovo - bukovými pralesmi s prímiesou javorov a brestov. Jedinečné niekoľkostoročné porasty, nemajúce v Európe obdoby, padli za obeť nezmyselnej vyhláške prikazujúcej likvidáciu „prestárlych bukových porastov“. Holoruby, pokryté dnes smrekovou mladinou. Všetky merania a štúdie, ktoré máme k dispozícii, dokazujú výrazné zhoršenie vodného režimu krajiny, jasne súvisiaceho s praktizovaným lesným hospodárením. Napriek všetkým týmto skutočnostiam, zostáva Čergov, spolu s Východnými Karpatami, naša jediná nádej pri opätovnej obnove zničených slovenských lesov. Mal by sa stať jedným z evolučných lesov (bez hospodárskych zásahov) držiacich kostru našej krajiny.

Faktory negatívne ovplyvňujúce životné prostredie

Hluk a vibrácie – jediným zdrojom hluku v intraviláne obce je hluk od motorových vozidiel. Objekty vybavenosti ležia v pásme pod úrovňou hladiny 55 dB(A). Podobne aj všetky novonavrhované rodinné domy, z hľadiska požiadavky na hlukové hygienické ochranné pásmo, budú vyhovovať aj vo výhľadovom období. Prach preniká do krvného obehu. Na znečistenie ovzdušia má najväčší vplyv výskyt drobných prachových častíc, ktoré sa označujú PM10. Podľa Úradu verejného zdravotníctva spôsobujú vážne zdravotné problémy. Väčšie častice dráždia dýchacie cesty, tie menšie sa usadzujú v pľúcach a prenikajú do krvného obehu. V lokalitách s dlhodobou vysokou prašnosťou sa zistila zvýšená úmrtnosť obyvateľov na ochorenia srdcovo-cievnej a dýchacej sústavy či znížená činnosť pľúc u detí a dospelých. Dlhodobo zlepšiť zlý stav by mali programy na zlepšenie kvality ovzdušia. Vláda na to reagovala prijatím stratégie pre redukciu prachových častíc. Envirorezort v nej navrhoval podporu energeticky úsporných áut, vytvorenie nízkoemisných zón či rozlišovanie cestného mýta podľa emisných tried.

1.10.3. Odpadové hospodárstvo

ODPAD V RÁMCI EURÓPSKEJ ÚNIE

Európska komisia zverejnila nový európsky program v oblasti bezpečnosti. Do roku 2020 sa bude zameriavať najmä na hrozby, pre ktoré hranice nie sú prekážkou.

Odpad, ktorý sa kedysi považoval za konečnú stanicu mnohých výrobkov, sa v rámci snahy o udržateľné hospodárstvo stáva hodnotnou surovinou. Vďaka recyklácii odpad napomáha ochrane životného prostredia, efektívnemu využitiu zdrojov, prispieva k zvyšovaniu HDP a zamestnanosti a znižuje emisie.

- do roku 2020: EÚ si stanovila cieľ zvýšiť opätovné použitie a recykláciu odpadu z domácností a podobného odpadu najmenej na 50 % podľa hmotnosti
- do roku 2020: EÚ si stanovila cieľ zvýšiť opätovné použitie, recykláciu a ostatnú konverziu stavebného odpadu a odpadu z demolácií najmenej na 70 % podľa hmotnosti.

Odpad sa definuje ako "každá látka alebo vec, ktorej sa držiteľ zbavuje, chce sa jej zbaviť, alebo je povinný sa jej zbaviť" (smernica 2008/98/ES). Odpad predstavuje veľkú stratu zdrojov vo forme materiálov a energie, ale pri nesprávnom nakladaní môže ohrozovať aj životné prostredie. Európska komisia uvádza, že až 80% produktov použijeme len raz a odhodíme. Až 1/3 z celkového komunálneho odpadu v Európe skončí na skládkach odpadov. Skládky nielen zaberajú plochu, ale takisto môžu spôsobiť znečistenie ovzdušia, vody a pôdy. Štvrtina európskeho odpadu sa spaľuje, čo pri nesprávnej regulácii môže viesť k emisiám nebezpečných znečisťujúcich látok.

Naopak recyklácia a zhodnocovanie odpadu ostávajú kľúčovým nástrojom na ochranu životného prostredia, účinné využívanie prírodných zdrojov, zvýšenie

zamestnanosti v sektore odpadového hospodárstva a boja proti klimatickej zmene. Cieľom Európskej únie je preto znížiť množstvo odpadu, ktorý končí na skládkach a zefektívniť výrobné procesy nižším využívaním primárnych zdrojov a redukciou emitovaných látok. Dlhodobou snahou je zmeniť Európu na tzv. recyklujúcu spoločnosť, vyhnúť sa odpadu a v čo najväčšej možnej miere využiť vyprodukovaný odpad ako druhotný zdroj pre ďalšiu udržateľnú výrobu a spotrebu.

Kombináciou politík by sa malo vytvoriť hospodárstvo založené na úplnej recyklácii vrátane dizajnu výrobkov, ktorý zahŕňa koncepciu životného cyklu, lepšej spolupráce všetkých trhových subjektov v rámci hodnotového reťazca, lepších procesov zhromažďovania, vhodného regulačného rámca, stimulov na predchádzanie vzniku odpadov a recykláciu, ako aj verejných investícií do moderných zariadení na nakladanie s odpadmi a vysoko kvalitnú recykláciu. Komisia ho nazýva obehovým hospodárstvom.

Komunálny odpad pozostáva z odpadu domácností a „podobných“ odpadov z miestnych obchodov, kancelárií a verejných inštitúcií, za zber ktorých sú zodpovedné samosprávy.

Medzinárodné porovnanie produkcie komunálnych odpadov v roku 2012 Zdroj: Eurostat

Medzi členskými krajinami existujú obrovské rozdiely pokiaľ ide o nakladanie s odpadom. V prípade komunálneho odpadu až 34 % skončilo v roku 2012 bez využitia na skládkach, 24 % sa energeticky zhodnotilo v spaľovniach, len 27 % sa zrecyklovalo a 15 % využilo v komposte. Hoci ide oproti roku 1990 (18% recyklácia a kompost) o výrazné zlepšenie, EÚ si stanovila ambiciózný cieľ zvýšiť úroveň recyklácie do roku 2020 na 50%.

Environmentálne organizácie tvrdia, že kľúčom k väčšej miere recyklácie je zmena správania spotrebiteľov. Predstavitelia EK naopak tvrdia, že úspech alebo zlyhanie v iniciatívach pre zhodnocovanie odpadu závisí na ekonomických stimuloch. Napríklad Belgicko, ktoré patrí je označované za žiarivý príklad (57% recyklácia) zaviedlo vysoké dane na skládkovanie.

Pokiaľ ide o odpad z obalov, ich miera recyklácie v EÚ bola podľa Eurostatu v roku 2011 na úrovni 63,6 %. V Belgicku sa recyklovalo až 80,2 % obalov. Nad 70 % odpadov z obalov sa recyklovalo v Holandsku, Nemecku a Írsku, na poslednej priečke sa umiestnilo Poľsko so 41,2 %. Miera recyklácie obalov na Slovensku bolo rovnaká ako v Grécku – 62,4 %.

Miera recyklácie pre odpad z obalov (2011), Zdroj: Eurostat Initiates file download
Triedený zber na Slovensku

V celoeurópskom porovnaní patrí SR medzi krajiny s najnižšou produkciou KO. Len dva regióny (Bratislavský a Trnavský) dosahujú produkciou komunálneho odpadu aspoň čiastočne priemer EÚ.

Podľa údajov oprávnenej organizácie ENVI-PAK, ktorá každoročne zhromažďuje údaje o stave odpadového hospodárstva na Slovensku so zameraním na separovaný zber v mestách a obciach (1600 obcí), priemerná produkcia komunálneho odpadu na Slovensku v roku 2013 narastá množstvo vyprodukovaného komunálneho odpadu a naopak, miera triedenia odpadu klesá. Z porovnania dát o triedenom zbere za roky 2012 a 2013 vyplýva, že v roku 2013 vyprodukoval každý obyvateľ Slovenska v priemere o vyše 6 kilogramov viac komunálneho odpadu ako tomu bolo v roku 2012. Množstvo komunálneho odpadu prepočítané na jedného obyvateľa tak dosiahlo úroveň 325,25 kilogramov, čo predstavuje medziročný nárast o 2 %.

Priemerné hodnoty v produkcii komunálneho odpadu dosiahol región východ (Žilinský kraj – región Orava, Prešovský a Košický kraj) 267,71 kilogramov na obyvateľa. Najvyššie množstvo vytriedeného odpadu v prepočte na jedného obyvateľa (vyseparovateľnosť) zaznamenal región západ – 25 kilogramov na jedného obyvateľa. Naopak najmenej vyseparujú obyvatelia regiónu východ – 18,61 kilogramov odpadu na jedného obyvateľa.

Rámcová smernica o odpade

V novembri 2008 bola schválená rámcová smernica o odpade, ktorá vládám členských krajín do roku 2020 stanovuje opätovne použiť a recyklovať odpad z domácností ako papier, kov, plasty a sklo a podľa možnosti z iných zdrojov, pokiaľ tieto zdroje obsahujú podobný odpad ako odpad z domácností, najmenej na 50 % podľa hmotnosti. Rovnako stanovuje rozsah ostatnej konverzie stavebného odpadu a odpadu z demolácií najmenej na 70 % podľa hmotnosti.

Nový predpis EÚ taktiež sprehľadnil dovtedy platné smernice - zlúčili sa smernice o odpadoch, odpadových olejoch a nebezpečnom odpade. Smernica na základe prístupu vyhodnocovania životného cyklu produktov (life cycle assessment, LCA) upravuje aj hierarchiu priorít odpadového hospodárstva. Ak už nejaký odpad vznikne, mal by sa do maximálnej možnej miery recyklovať. Ak nie je možná recyklácia, tento odpad by sa mal inak zhodnotiť, napr. na výrobu tepelnej či elektrickej energie. Ako posledná možnosť je likvidácia odpadu skládkovaním.

Obehové hospodárstvo

V júli 2014 Európska komisia prezentovala komunikáciu s názvom „Smerom k obehovému hospodárstvu: Program nulového odpadu pre Európu,“ ktorou otvorila debatu o nových cieľoch pre európske odpadové hospodárstvo. Zapojiť EÚ do obehového hospodárstva znamená nespoliehať sa výlučne na riešenia obvyklé na konci životnosti výrobku, ale brániť vzniku odpadu už pri navrhovaní výrobku a inováciu zahŕňať do celého hodnotového reťazca. Výrobky možno nanovo navrhnuť tak, aby sa používali dlhšie, aby sa dali opravovať, modernizovať, prerábať alebo prípadne recyklovať namiesto vyhodnenia. Dôležité je aj opätovné využitie výrobkov a surovín. Cieľom je minimalizovať únik zdrojov z kruhu tak, aby systém fungoval optimálnym spôsobom.

Fázy modelu obehového hospodárstva

Komisia v správe odporučila prijať tieto ciele:

- rozšíriť využívanie a recykláciu komunálneho odpadu na minimálne 70 % do roku 2030,
- zvýšiť mieru recyklácie odpadu z obalov na 80 % do roku 2030 s priebežnými cieľmi 60 % do roku 2020 a 70 % do roku 2025 vrátane cieľov pre špecifické materiály
- zakázať skládkovanie recyklovateľných plastov, kovov, skla, papiera a kartónu, ako aj biologicky odbúrateľného odpadu do roku 2025,
- podporovať rozvoj trhov s vysoko akostnými druhotnými surovinami, prostredníctvom posúdenia pridanej hodnoty kritérií na ukončenie vlastností odpadu v prípade špecifických materiálov,
- zredukovať tvorbu odpadov o 30% do roku 2025,
- spresniť metódu výpočtu recyklovaných materiálov s cieľom zabezpečiť vysokú úroveň kvality recyklácie.

Zvyšovanie efektivity využívania zdrojov o 30% by mohli do roku 2030 zvýšiť HDP EÚ o 1% a vytvoriť takmer 2 milióny nových pracovných miest. Stanovené ciele väčšina považuje za príliš ambiciózne a ohrozujúce konkurencieschopnosť krajín.

Implementácia pravidiel EÚ na Slovensku

Smernica tiež stanovuje minimálne pravidlá zodpovednosti výrobcov a ustanovenia o označovaní batérií a ich odnímateľnosti z prístrojov, v ktorých sa používajú. Takzvaná baterková novela zákona vstúpila do platnosti začiatkom roku 2014. Na Slovensku sa tým aj pre komoditu batérií a akumulátorov zaviedla rozšírená zodpovednosť výrobcov, ktorí tak budú niesť všetky finančné náklady spojené s ich zberom, spracovaním a recykláciou.

Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky je ústredným orgánom štátnej správy pre tvorbu a ochranu životného prostredia vrátane:

- a) ochrany prírody a krajiny,
- b) vodného hospodárstva, ochrany pred povodňami, ochrany akosti a množstva vôd a ich racionálneho využívania a rybníctva s výnimkou akvakultúry a morského rybolovu,
- c) ochrany ovzdušia, ozónovej vrstvy a klimatického systému Zeme,
- d) ekologických aspektov územného plánovania,
- e) odpadového hospodárstva,
- f) posudzovania vplyvov na životné prostredie,
- g) zabezpečovania jednotného informačného systému o životnom prostredí a plošného monitoringu,
- h) geologického výskumu a prieskumu,
- i) ochrany a regulácie obchodu s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín,
- j) geneticky modifikovaných organizmov

(§ 16 zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov, zmena zák. 372/2010 Z. z. s účinnosťou od 1. novembra 2010)

Nový zákon o odpadoch č. 79/2015 Z. z. o zmene a doplnení niektorých zákonov nadobudne účinnosť 1. januára 2016.

Zákon o odpadoch zavádza tzv. rozšírenú zodpovednosť výrobcov a dovozcov za výrobok od jeho výroby až po jeho spracovanie ako odpadu. Znamená to, že výrobcovia budú zodpovedať za recykláciu a spracovanie vlastných výrobkov. Platí to napríklad pre výrobcov alebo dovozcov elektrozariadení, vozidiel, pneumatík, akumulátorov, ale aj papiera, plastov alebo skla. O vytriedený odpad sa majú postarať novovytvorené Organizácie zodpovednosti výrobcov. Obce budú po uzavretí dohody s organizáciami povinné platiť len za vývoz zmiešaného komunálneho odpadu, čo by ich podľa ministra malo motivovať k dôslednému triedeniu odpadu.

Zákon má priniesť aj zrušenie Recyklačného fondu, ktorý už splnil svoju historickú úlohu. Funkcie fondu prejdú na výrobcov a na štát. Takisto sa sprísni systém výkupu kovov od fyzických osôb. Zberníam pribudne povinnosť uskladniť kovy na sedem dní na tzv. monitorovacom priestore, ktorý je monitorovaný kamerovým systémom. Zberne budú využívať len váhy s platným certifikátom o ich ciachovaní. Vyplácanie osôb, ktoré kov do zberne prinesú, bude fungovať len formou prevodu na bankový účet alebo pomocou peňažného poukazu, nie v hotovosti. Ministerstvo si od týchto opatrení sľubuje pokles trestnej činnosti spojenej s výkupom kovov.

Nový zákon má tiež účinnejšie bojovať proti čiernym skládkam, ktorých je oficiálne na Slovensku približne okolo 2 500, neoficiálne však až 7 000. Štyridsať percent sumy, ktorú občan zaplatí za uloženie odpadu na legálnej skládke, pôjde do Environmentálneho fondu. Tieto peniaze budú potom určené na likvidáciu čiernych skládok. Boj proti čiernym skládkam ostane podľa návrhu zákona v kompetencii obcí,

keďže sú podľa ministerstva na túto úlohu najpovolanejšie. Zároveň má zákon v boji proti čiernym skládkam posilniť kompetencie polície. Ak výška škody pri čiernej skládke presiahne 266 eur, začne polícia konať v zmysle trestného zákona. Pokuta pre tých, ktorí nelegálne uložia odpad na čiernej skládke, sa má tiež zvýšiť z doterajších 160 eur na 1 500 eur.

Zber komunálneho odpadu v obci sa realizuje do zberných nádob a do veľkokapacitných kontajnerov. Zber, preprava a zneškodnenie odpadov z predmetného územia je zmluvne zabezpečené prostredníctvom oprávnených organizácií.

Odpadové hospodárstvo riešiť podľa týchto zásad:

- asanovať existujúce čierne skládky,
- zvýšiť propagáciu triedenia odpadu,
- zlepšenie vývozu separovaného odpadu,
- výrobné organizácie, ktoré produkujú špecifický odpad musia mať vlastný program likvidácie výrobného odpadu.

1.10.4. Ovzdušie a klimatické zmeny

K zlepšeniu stavu ovzdušia prispieva aj plynofikácia obce a používanie obnoviteľných zdrojov energie. Cieľovým stavom je dosiahnutie čistého ovzdušia a udržateľná krajina v oblasti okresu Bardejov a jej širšieho okolia. Klimatické zmeny spôsobené zvýšenými antropogénnymi emisiami skleníkových plynov predstavujú najvýznamnejší environmentálny problém v ľudskej histórii. Znečisťovanie ovzdušia spôsobujú vysoké energetické vstupy v podobe fosílnych palív, uvoľňujúce skleníkový plyn – oxid uhličitý (CO₂) a ďalej najmä emisie oxidu dusného, amoniaku a metánu. Územím obce sa prelína najviac negatívnych vplyvov na územie, spôsobujúcich zhoršenie stavu životného prostredia. Rozhodujúce najvýznamnejšie priemyselné stacionárne zdroje znečisťovania ovzdušia sú situované severným a južným smerom. Emisie z týchto zdrojov v rámci emisií celkového diaľkového prenosu znečisťujúcich látok celoplošne ovplyvňujú do určitej miery kvalitu ovzdušia. Cez obec prechádza pomerne frekventovaná cestná komunikácia, pričom emisie pochádzajúce z automobilovej dopravy (CO, NO_x, VOC), ktoré vplývajú na kvalitu ovzdušia.

Kvalita ovzdušia v lokalite je ovplyvňovaná predovšetkým činnosťou veľkých priemyselných zdrojov, ktoré sú ale lokalizované vo vzdialenejšom okolí. Štruktúra priemyslu, ktorá je tu zastúpená drevospracujúcim priemyslom, výrobou elektrickej energie, je charakteristická vysokou energetickou náročnosťou používaných technológií so značným únikom emisií, čo v konečnom dôsledku negatívne vplyva na kvalitu ovzdušia v oblasti. Na celkovom znečistení ovzdušia sa podieľajú aj stredné a malé zdroje. Sú to predovšetkým emisie zo zdrojov, ktoré zabezpečujú dodávku tepla pre bytovo-komunálnu sféru, ale ich príspevky v porovnaní s menovite uvedenými zdrojmi sú značne menšie.

Na Slovensku boli vypracované viaceré koncepčné materiály, ktorých súčasťou je aj politika zmierňovania nepriaznivých účinkov klimatickej zmeny, a to priamo, znížením emisií skleníkových plynov alebo nepriamo obmedzením negatívnych vplyvov energetiky, poľnohospodárstva a ďalších ekonomických činností.

Na znečistenie upozornia meteorológovia, ktorí v kritických situáciách vydajú výstrahy. Podobný systém výstrah funguje napríklad pri povodniach. Vysoké hodnoty drobného prachu vážne ohrozujú zdravie. Týka sa to na Slovensku najmä okolia Prievidze, Ružomberka, Žiliny či Strážskeho. Znečistenie sa do vzduchu dostáva

najmä pri spaľovaní uhlia, dreva a biomasy, pri ťažbe nerastných surovín či z automobilovej dopravy. To, že situácia u nás je kritická, potvrdila správa Európskej environmentálnej agentúry z jesene minulého roka. Zo všetkých krajín Európskej únie sa Slovensko dostalo na tretiu najhoršiu priečku.

Zelený rezort preto zaviedol nový typ smogovej situácie, ktorú monitorujú meteorológovia a v priebehu dňa zverejňujú hodnoty prachu pre 32 staníc. Ak prašnosť prekročí dva dni po sebe 100 mikrogramov na kubický meter, vydajú upozornenie. Pri prekročení hodnoty 150 sa vyhlási výstraha. Vtedy musia samosprávy urobiť opatrenia, vďaka ktorým úroveň prachu vo vzduchu klesne. Zmeny obsahuje vyhláška o kvalite ovzdušia, ktorá platí od januára. Vyhlasovanie smogovej situácie má na starosti Slovenský hydrometeorologický ústav. Ten informuje aj prostredníctvom svojej stránky shmu.sk. Úrady životného prostredia v spolupráci s ministerstvom životného prostredia majú pripravené akčné plány k redukcii prachových častíc pre dané zóny a aglomerácie. Obsahujú krátkodobé opatrenia pre prípady, že by nastali situácie ohrozenia kvality ovzdušia. Akčné plány sú súčasťou všeobecne záväzných nariadení miest a obcí, ktoré samosprávy prijali ešte vlani v marci. Ak škodlivé látky v ovzduší tri dni po sebe prekročia limit, musí Slovenský hydrometeorologický ústav informovať príslušný okresný úrad. Ten potom vyzve mestský úrad, aby urobil opatrenia. Medzi nimi môže byť vyhlásenie kritického stavu v mestskom rozhlase, čistenie ciest od prachu alebo príkaz odstaviť niektoré zariadenia vo fabrikách.

1.11. Vybavenosť obce dopravnými a technickými vybaveniami:

1.11.1. Cestná infraštruktúra

Obec je obsluhovaná autobusovými linkami, autobusovými zastávkami. Verejná autobusová doprava je zabezpečovaná SAD Prešov, a.s., Prevádzka Bardejov. Parkovacie plochy sú čiastočne vybudované, je potrebná rekonštrukcia a dobudovanie. Z hľadiska vytvárania podmienok na zvyšovanie ekonomického potenciálu riešeného územia obce má význam jeho napojenie na nadradenú dopravnú infraštruktúru na jednej strane a celkový stav dopravnej siete priamo nachádzajúci sa v riešenom území.

Železničná doprava

Riešeným územím neprechádza železnica. Dĺžka železničnej trate v okrese Bardejov je 22 km. Traťou č.446 Bardejov - Raslavice - Kapušany - Prešov, cez trať č.447 Muszyna - Plaveč - Prešov -Kysak je okres napojený na hlavný železničný ťah Slovenska a medzinárodné železničné trate E 834, E833, E 802, E 838 a E 839.

Letecká doprava

Na území obce ani okresu sa nenachádza letisko. Najbližšie verejné letisko, ktoré má štatút medzinárodného letiska, je v Košiciach, vzdialené 83 km potrase Košice – Prešov – Bardejov. Ďalšie letisko je v Poprade, ktoré však vsúčasnosti nie je intenzívnejšie využívané pre medzinárodnú dopravu.

1.11.2. Energetika

Obec je zásobovaná elektrickou energiou z ES. Sú využívané ako zdroje

elektrickej energie transformačné stanice primárne napájané 22 kV VN prípojkami z VN vedenia č.250. Sekundárna rozvodná el. NN sieť v obci je vzdušná na betónových podperných bodoch.

Verejné osvetlenie (VO) je umiestnené ako súčasť nn siete. Rozvod VO je realizovaný vodičom AIFe, upevneným na spodnejstrane konzol NN siete. Sekundárne rozvody NN sú realizované vzdušným rozvodmi na betónových stĺpoch s vodičmi AIFe a AES.

K zlepšeniu stavu ovzdušia prispieva aj plynofikácia obce a používanie obnoviteľných zdrojov energie. Obec je plynofikovaná. Hlavný zásobovací plynovod je oceľový DN 150, o prevádzkovom tlaku 300 kPa. Zásobovanie teplom je na báze zemného plynu a čiastočne aj na báze tuhých palív. Teplá voda sa získava bojlerami napojením na plyn a elektrickú energiu, na varenie sa využíva plyn, elektrina a drevo.

Za základné energetické nosiče sú všeobecne považované klasické paliva, ako uhlie a zemný plyn. Jednou z priorít energetickej politiky Slovenska by malo byť zabezpečená energetická bezpečnosť cestou energetickej efektívnosti a zvýšením podielu využívania obnoviteľných energetických zdrojov.

Bioenergie

Zohrávajú v tomto procese oveľa významnejšiu úlohu ako sa jej prikladá. Jej využívanie znižuje závislosť Slovenska na dovoze primárnych energií, znižuje zaťaženie životného prostredia, prispieva k formovaniu trvalo udržateľného spôsobu života na Zemi znižovaním produkcie CO₂, prispieva posilňovaniu regionálnej politiky a znižuje emisie so spaľovania fosilných palív.

Zdroje biomasy ma energetické účely sú predovšetkým lesy. Perspektívny zdroj palivovej biomasy tvoria energetické porasty rýchlorastúcich drevín – topol, vrb, agát, osika, jelša, jednoročných a viacročných energetických plodín. Energetické porasty možno zakladať na plochách nevhodných pre klasickú poľnohospodársku a lesnícku produkciu, na pôdach dočasne vylúčených z poľnohospodárskej výroby, pôdach kontaminovaných vhodných len na produkciu pre nepotravinárske účely a tiež na zdevastovaných plochách v priemyselných aglomeráciách. Pri veľmi krátkom časovom horizonte 3 – 5 rokov dosahovať priemerný prírastok okolo 10 ton sušiny ročne. Pod energetickým potenciálom rozumieme drevný odpad, ktorý vznikol v rôznych podobách, drevný odpad je možné zhodnotiť tak materiálovo ako aj energeticky. Drevospracujúci priemysel vytvára ročne 1 410 tis. ton odpadu. Celková energetická hodnota využiteľného odpadu z drevospracujúceho priemyslu je 18,1 PJ, z toho sú 2/3 z mechanického opracovania dreva a 1/3 z čierneho výluhu. Najväčšími producentmi odpadu sú veľké drevospracujúce podniky, ktoré však tento odpad aj najčastejšie využívajú na energetické účely.

1.11.3. Telekomunikačná a informačná infraštruktúra

Obec je súčasťou Centra služieb a infraštruktúry Východ. Telefónni účastníci obce sú pripojení po prípojných kábloch. Mobilnú telekomunikačnú sieť na území obce zabezpečuje spoločnosť Orange Slovensko, a.s., Telecom, O2 Slovensko. Svoje zariadenie priamo v katastrálnom území obce nemajú. Televízne a rozhlasové vysielanie - príjem je z individuálnych antén a satelitov.

Rozvod miestneho rozhlasu v obci je prevedený na oceľových stožiaroch, ústredňa rozhlasu je situovaná v budove obecného úradu. Rozvody MR sú sčasti preložené na stožiare NN vedenia s kábelovým prepojením jednotlivých reproduktorov.

Národný projekt Dátové centrum obcí a miest (DCOM) zaznamenáva DataCentrum elektronizácie územnej samosprávy Slovenska (DEUS) významný nárast záujmu obcí a miest o zapojenie do tohto.

Cieľom projektu DCOM je vybudovať pre obce a mestá špecializované dátové centrum, v ktorom bude sústredená infraštruktúra a softvérové vybavenie potrebné na sprístupnenie elektronických služieb samosprávy občanom. Vďaka elektronizácii 138 služieb miest a obcí, ako sú napríklad miestne dane a poplatky, evidencia obyvateľstva, či sociálne služby, bude práca zamestnancov obcí a miest jednoduchšia a rýchlejšia. Dátové centrum obcí a miest zároveň zlepší fungovanie vnútornej agendy obcí a miest a zabezpečí prepojenie s už existujúcimi informačnými systémami verejnej správy.

2. STRATEGICKÁ VÍZIA

2.1. Technická infraštruktúra:

Opatrenia:

- odstránenie čiernych skládok,
- dobudovanie vodovodu,
- vybudovanie kanalizácie,
- revitalizácia obce, výstavba chodníkov, vchodov do dvorov, vyznačenie prechodov pre chodcov, rekonštrukcie lávok a mostov, rekonštrukcia autobusových zastávok,
- kompletná rekonštrukcia KSB, s rekonštrukciou kotolne,
- vybudovanie multifunkčného ihriska,
- kompletná rekonštrukcia budovy ZŠ a MŠ, revitalizácia celého areálu,
- rekonštrukcia elektrického osvetlenia v obci,
- rekonštrukcia rozhlasu v obci,
- výstavba hasičskej zbrojnice,
- dobudovanie regulácie potoka, protipovodňové opatrenia,
- rekonštrukcia Domu smútku,
- výstavba inžinierskych sietí k IBV a bytovej výstavby,
- výstavba cyklotrás, turistických chodníkov, informačných tabúl,
- výstavba futbalového areálu – rekonštrukcia,
- výhľadové pamätať na vybavenie ciest propagačným materiálom,
- sledovať a vytipovať prednostné požiadavky na údržbu ciest,
- zabezpečenie a zlepšenie životného prostredia v obci, zvýšenie bezpečnosti dopravy, spojenej s ochranou prírody,
- zvýšenie bezpečnosti dopravy, spojenej s ochranou prírody,
- dbať na ochranné a manipulačné pásma ciest.

Predpokladané prínosy:

- vytvorenie pracovných príležitostí pri budovaní infraštruktúry,
- zvýšenie počtu obyvateľov v obci,
- zníženie dopravnej nehodovosti a jej dôsledkov,
- zníženie miery zdravotných rizík obyvateľov a ich dôsledkov,
- zvýšenie podielu v sektore dopravy a prepravy,
- zvýšenie mobility obyvateľstva a turistov.

2.2. Rozvoj vodohospodárskej infraštruktúry:

Opatrenia:

- zlepšenie vybavenosti technickou infraštruktúrou na úrovni štandardu EÚ a tým zvýšenie atraktivity územia i pre podnikateľskú sféru a návštevníkov,
- dobudovanie vodovodu,
- vybudovanie kanalizácie,
- protipovodňové opatrenia,
- spevnenie obecných stok a rigolov,
- údržba obecných studní,
- zlepšenie kvality podzemných i povrchových vôd a zníženie potenciálneho ohrozenia vôd.

Predpokladané prínosy:

- vytvorenie podmienok pre ekonomickú stabilizáciu rozvoja obce,
- pripravenosť pred povodňami,
- ochrana majetku a života,
- zvýšenie atraktivity obce pre podnikanie,
- znižovanie znečistenia podzemných a povrchových vôd,
- vytvorenie pracovných príležitostí pri budovaní infraštruktúry.

2.3. Zásobovanie obce energiou a úspora energie:

Opatrenia:

- znižovanie spotreby energie,
- zvyšovanie účinností energie,
- energetika v budovách majetku obce,
- modernizácia verejného osvetlenia,
- modernizácia verejného rozhlasu,
- výstavba inžinierskych sietí k nájomným obecným bytom a IBV,
- modernizácia osvetlenia a rozhlasu v obci,
- znižovanie strát a zvyšovanie spoľahlivostí sietí,
- informovať obyvateľov o úsporách energie.

Predpokladané prínosy:

- zlepšenie vybavenosti obce,
- zníženie nákladov na verejné osvetlenie,
- zvýšenie bezpečnosti,
- efektívne využitie investícií pre rozvoj obce,
- zlepšenie informovanosti občanov,
- zvýšenie preventívnych opatrení pri ochrane majetku a zdravia obyvateľstva,
- zvýšenie atraktivity obce pre podnikanie.

2.4. Rozvoj telekomunikačnej infraštruktúry:

Opatrenia:

- zabezpečenie komunikačných potrieb obce,
- kvalitná ponuka telekomunikačných, hlasových a dátových služieb pre spojenie vnútroštátne i zahraničné,
- zabezpečenie dostupnosti internetu,
- zavedenie moderných informačných technológií.

Predpokladané prínosy:

- zvýšenie atraktivity obce pre podnikanie, investorov,
- vyššia účinnosť propagácie a reklamy,
- rozvoj obchodovania,
- vytvorenie nových pracovných príležitostí,
- zapojenie podnikateľského, neziskového sektoru a občanov do riešenia obce,
- zlepšenie vybavenosti obce.

3. CESTOVNÝ RUCH, KULTÚRA, ŠPORT A VONKAJŠIE VZŤAHY

Strategické ciele:

V súlade „Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov obce Richvald do roku 2020,“

„Územný plán obce Richvald.“

Rozsah a kvalita služieb, ponuka kvalitných produktov v cestovnom ruchu, podmieňujú spokojnosť klientov a zaručujú zvýšenie návštevnosti v regióne. Zvýšenie návštevnosti zvyšuje tržby z cestovného ruchu. Pre rozvoj cestovného ruchu je pretnevýhnutné postupne budovať infraštruktúru cestovného ruchu podporou modernizácie a výstavby ubytovacích priestorov v súkromných domoch, budovaním prepojenia siete medzinárodných a regionálnych turistických cyklotrás, skvalitňovaním služieb v zariadeniach cestovného ruchu, výstavbou a modernizáciou športovo-rekreačnej infraštruktúry, turistických ciest, ubytovacích kapacít v súlade so zlepšovaním technického stavu pamiatok a skvalitňovaním celej škály ponúkaných služieb. Návratnosť vložených prostriedkov má byť zabezpečená nepriamo cez oblasť cestovného ruchu, využitím možnosti poskytovania služieb pre návštevníkov daného kultúrneho podujatia. Rozvíjanie cestovného ruchu po trasách historických ciest prechádzajúcich územím.

Cieľom pre budúcnosť je vybudovať a rozvinúť odvetvie cestovného ruchu v štruktúre regionálneho hospodárstva so zameraním na zvyšovanie konkurencieschopnosti, sociálno-ekonomických príležitostí, rastu životnej úrovne a dosiahnutie compatibility systému cestovného ruchu s krajinami EÚ. Vytvoriť podmienky pre rast kvalifikácie ľudských zdrojov v cestovnom ruchu s dôrazom na kvalitu služieb a budovanie imidžu obce. Vybudovať a rozvíjať infraštruktúru cestovného ruchu s potrebami obce v súlade s regiónom so zameraním na kvalitatívny a kvantitatívny rozvoj zariadení cestovného ruchu a ich základných

a doplnkových služieb, a taktiež vytvorenie informačného centra, rozvoja športu a kultúry.

Komplex predpokladov cestovného ruchu v zmysle tradičného delenia zahŕňa prírodné predpoklady (reliéf, klíma, vodstvo, rastlinstvo a živočíšstvo), kultúrno historické predpoklady (stavebné pamiatky, ľudová kultúra) a spoločenské predpoklady (demografické, sídelné, hospodárske, sociálne, politické, komunikačné, materiálne technická základňa cestovného ruchu). Činitele, ktoré vstupujú ako komponenty komplexu predpokladov cestovného ruchu, hrajú pri určovaní lokalizácie objemu, časového priebehu a štruktúry rozdielnu úlohu. Z tohto hľadiska možno komponenty komplexu predpokladov cestovného ruchu rozdeliť do 3 základných skupín: 1. lokalizačné, 2. selektívne, 3. realizačné.

Mesto Bardejov píše svoju už takmer vyše 773 ročnú históriu.

Je to významné mesto, ktorého cennou devízou sú pamiatky vytvorené v období stredoveku. Mesto je okresným sídlom a prirodzeným kultúrnospoločenskými hospodárskym centrom horného Šariša. Ponúka množstvo umeleckých pamiatok a skvosty architektúry.

Samotné mesto Bardejov má výhodnú geografickú polohu, nachádza sa na severovýchode Slovenska, v Prešovskom kraji rozkladá sa na oboch brehoch rieky Topľa v západnej časti Ondavskej vrchoviny a je obkolesené pohorím Nízke Beskydy. Na západe susedí s okresom Stará Ľubovňa, na východe susedí s okresom Svidník, z južnej strany s okresom Prešov a na severe s Poľskom. Leží na križovatke turistických trás a to zo západu od Tatier cez Starú Ľubovňu smerom na Svidník a Duklu. Túto západovýchodnú trasu z juhu pretína trasa vedúca zo severovýchodných oblastí Maďarska cez Košice, Prešovaž po hranice s Poľskom.

Dôležitým faktorom, ktorý ovplyvňuje rozvoj mesta v oblasti cestovného ruchu, je blízkosť hraníc s Poľskou republikou ako aj niekoľkoročná spolupráca s mestami v poľskom pohraničí. S naším severným susedom – Poľskom nás spája spoločná 60 km hranica s 3 hraničnými priechodmi a 2 priechodmi pre malý pohraničný styk, čo poskytuje významné zlepšenie podmienok pre cezhraničnú spoluprácu a nadviazanie už existujúcich aktivít v oblasti rozvoja cestovného ruchu v širšom regióne aj za hranicami našej krajiny.

- ▣ cestný hraničný priechod Becherov- Konieczna
- ▣ hraničný priechod pre malý pohraničný styk Kurov - Muszynka (aj osobné automobily)
- ▣ hraničný priechod pre malý pohraničný styk Nižná Polianka – Ozenna.

Mestská pamiatková rezervácia je ojedinelým fenoménom z hľadiska historického aj kultúrneho zastúpenia sakrálными i svetskými historickými budovami. Táto pamiatková zóna je jedinečný ucelený komplex ohraničený mestským opevnením - fortifikačný systém s baštami, ale aj historické budovy meštianskych domov, kostolov, kláštor a s dvoma dominantami na námestí - historickou radnicou a Bazilikou minor sv. Egídia. Mesto má v okolí nádhernú prírodnú scenériu, v ktorej sa nachádzajú perly úplne iného druhu - drevené kostolíky, zrúcaniny stredovekého hradu i prírodná rezervácia.

Oficiálne schválený názov lokality v zápise na Zoznam svetového kultúrneho a prírodného dedičstva pod č. 973 je Bardejov Town Conservation Reserve, v slovenskom ekvivalente Mestská pamiatková rezervácia Bardejov alebo Pamiatková rezervácia mesta Bardejov. V tomto dokumente je uvádzaný názov Historické jadro mesta Bardejov, ktorý sa aktuálne používa v tzv. monitorovacej správe (Krajský

pamiatkový úrad Prešov: Svetové kultúrne dedičstvo –monitoring územia lokality UNESCO. Správa o stave starostlivosti o zachovaní lokality Historické jadro mesta Bardejov, november 2010).

11 ICOMOS: Advisory Body Evaluation (Hodnotenie poradného orgánu), Bardejov(Slovakia), No 973, september 2000.

Zdroj: http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/973.pdf.

Neodmysliteľnou a neoddeliteľnou súčasťou mesta Bardejov sú Bardejovské Kúpele, ktoré patria medzi najvyhľadávanejšie kúpeľné strediská Slovenska. Od Bardejova sú vzdialené 6 km a ležia v nadmorskej výške 325 m n.m. v krásnom, tichom a pokojnom prostredí ihličnatých a listnatých chesov. Skutočným a najvzácnejším bohatstvom Bardejovských Kúpeľov sú vzácne zdroje prírodných liečivých minerálnych vôd, ktoré sú základom komplexnej kúpeľnej liečby. Bardejovské Kúpele patria k najkrajším kúpeľným mestečkám na Slovensku. Preslávili sa už v minulosti, najmä svojimi minerálnymi vodami, ktoré blahodarne pôsobia na tráviaci trakt. Prvá písomná zmienka o Bardejovských Kúpeľoch pochádza z roku 1247. V Bardejovských Kúpeľoch sa úspešne liečia tieto choroby: onkologické choroby, choroby obehového ústrojenstva, choroby tráviaceho ústrojenstva, choroby látkovej výmeny a žliaz s vnútornou sekréciou, netuberkulózne choroby dýchacích ciest, ženské choroby.

O mikroregióne Región Horný Šariš

Mikroregión sa dotýka na severe mesta Bardejov, na východe mesta Svidník, na juhu mesta Giraltovce. Rozprestiera v povodí riek Sekčov a Topľa a je geograficky tvorený obcami v okrese Bardejov. Je súčasťou Prešovského samosprávneho kraja (PSK), časti, ktorá je ako prirodzený región známa pod názvom Horný Šariš. Celý mikroregión je lemovaný na juhu cestou E371, zo severu cestou č. 77, na ktorej leží stredisková obec Zborov, a zo západu cestou č. 545, na ktorej leží aj stredisková obec Raslavice.

Jedinečnosti regiónu Horný Šariš

Vypovedať na priestore vymedzenom touto publikáciou všetko o dejinách a špecifikách regiónu, ktorý je všeobecne nazývaný ako Horný Šariš, nie je možné. Aj napriek tomu, že ide o región, ktorý na rozdiel od iných regiónov Slovenska nemá jednu dominantu alebo špecifikum, ktoré by ho jednoznačne definovali (ako napríklad Spiš so svojím Spišským hradom či Vysokými Tatrami, alebo Liptov z Jánošíkom alebo vodným dielom Liptovská Mara), nemôžeme povedať, že by šlo o región marginalizovaný či zaostávajúci. Neplatí to minimálne v rovine kultúrnej, historickej alebo v rovine prírodných podmienok.

Medzi najtypickejšie prvky Horného Šariša, ktoré ho najviac charakterizujú patrí jednoznačne pestrosť a variabilita. Tento región ako máloktorý iný na Slovensku zahŕňa v sebe dlhodobú prítomnosť a spolužitie rôznych kultúr, ktoré sa výrazným a neoddiskutovateľným spôsobom zapísali do jeho dejín, kultúry, jazyka, architektúry a sú jasne viditeľné aj do dnešných dní. Práve v oblasti Horného Šariša prebieha hranica medzi východnou a západnou Európou. Z náboženského hľadiska tu prebieha hranica medzi východnou a západnou kresťanskou cirkvou – pravoslávni, gréckokatolíci, rímskokatolíci či evanjelici. Ide o región, v ktorom sa už od nepamätí stretávajú rôzne národnosti – do dnešných dní tu vedľa seba žijú Slováci, Rusíni, Ukrajinci, Rómovia a v minulosti taktiež Nemci, Židia a Poliaci a i.

Jedným z najvizuálnejších prejavov práve tejto pestrosti a variability sú sakrálné pamiatky, t. j. aj drevené kostolíky. V minulosti ich na Slovensku bolo zdokumentovaných vyše 300, avšak do dnešných dní sa ich zachovalo len okolo 50.

V roku 1968 bolo 27 z nich vyhlásených za národnú kultúrnu pamiatku (následne k nim pribudli ešte ďalšie dva) a v roku 2008 bolo 8 z nich zapísaných dokonca do zoznamu Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Veľká časť z týchto drevených kostolíkov sa nachádza práve v regióne Horného Šariša.

Jeden z najstarších drevených kostolíkov zapísaných do spomínaného zoznamu UNESCO sa nachádza v obci Hervartov. Ide o rímskokatolícky gotický kostol zasvätený sv. Františkovi z Assisi postavený bol okolo roku 1500. Medzi ďalšie patria gréckokatolícke kostolíky, ako Kostol sv. Mikuláša v obci Frička z 18. storočia, Kostolík Panny Márie z roku 1763 z Jedlinky, rovnomenný kostolík zo 17. storočia z obce Kožany, Kostolík sv. Lukáša z roku 1826 z obce Krivé, Kostolík sv. Kozmu a Damiána z roku 1708 – 1709, ktorý sa nachádza v časti Venecie obce Lukov a Kostolík sv. Lukáša z roku 1739 v obci Tročany.

Ďalšie dva kostolíky z tohto regiónu nezapísané do zoznamu národných kultúrnych pamiatok boli prevezené do skanzenu v Bardejovských Kúpeľoch. Z obce Zboj bol v roku 1967 prenesený kostolík troch hierarchov (sv. Ján Zlatoústý, sv. Bazil Veľký a sv. Gregor Naziánsky) postavený v roku 1766 a drevený Kostolík Ochrany Bohorodičky z roku 1730, ktorý bol prenesený z obce Mikulášová ešte v roku 1931.

Všetky drevené kostolíky tvoria typické stavby tzv. lemkovského typu (postupné znižovanie výšky jednotlivých veží, pričom vstupná veža alebo zvonica je najvyššia a postupne smerom k oltárnej časti chrámu sa znižuje). O drevené kostolíky sa už v minulosti zaujímali mnohí odborníci. Jedným z nich bol aj český fotograf a umenovedec Florián Zapletal, ktorý v rokoch 1919 – 1926 realizoval niekoľko výskumných ciest na Zakarpatsko a východné Slovensko. V jeho pozostalosti sa zachovalo viac ako 700 sklenených negatívov prevažne drevených kostolíkov, medzi ktorými sú aj unikátne zábery z Horného Šariša. Podobných drahokamov, ktorými sa tento región môže pyšiť, nájdeme podstatne viac. Sú medzi nimi historické a umelecké pamiatky, osobnosti, prírodné zaujímavosti, unikátne ľudové zvyky a tradície.

História a zaujímavosti

Brezov: sídlo rímskokatolíckej farnosti

Fričkovce: v minulosti tu boli vybudované pivnice, ktoré slúžili na uskladňovanie vína prevážaného z Maďarska do Poľska.

Hankovce: sídlo rímskokatolíckej farnosti. V Hankovciach bola odkrytá pastierska mohyla na najvyššom mieste, navrhovaná z kamenia, ktoré museli na ňu privážať odtiaľ, kde bolo, pretože v tomto lesnatom teréne – na mieste odpočinku pravdepodobne nejakého hodnostára pastierskeho ľudu, ktorý sem prišiel z Černomoria – sa kameň nikdy nenachádzal. Mohyla v Hankovciach je jednou z takmer dvoch tisíc mohýl tohto typu, ktoré sa v rámci európskeho územia zachovali iba na severovýchodnom Slovensku. Stavali ich pastierske kmene, nositelia kultúry so šnúrovou keramikou, považovaní za najstarších Praindoeuropánov.

Hertník: renesančný kaštieľ postavený na mieste niekdajšieho hrádka. Po rozsiahlejšej rekonštrukcii slúži ako sociálny ústav pre deti a mládež. V obci sa nachádza domov dôchodcov a turistická ubytovňa. Spolu s obcami Osikov, Fričkovce, Šiba a Hervartov je súčasťou turistických trás v pohorí Čergov.

Hervartov: obec je známa existenciou najstaršieho dreveného kostolíka – rímskokatolíckeho Kostola sv. Františka z Assisi zapísaného do Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. V obci pôsobia viacerí remeselníci, prevažne šindliari.

Kobyly: v katastri obce bol nájdený mohylník na tzv. Kobylskej hore svedčiaci o osídlení kraja už okolo r. 2000 pr. Kr. Obec je sídlom rímskokatolíckeho farského úradu.

Koprivnica: sídlo rímskokatolíckej farnosti. V obci sa nachádzala kúria a krypta panovníka Dežofho.

Lopúchov: sídlo farnosti ev. cirkvi a. v.

Marhaň: V obci sa nachádza sídlo evanjelickej farnosti a. v., historicky zaujímavý je kaštieľ a hrobka panovníkov Dežofovcov, ďalej sa v obci nachádzajú aj 3 rybníky s chovom rýb, ktoré sú navštevované najmä príležitostnými rybármi – turistami. V obci pôsobí ženská folklórna spevácka skupina.

Osikov: renesančný kostol z roku 1612 s „husitskou vežou“ (ukončená tzv. lastovičím chvostom – štítkovou atikou) a renesančný kalich z roku 1545. Z histórie je obec známa výrobou šindľov a košíkárstvom. Zároveň je obec sídlom rímskokatolíckeho farského úradu.

Raslavice: k historickým a kultúrnym zaujímavostiam patrí bývalý farský kostol z pol. 13. storočia v časti Nižné Raslavice, v súčasnosti evanjelický kostol, ďalej horný kaštieľ z pol. 17. storočia, v súčasnosti Kláštor sv. Jozefa, dolný kaštieľ postavený v klasicistickom slohu z pol. 19. storočia (kultúrna pamiatka), židovská synagóga a Galéria ľudového umenia Šariša. V obci pôsobí najstaršia dedinská folklórna skupina na Slovensku Raslavičan, prírodný amfiteáter je každoročne v mesiaci jún dejiskom Šarišských slávností piesní. K významným osobnostiam obce od 18. až do začiatku 20. storočia patria Msgr. Jozef Fogarassy-Zúbek – farár a pápežský komorník, Benjamin Winkler – mineralóg a geológ, MUDr. Mikuláš Atlas – publicista a lekár, zakladateľ Bardejovských Kúpeľov.

Richvald: v katastri nájdený kamenný sekeromlat z obdobia neolitu. Drevený dom Jána Vajdu sa nachádza v skanzene v Bardejovských Kúpeľoch. Diela rezbára Andreja Hankovského nájdeme v zbierkach Slovenskej národnej galérie, Slovenského národného múzea a Šarišského múzea v Bardejove. Zároveň je sídlom farských úradov: rímskokatolíckeho aj evanjelického a. v.

Šiba: v obci pôsobí umelecký keramikár Marek Koval', ktorý sa zaoberá výrobou umeleckej úžitkovej keramiky a rôznych atypických výrobkov z hlíny.

Tročany: drevený Kostol sv. Lukáša Evanjelistu z roku 1739 je národná kultúrna pamiatka.

Mikroregión Sekčov – Topľa disponuje dobrými východiskami pre postupné rozširovanie cykloturistiky, najmä vo vzťahu k blízkym mestám Prešov, Bardejov, Giraltovce, Svidník. Po dobudovaní základnej infraštruktúry pre viacdňové pobyty v prípade cykloturistiky môžeme dokonca uvažovať aj o potenciálnych trhoch (nadregionálnych).

Minerálne pramene s malou výdatnosťou sa nachádzajú v obciach Abrahámovce, Koprivnica, Olšavce a Tročany. Významným faktorom pre rozvoj cestovného ruchu je Čergovské pohorie.

Národná kultúrna pamiatka – rímskokatolícky drevený kostol sv. Františka z Assisi je v súčasnosti využívaný v pôvodnej funkcii na liturgické účely rímskokatolíckej cirkvi. Zároveň, ako pamiatka svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, je využívaný aj ako exponát na vzdelávacie účely, poznávacie účely v rámci cestovného ruchu a na špecifcké kultúrne podujatia (koncerty).

Budova dreveného kostola sa nachádza v centre obce Hervartov, na námestí pri potoku. Je to výnimočná drevená budova, ktorá urbanisticky aj architektonicky dominuje celej obci. Kostol sv. Františka z Assisi pochádza z 15. storočia a reprezentuje najstarší typ drevených kostolov na Slovensku. Hmotovo-objemová

skladba kostola opakuje skladbu kamenných kostolov neskorého stredoveku. Skladá sa z dvoch častí – veže a pozdĺžnej lode s polygonálnym sanktuáriom. V hmote kostola sa ukrýva aj sakristia a podvežie. Kostol má zreteľne gotický charakter.

Hlavným stavebným materiálom je drevo červeného smreka. Konštrukcia obvodových stien je zrubová, v exteriéri opláštená zvislým dreveným doštením. Priestor hlavnej lode je prekrytý plochým došteným záklapom, priestor sanktuária prekryva drevená rebrová klenba dreveným došteným záklapom kopírujúcim rebrá klenby tak, že sa rebrá v interiéri priznávajú. Podlaha je z nepravidielných kamenných tabúl.

Veža – zvonica – je postavená v osi hlavnej lode oproti sanktuáriu tak, že v podveží vytvára vstupný priestor do kostola. Veža v tvare ostrého zrezaného ihlana nesie klieť samotnej zvonice, ktorú prekryva vrcholový, približne rovnostranný ihlan v špici prekrytý dvojistou kuželovou strieškou. Konštrukcia veže je staticky nezávislá vzhľadom na nosné zrubové steny lode kostola: je stĺpková, rámovej konštrukcie, tvarovo stužená a výškovo stabilizovaná vloženými horizontálnymi podlažiami, ktoré sú medzi sebou spojené strmým dreveným rebríkovým schodiskom. Z exteriérovej strany sú šikmé steny veže opláštené šindľovou krytinou, zvonová klieť je opláštená zvislým doštením.

V interiéri kostola sú vzácné nástenné maľby zrealizované na hladkých stenách obvodových zrubových stien v niekoľkých etapách – od konca 15. storočia do 18. storočia. Objekt bol v priebehu 19. a 20. storočia niekoľko ráz čiastočne reštaurovaný a obnovovaný. Dnešná podoba interiéru nesie znaky posledných úprav z rokov 1976 a zo začiatku 90. rokov minulého storočia. Okolie kostola je upravené, areál je obohatený múrom z lomového kameňa, ktorý je tiež predmetom pamiatkovej ochrany.

Cykloturistika

Mikroregiónom Sekčov – Topľa, ako aj okresom Bardejov prechádzajú viaceré cyklotrasy. V samotnom okrese sa nachádza 40 km značených cykloturistických trás. Okres susedí s turisticky veľmi aktívnou oblasťou na poľskej strane, čo vytvára možnosti na ich vzájomné prepojenie.

KARPATSKÁ CYKLOTRASA medzinárodna trasa č. 015 červená

Prešov (Hajtol) – Fintice – Záhradné – Tulčík – Demjata – Raslavice – Osikov – Fričkovce – Hertník – Kľušovská Zábava – Bardejov – Svidník – Dukla (Poľsko) – Čertižné – Habura – Medzilaborce – Svetlice – Hostovice – Pčolinné – Snina – Sninské rybníky – Strihovce – Dúbrava – Ubl'a – Maly Bereznyj (Ukrajina)

Celková dĺžka: cca 128 km, Náročnosť: šport, Zjazdnosť: cestné bicykle

Charakter:

Vedie podhorím Čergova, Odavskou Vrchovinou, Nízkymi Beskydami a podhorím Vihorlatu po štátnych cestách II., III. a miestami aj I. triedy.

Cyklotrasa je vyznačená od križovatky mestskej časti Prešova Nižná Šebastová (Hajtol) cez Fintice, odkiaľ stúpa do Fintického sedla, ďalej klesá do obce Záhradné, tu odbočuje vpravo do Tulčíka, kde sa otáča na sever a pokračuje po poľnej ceste do Demjaty. Odtiaľ pokračuje po miestnych komunikáciách do Raslavič, kde odbočuje na Osikov a stúpa do Fričkoviec a Hertníka, odkiaľ klesá cez Kľušovskú Zábavu do Bardejova. Pred koncom mesta odbočuje vpravo do Bardejovskej Novej Vsi a míňa tým známe Bardejovské Kúpele. Ďalej pokračuje cez Andrejovú do Šarišského Čierneho, kde odbočuje na Cigľu a cez Dubovú sa pred Vyšným Orlíkom dostáva na cestu I. tr., po ktorej pokračuje cez Nižný Orlík do Svidníka, kde sa v minulosti robili pokusy s ťažbou zlata. Zo Svidníka trasa pokračuje smerom na Duklu, ale pred Ladomírovou odbočuje do Údolia smrti, v ktorom pokračuje cez Kapišovú a Nižnú Pisanú do Vyšnej Pisanej. V tejto oblasti sa počas 2. svetovej vojny odohrávali

najťažšie boje po prechode Duklianskeho priesmyku počas Karpatsko-duklianskej operácie. V prírode je expozícia s mnohými kusmi bojovej techniky. Z Vyšnej Pisanej pokračuje trasa po poľnej ceste do Medvedieho, Krajnej Bystrej a v Nižnom Komárniku sa dostáva na miestnu komunikáciu, po ktorej pokračuje na hraničný priechod v Duklianskom priesmyku. Po prekročení poľskej hranice trasa pokračuje cez mesto Dukla a obec Bobrka, kde je múzeum naftového priemyslu, ďalej pokračuje do mesta Krosno. Tu sa otáča a smeruje späť na Slovensko cez kúpeľné mestečko Rymanov Zdroj na hraničný priechod v Čertižnom, odkiaľ trasa klesá cez Haburu a Borov do Medzilaboriec. Odtiaľ pokračuje zvlneným terénom cez Ňagov, Čabalovce a Výravu do Svetlíc, pokračuje cez Nižnú Jablonku do Hostovíc, z ktorých klesá cez Pčolinné do Sniny. Z nej trasa vedie na Sninské Rybníky a stúpa ďalej do Vihorlatu k Umartému, kde pokračuje po bývalej trati železničky k Strihovcu, cez ktorý klesá do Šmigovca a Dúbravy. Odtiaľ ide po št. ceste II. triedy do Uble, kde je pri kostole rázcestie so zelenou cyklotrasou Zelený bicykel. Spolu s ňou pokračuje na hraničný prechod na Ukrajinu Ubl'a – Malyj Bereznyj, kde opúšťa naše územie. Na ukrajinskej strane je sporadicky značená cez Velikyj Bereznyj, Siľ, Kostrinu a Vyšku do obce Ljuta.

Zdroj: http://cyklotrasy.luhu.sk/subory/cyklotrasy_menu2.fles/popis_cyklotras/cervena_k.htm

Čergovská trasa: Demjata – Šiba (dĺžka cca 18 km)

Demjata – Raslavice – Osikov – Fričkovce – Hertník – Šiba

Raslavice: každoročné folklórne slávnosti, kultúrne pamiatky (najmä kostol z 13. storočia s možnosťou vyhladky z jeho veže), široké možnosti občerstvenia, celoročná prevádzka krytého bazéna

Fričkovce: možnosť odbočky na Čergovské sedlo (chata Čergov), možnosť pokračovať po hrebeni Čergova (iba horský bicykel)

Hertník: opevnený kaštieľ – možnosť odbočky na Tročany (drevená cerkev)

Šiba: možnosť pokračovať do Hervartova (drevený kostolík)

Zdroj: http://www.svidnik.sk/data/fles/datanas/fles_ext/horny_saris/leto_cyklo.htm

Cyklotrasa horným Šarišom

Prešov – parkovisko ŽSR – Prešov – Za Kalváriou – Prešov – sídlisko II. (255 m n. m.) – Prešov – Šidlovec – Veľký Šariš (269 m n. m.) – Šarišské Michaľany – Sabinov (324 m n. m.) – Pečovská Nová Ves – Lipany – Kamenica – Lipany – Ľubotín – Plaveč – Orlov – Čirč, colnica – Ruská Voľa – Obručné – Lenártov – Maľcov – Gerlachov – Tarnov – Rokytov – Mokroluh – Bardejov – Bardejovská Zábava – Kľušovská Zábava – Kľušov – Kobyly – Raslavice – Demjata – Tulčik – Kapušany – Hajtol, odbočka na Fintice – Prešov, parkovisko ŽSR

Dĺžka/čas: cca 130 km/7 – 8 hod. Profíl trasy – Prevýšenie: 360 m, Obťažnosť: 5, Celkom nastúpaných: 640 m, Stúpanie na trase: 56 %, Poznámka: Dolinami Torusy, Popradu a Tople

Cyklotrasa Ondavskou vrchovinou

Prešov, parkovisko ŽSR – Hajtol, odbočka na Fintice – Kapušany – Lipníky – Chmeľov, zas. SAD – Kračúnovce – Giraltovcie – Soboš – Okružle – Radomá – Šarišský Štiavnik – Rakovčik, zas. SAD – odbočka na Mestisko – Mestisko – Svidník – Nižný Orlik – Vyšný Orlik – Nižný Mirošov – Vyšný Mirošov – Hutka – Nižná Polianka – Smilno – Zborov – Dlhá Lúka – do Bardejovských Kúpeľov – Bardejovské Kúpele – do Bardejovských Kúpeľov – Bardejov – Bardejovská Zábava – Kľušovská Zábava – Kľušov – Kobyly – Raslavice – Demjata – Tulčik – Kapušany – Hajtol, odbočka na Fintice – Prešov, parkovisko ŽSR

Dĺžka/čas: cca 135 km/7 – 9 hod., Profíl trasy – Prevýšenie: 247 m Obťažnosť: 4, Celkom nastúpaných: 745 m Stúpanie na trase: 68 %, Poznámka: ... až k poľským hraniciam

Zdroj: <http://www.mojeslovensko.sk/saris-cyklotrasy>

Cyklotrasa Bardejov – Raslavice – Marhaň

Z Centra vyraziť po Ulici kpt. Nálepku a ďalej po Mičkovej na Bardejovskú Zábavu. Za Bardejovskou Zábavou sa držať vľavo na hlavnej smerom na Kľušov a pokračovať priamo na Kobyly, Janovce a Raslavice. V Raslaviciach (cca 18,5 km) zabočiť doľava na Nižné Raslavice a pokračovať po hlavnej na Abrahámovce. Tam sa držať vpravo na Budovany. V Budovanoch na križovatke doľava na Koprivnicu a pokračovať rovno na Marhaň. V Marhani doľava a na konci dediny (cca 31,8 km) doľava na Harhaj a odtiaľ ďalej na Porúbku, Nemcovce a Kučín. Za Kučínom (cca 39,7 km) zabočiť doľava na Kurimu a Dubinné a pokračovať ďalej okolo Poliakoviec na Hrabovec. Ďalej okolo Komárova pokračovať priamo po Giraltovskej na Bardejovskú Novú Ves a ďalej po Priemyselnej, Duklianskej a Slovenskej do centra Bardejova.

Dĺžka: 59 km, Nastúpaných: 280 m, Povrch: spevnená cesta, Kategória: Racing bike

Cyklotrasa Bardejov – Kružlov – Richvald – Hervartov

Z centra vyraziť po Štefánikovej smerom na Mníchovský Potok, Mokroluh, Rakytov a Tarnov. Pokračovať akoby na Gerlachov a pred Gerlachovom (cca 12 km) zabočiť doľava na Kružlov, Krivé a Richvald. Pokračovať ďalej na Hervantov a Šibu, kde zabočiť vľavo na Kľušov a Kľušovskú zábavu. Neodbočiť na Kľušov, prejsť po okraji Kľušovskej Zábavy a pokračovať priamo na Bardejovskú Zábavu a ďalej po Mičkovej až do Bardejova. Trasa vedie po stredne a menej frekventovaných cestách a je vhodná aj pre cestné bicykle.

Dĺžka: 34 km, Kopcovitost': ***, Náročnosť: ***Povrch: asfalt, cesty

Zdroj: <http://www.bikermania.sk/Mapy/BardejovRaslavice.php>

V okrese Bardejov sa nachádza 40 km značených cykloturistických trás. Na okres s takýmto potenciálom je to skutočne málo, a to aj vzhľadom na fakt, že ide o časť diaľkovej cyklomagistrály Karpatská cyklistická cesta. Okres susedí s turisticky veľmi atraktívnou oblasťou na poľskej strane, a preto potenciál vidíme najmä v riešení a realizácii cezhraničných cykloturistických trás. Bardejov a najmä jeho časť Bardejovské kúpele sú najmä kúpeľným strediskom a lokalitou vyhľadávanou pre hodnotu poznávacej turistiky.

Okres má možnosť ponúknuť oveľa viac a pozvať návštevníkov aj do menej známych zákutí okresu. Tými sú zrúcaniny hradu Makovica – Zborov, unikátne Jurkovičove pamätníky z 1. svetovej vojny na hranici s Poľskom či začínajúca konská turistika. Bardejov má priestor na zlepšenie svojej ponuky voči aktívnemu turistovi.

Karpatská cyklistická cesta z Bardejova do Prešova

Z Bardejova prechádzame cestou s hustejšou automobilovou dopravou cez Kľušovskú Zábavu do obce Šiba. Zo Šiby potom do Hertníka, ďalej Fričkovce a Osikov a postupne klesáme do obce Raslavice. Pred Demjatou odbočíme z hlavnej na spevnenú cestu a za Demjatou prejdeme ponad potok Sekčov cez drevenú lávku. Odtiaľto trasa pokračuje po starej poľnej ceste. V nepriaznivom počasí môžeme úsek medzi Demjatou a Tulčíkom prejsť aj po hlavnej ceste smerom do Prešova. V obci Tulčík sa môžeme občerstviť vodou z minerálneho prameňa. Z Tulčíka odbočujeme na Záhradné a dostaneme sa až na Fintické sedlo, z ktorého je pekný výhľad na Čergovské vrchy a Kapušiansky hrad. Zo sedla zídeme do Fintíc, potom do Nižnej Šebastovej až do centra Prešova.

Šarišská cyklomagistrála zo Sabinova do Bardejova

Dĺžka trasy: 35 km. Trasa sa začína v Bardejove, pokračujeme cez Ulicu Komenského stúpaním po štátnej ceste č. III/54526 na Bardejovský Mihaľov. Z Bardejovského Mihaľova klesáme po poľnej ceste na asfaltovú cestu, kde odbočíme vľavo na Kľušovskú Zábavu. Po asi 2 km odbočíme vpravo na Hertník a po prejazde obcou smerujeme na sedlo Čergov, cez Ostrý kameň na vrchol Lysej a zelenou turistickou značkou schádzame do rekreačného strediska Drienica-Lysá. Pokračujeme k hlavnej ceste a po odbočení vľavo smerujeme do Sabinova.

Cyklotrasa okolo Tople

Dĺžka trasy: 54 km

Trasa sa začína v Bardejovskej Novej Vsi. Dolu prúdom Tople minieme po ľavej ruke chránené nálezisko Slatina pod Lieskovcom a odbočíme vľavo do Beloveže. Za obcou nás čaká krátke prudké stúpanie a následný zjazd do Hažlína. Súbežne s potokom Hažlinka klesáme cez Ortuťovú a Sašovú na rázcestie v Dubinnom. (Stúpanie na Hažlín možno priamo obísť z Bardejovskej Novej Vsi do Dubinného). Cez Kurimu a Kučín pokračujeme do Marhane. Tu odbočíme vpravo, prejdeme cez Topľu a pred Koprivnicou odbočíme vpravo. Odtiaľto nás čaká sústavné stúpanie cez Kochanovce až do Vyšnej Vole. Odtiaľto už klesáme cez Lukavicu do Bardejova.

Hraničná cyklotrasa

Celková dĺžka trasy je 70,5 km, ale dá sa ísť aj cez Poľské územie a tým sa ešte predĺži. Trasa vedie z Bardejova cez Zborov, Stebník, Kurov, Livov, Krivé, Mihaľov a späť do Bardejova. Vyrážame z Bardejova a cez Tehelňu a cez les sa dostaneme do Bardejovských Kúpeľov. Odtiaľ sa opäť cez les cestou cez Stebnícku Maguru dostaneme do Zborova, pokračujeme smerom na Stebník, 3 km za obcou odbočujeme doľava na Hutisko a pokračujeme ďalej na štátnu hranicu. Po hranici prejdeme až po Kurovské sedlo (Štátna hranica pri Hutisku – Štátna hranica pri Kurove: 10 km len odhadom). Z Kurovského sedla ideme dole na rázcestie a odbočujeme doprava po ceste I/77 a pred obcou Malcov odbočujeme doľava do Lukova. Tu si môžeme pozrieť gréckokatolícky drevený kostolík sv. Kozmu a Damiána, ktorý bol postavený v rokoch 1708 – 1709. Vraciame sa späť po ceste, ktorou sme prišli, a v obci Kružlov odbočujeme doprava a pokračujeme až do Krivého, kde je ďalší gréckokatolícky drevený kostolík sv. Lukáša z roku 1826. Pokračujeme ďalej až do Hervartova, kde sa nachádza jediný rímskokatolícky drevený kostolík sv. Františka z Assisi. Je to zároveň najstarší drevený kostolík v okolí Bardejova, ktorý je datovaný približne do roku 1500. Späť do Bardejova môžeme ísť po ceste I/77 alebo cez Mihaľov s vyhlídkou na mesto. Táto trasa sa dá ešte predĺžiť prejdením cez hranicu do Poľska pri Hutisku do Blechnarka, potomdo Wysowa, cez Tylicz a späť na Kurovské sedlo. Z Tylicza sa tiež dá zájsť až do najznámejšieho poľského kúpeľného strediska Krynica. Tu máte široké možnosti relaxu i ochutnania miestnych poľských špecialít.

Raslavická cyklotrasa

Dĺžka trasy: 63,5 km. Trasa vedie cez Bardejov, Kobyly, Tročany, Raslavice, Abrahámovce, Marhaň, Porúbku, Kučín, Kožany, Kurimu, Dubinné a späť do Bardejova. Vyrážame z Bardejova smerom do Prešova po ceste II/545 cez obce Kľušov a Kobyly. Na rázcestí pri obci Janovce odbočujeme doľava do obce Tročany, kde si môžeme pozrieť gréckokatolícky drevený kostolík sv. Lukáša Evanjelistu, ktorý bol postavený v roku 1739. Vraciame sa späť na rázcestie a odbočujeme doľava opäť na cestu II/545 do rázovitej obce Raslavice s nádhernou galériou a bohatými možnosťami občerstvenia. Pri obecnom úrade odbočujeme z cesty II/545 doľava cez Abrahámovce a Koprivnicu do Marhane a ďalej do Kučina a Kožian. V Kožanoch je drevený kostolík Stretnutia Pána so Simeonom pochádzajúci z roku 1698. Po

obhliadke kostolíka pokračujeme späť na rázcestie pri obci Kučín a odbočujeme doprava do obce Kurima, kde môžeme navštíviť kaštieľ. V ďalšej obci Dubinné je sedemstoročný dub a zároveň možnosť kúpania sa a rybolovu v blízkom rybníku.

Čergovská cyklotrasa

Dĺžka trasy: 35,5 km. Trasa vedie z Bardejova cez Kružlov, Krivé, Richvald a Hervartov späť do Bardejova. Vyrážame smerom na Starú Ľubovňu po ceste I/77 a v obci Kružlov odbočujeme doprava smerom na Krivé. V tejto obci je gréckokatolícky drevený kostolík sv. Lukáša z roku 1826. Pokračujeme ďalej cez obec Richvald a po ôsmich kilometroch odbočujeme doprava na obce Hervartov, kde je jediný rímskokatolícky drevený kostolík sv. Františka z Assisi. Pochádza približne z roku 1500 a je najstarší zo všetkých kostolíkoch nachádzajúcich sa v okolí Bardejova. V roku 2008 bol zapísaný do Zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO. Hneď pred kostolíkom sa nachádza informačné centrum s možnosťou občerstvenia a získania informácií o obci a okolí. Z Hervartova sa vraciame späť na rázcestie a odbočujeme doprava smerom na cestu II/545 do Bardejova. Náročnejšia cesta vedie cez Bardejovský Mihaľov s vyhlídkou na mesto Bardejov od hotela Bellevue. Dĺžka trasy sa týmto veľmi nezmení, ale je fyzicky podstatne náročnejšia (vyznačená svetlomodrou farbou) pre náročné stúpanie do miestnej časti Bardejovský Mihaľov.

Zdroj: <http://www.bardejov.sk/mesto/turizmus/kam-na-vylet>

Cyklotrasy za drevenými kostolíkmi v okolí:

Bardejov – Kružlov – Krivé – Richvald – Hervartov – Bardejov

Trasa meria cca 40km. Smerujeme z Bardejova po štátnej ceste č.I/77 na Starú Ľubovňu. V Kružlove odbočíme na Krivé, kde môžeme urobiť zastávku a pozrieť si drevený chrám východného obradu sv. Lukáša z roku 1826, ktorý sa nachádza na západnej strane nad obcou. Trojpriestorová sakrálna stavba je na kamennej podmurovke, ošindľovaná a upravená v 20. storočí. Pokračujeme po štátnej ceste nádhernou prírodou v smere na Hervartov. Tu môžeme urobiť ďalšiu zastávku a urobiť prehliadku gotického Kostola sv. Františka z Assisi postaveného okolo roku 1500, ktorý je jedným z najstarších drevených kostolov tohto typu na Slovensku a od r. 2008 je zapísaný aj do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Výtvarne a esteticky pôsobivé sú interiérové gotické nástenné maľby, kde sú znázornené napr. výjavy: Adam a Eva v raji, súboj sv. Juraja s drakom. Súčasťou interiéru je oltár Panny Márie, sv. Kataríny Alexandrijskej a sv. Barbory (1460 – 1470). Zaujímavé sú nástenné maľby sv. Jána Krstiteľa a sv. Pavla Apoštola. Medzi obrazmi je Posledná večera (1653) a Tabuľový obraz sv. Františka z Assisi, sv. Krištofa a sv. Kataríny Sienskej (1460 – 1470). Tento drevený kostol patrí medzi najvzácnejšie sakrálné stavby na území Slovenska. Z Hervartova pokračujeme poslednou etapou do Bardejova.

Bardejov – Tročany – Raslavice – Abrahámovce – Marhaň – Porúbka – Kučín – Kožany – Kurima – Dubinné – Bardejov

Trasa sa začína v Bardejove po štátnej ceste č.II/545 smerom na Prešov. Na trase po 17 km je možná prehliadka dreveného kostolíka východného obradu sv. Lukáša Evanjelistu postaveného v roku 1739 v Tročanoch, ktorý sa nachádza priamo v obci na rovnom teréne. Trojpriestorová zrubová konštrukcia je postavená na nízkej kamennej podmurovke a je pokrytá drevenými šindľami. V interiéri sa nachádzajú ikony zo 17. – 19. storočia (napr. Ukrižovanie, 1634, sv. Michal, 17. storočie, sv. Lukáš Evanjelista, 1638, Spasiteľ s nebeskými silami, 17. storočie) a drevený polychrómovaný svietnik z 18. storočia. Pokračujeme cez Raslavice a Buclovany smerujeme do Marhane, kde sa napojíme na štátnu cestu č.III/5565. V Kožanoch sa

nachádza drevený chrám východného obradu Stretnutia Pána so Simeonom postavený v 17. storočí. Drevený kostol stojí na kamennej podmurovke a je prikrytý šindľovou strechou. V interiéri sú ojedinelé vzácne nástenné maľby z 18. storočia, ktoré vytvárajú nádhernú figurálnu kompozíciu a výrazne esteticky dopĺňajú celkovú atmosféru kostolíka. Kráľovské dvere ikonostasu sú z konca 17. storočia. Vo veži kostola sa nachádza gotický zvon z roku 1406. Z Kožian smerujeme na Bardejov údolím rieky Topľa do Kurimy, ktorá bola v minulosti poddanským mestečkom. V roku 1415 získala jarmočné právo. V chotári sa kedysi dolovalo aj zlato. Obyvateľstvo sa zaoberalo prevažne remeselníctvom. V 18. storočí tu bola v prevádzke skláraň. V Dubinnom môžeme vidieť sedemstoročný dub s obvodom 13 m a zároveň využiť možnosť kúpania a rybolovu v blízkej vodnej nádrži.

Zdroj: <http://www.bardejov.sk/mesto/turizmus/kam-na-vylet>

Turistické výlety v pohorí Čergov

Horský celok Čergov je tvorený na flyšovom podklade a je orientovaný od severu na juhovýchod. Najvyššími vrcholmi sú Minčol (1 157 m), Veľká Javorina (1 098 m), Bukový vrch (1 010 m), Lysá (1 068 m), Solisko (1 056 m), Čergov (1 050 m), Žobrácny vrch (920 m) a Tyličské sedlo (688 m).

Svahy Čergova sú zarastené zmiešanými lesmi s prevahou listnatých stromov. Z nich sa najviac vyskytuje buk, javor, hrab, v menšej miere tiež dub a breza. Z ihličnanov tu rastie najviac smrek. Na východných svahoch Čergova pramení rieka Topľa a jej mnohé prítoky, potoky a riečky zo západnej strany tvoria prítoky rieky Torysa.

Čergovské pohorie nepatrí síce medzi chránené krajinné oblasti, ale početné pozoruhodnosti a prírodné zvláštnosti sú sústredené do mnohých prírodných rezervácií. K najkrajším a najhodnotnejším sa radí Čergovský Minčol, Livovská jelšina, Fintické svahy, Hradová hora a Kapušiansky hradný vrch.

Všetky tieto zaujímavosti sú v dosahu turistu, ktorý sa rozhodol navštíviť Mikroregión Sekčov Topľa.

Najjednoduchšie dosiahnuteľnou lokalitou v mikroregióne, ktorá je zaujímavým cieľom turistickej vychádzky je Chata Čergov. Chata Čergov je jedinou horskou chatou v krásnom východoslovenskom pohorí s rovnomenným názvom. V týchto lesoch sa nepohybuje toľko turistov ako v známych slovenských pohoriach, ale miestny pokoj si zakaždým pár priaznivcov nenechá ujsť a túto chatu kroky návštevníka Čergova málokedy obídu.

Z historických zdrojov na webovej stránke chaty Čergov sa dá vyčítať, ako vznikla prvá provizórna útulňa na mieste, kde teraz stojí chata: „...len jedno chybovalo, nebolo nahore široko-ďaleko prístrešia, kde by sa spoločnosť ukryla pred nepohodou alebo pred mrazom. Na snehu sa muselo odpočívať, pod jedľou sa varil čaj a na mraze sa obedovalo. So závišťou spomínali naši lyžiarci na kraje priamo obsypané turistickými útulňami a vtedy vznikla v nich myšlienka vybudovať útulňu na Čergove, ktorý je strediskom a operným bodom celého tohto horstva. A začalo sa plánovať. Po roku plánov, úvah a rád skupina lyžiarov postavila v lete roku 1928 dočasný úkryt. Vlastne primitívny zákop z dreva a hliny, ktoré síce splnil svoje poslanie, ale na jar zhorel z neznámych príčin...“.

To bol prvý pokus o vybudovanie útulne na Čergove. Po tomto neúspešnom pokuse o vybudovanie aspoň provizórnej útulne sa prešovskí turisti rozhodli, že vybudujú na tomto mieste chatu. Stavba započala 30. septembra 1939 a bola za október zhruba dokončená...“.

Chata Čergov je už neodmysliteľnou súčasťou Čergovského pohoria. Okolie chaty je naozaj krásne a je čo obdivovať, pomerne nedotknuté lesy, mnoho rezervácií (Čergovská javorina, Hradová hora, súkromná prírodná rezervácia Vlčia...) a les, ktorý je skvostom karpatských zelených hôr. Na mnohých miestach sa dá ešte natrafiť na lesy až pralesovitého charakteru a najlepšie to je vidieť práve v SPR Vlčia, kde sa nechráni len jeden druh rastlín či živočícha, ale chráni sa les ako celok, ako systém, ktorý sa dokáže sám o seba postarať aj bez človeka. Symbolom chaty je vlk. A nie je to len symbol, v miestnych lesoch sa naozaj vyskytuje vlk, rys a dokonca aj medveď.

Zaujímavosťou je, že pri chate sa križujú všetky štyri farby značenia turistických chodníkov. Neďaleko, západne od chaty, môžete obdivovať staré dreveničky v opustených osadách Baranie a Ambrušovce. Taktiež je otázkou pár minút vyjsť na pekný vyhliadkový vrch Čergov (1049 m). Chata je výborným útočiskom s prenocovaním pri zdolávaní hrebeňa Čergova. Tí pohodlnejší sa z obce Hertník dostanú k chate aj autom po zásobovacej ceste.

Služby

Chata prešlav roku 2010 rekonštrukciou a poskytuje tak dôstojné ubytovanie. Ak neplánujete prespať, môžete aspoň načerpať energiu pri pivku, kofole, alebo dokonca aj pri tradičnej polievke či pečenej klobáske. Kapacita chaty je 30 miest, tvorí ju 10 izieb s 2, 3, 4 a 6 lôžkami. V hlavnej miestnosti je krb a krásne exempláre vypchatých zvierat. Tých z nás, ktorí sme citlivejší na vypchaté mŕtve zvieratá, to asi veľmi nepoteší, ale deti, ktoré nemali možnosť nikdy vidieť takto zblízka divú zver, to veľmi zaujme.

Tipy na turistiku v pohorí Čergov:

Kostol sväteho Frantiska z Assisi - HervartovHertník – chata Čergov (sedlo Čergov) – Vrch Čergov – potom ďalej po „trase hrdinov SNP (značená červenou) smer Bukový vrch – Žobrák – Hervartov (drevený kostolík – pamiatka UNESCO) – Hertník – Raslavice.

Hertník – chata Čergov (sedlo Čergov) – potom po zelených značkách smerom na Lysú – do Drienice a späť.

Hertník – chata Čergov (sedlo Čergov) – Vrch Čergov – potom po modrej trase smer Veľká Javorina – vyhliadka (1098 mn.m.) a späť.

Viac návrhov na turistiku nájdete v položkách Cykloturistika a Zimná turistika.

V katastri obce bude potrebné usadenie informačných tabúl s vyznačením trás, športového areálu, kultúrno-informačného centra, informácie pre turistov, reštauračných zariadení a s mapou regiónu.

Udržiavanie a rozvoj kultúrnych akcií pre občanov, ale aj turistov, čím je potrebné posilniť kultúrno-spoločenský charakter obce. Zamerať sa na krátkodobý cestovný ruch s celoročným využitím a s hlavnými druhmi rekreačných činností: poznávanie pamiatok, letné športy, zimné športy, turistika a chôdza s trekovými palicami.

Nadviazanie cezhraničnej spolupráce k posilneniu priateľstva a vzájomných susedských vzťahov s Poľskom a Ukrajinou. Využitie finančných zdrojov z programov na cezhraničnú spoluprácu, rozvoj cestovného ruchu, priemyslu, pôdohospodárstva, kultúry, športu, sociálneho zabezpečenia a ochrany životného prostredia.

V obci pôsobí folklórny súbor Richvald. Odporúčanie pre návrh k pôvodným remeslám: roľníctvo, chov dobytka a oviec, tradičné povozníctvo (furmanstvo), lesné práce, včelárstvo, vyrezávanie pastierskych palíc, výroba kožúškov, tkalo sa konopné plátno a v stupách sa lámali konope.

Tamojšie ženy vynikajú v tkaní kobercov a muži sú skúsení včelári. Vďaka bohatým lesom a šikovným ľuďom sa tu spája tradičné umenie s netradičným. Miestne ženy majú v priestoroch obecného úradu zriadenú tkáčsku dielňu. Šéfuje tam Anna, ktorá sa tkať naučila už ako dieťa. Každý mal doma krosná, každý tkal. Chlapi z toho nosili spodky, nohavice a plátno sa muselo tkať. Mali krosná a okolo dospelých, ktorí tkali sa hrávali deti. Teraz sa naučili tkať a baví ich to. Je to veľmi dobrá práca.

Netradičné umenie

V obci je umelec, ktorý z jelenieho parožia vyrába zaujímavé kravaty a používa pritom v skutku netradičné zubárske náradie. Nástroje získal od jedného zubného laboranta, bolo už trochu opotrebované. Pracuje tak už pätnásť rokov, umelec Ľuboš.

Skúsení včelári

Husté jedľové porasty vyhovujú najmä miestnym včelárom. Tí sa spoločne stretávajú aj v zime a pripravujú sa na nasledujúcu sezónu.

"Cez zimu je základ včelárstva, to musí byť všetko pripravené, či úl, rámiky," hovorí včelár. "Cez leto už nie je času, aby sme opravovali úle alebo zbíjali rámiky," dodáva. Využitie športového zastúpenia v obci miestnym futbalovým oddielom. V minulých rokoch obec Richvald na poli športovom úspešne reprezentovali členovia futbalového oddielu. V súčasnosti na poli športu obec reprezentuje účastník maratónskych behov a behov na dlhé trate, Emil Petrič. V obci sa hrá stolný tenis.

Plánované akcie v obci: DHZ výročná schôdza, Stolnotenisový turnaj, Sánkovačka, Slávnostné otvorenie denného stacionáru, Ekumenické služby Božie, Koncert detského spevokolu Ďateľky z Dudiniec, Uvítanie detí do života obce, Detský karneval, Referendum v ZŠ s MŠ Richvald, Filmový festival dokumentárnych filmov Jeden Svet, Zabíjačkové hody, MOJDS - Výročná schôdza, Urbárska spoločnosť, p.s. Richvald - Výročná schôdza, Večer rodiny, Veľkonočné tvorivé dielne – pedig, Verejné zhromaždenie mládeže, 1. Richvaldská burza - Teho, čo še nám už nepridá... , Filmový festival Expedičná kamera, Jarné upratovanie - 1 veľkokapacitný kontajner na stavebný odpad, 1 veľkokapacitný kontajner na objemový odpad z domácnosti, Veľkonočné tvorivé dielne, Verejné zhromaždenie obce, Veľkonočná zábava, Deň Zeme - spoločná opekačka, Majáles – retropárty, Deň matiek, Výlet na Pieniny + exkurzia, Deň detí, Pohárová hasičská súťaž o pohár starostky obce Richvald, Deň otcov - futbalový zápas, Richvaldský kotlík, Tour de Richvald, Deň obce Richvald - 660. výročie obce Richvald, Šarkaniáda, Poľovnícky deň, Posedenie s dôchodcami, Filmový festival Snow Film Fest, Mikuláš, Predvianočné tvorivé dielne, Vianočné posedenie, Obecný ples, Silvestrovské posedenie s ohňostrojom.

Opis produktu

Zdravé životné prostredie je nevyhnutnou podmienkou pre život ľudí na vidieku. Cieľom je za podpory všetkých obcí udržať a naďalej zlepšovať životné prostredie v obci a v blízkej oblasti Bardejovského regiónu, s využitím širokého okolia v súlade s Územným systémom ekologickej stability (ÚSES). Prostredníctvom biocentier a biokoridoru je potrebné zachovať prirodzený ráz krajiny a podporovať jej prirodzený vývoj. Podporou zavádzania nových moderných a životnému prostrediu neškodných technológií je plánované dosiahnuť celkové zlepšenie životného prostredia.

Riešené územie obce svojou prírodnou scenériou, potenciálom a daným stupňom úrovnetyruristickej infraštruktúry vytvára podmienky pre podstatné dynamickejší rozvoj cestovného ruchu.

Pri navrhovaní produktov cestovného ruchu uplatňovaných v riešenom území, je potrebné vychádzať predovšetkým z jeho geomorfologického charakteru,

z klimatických podmienok a z jeho daností.

Vychádzajúc z ÚPN-VÚC Prešovského kraja, aktivity cestovného ruchu v regióne z hľadiska koncepcie sú zamerané predovšetkým na:

- *Rekreačný pobyt v prírode*

- v prostredí krásnych lesov a Chráneného vtáčieho územia Čergov, s možnosťou rekreácie a turizmu v oblasti mikroregiónu Horného Šariša,....

- *Poznávací turizmus*

- spoznávanie prírodných krás, atraktivít a kultúrneho dedičstva, pamiatok,....

- *Vidiecky turizmus*

- využívanie chalupárstva, individuálnych chat a prenajímaní lôžok v rázovitom vidieckom osídlení, a vidiecka turistika,

- Odporúčanie pre návrh k ukážkam pôvodných remesiel: roľníctvo, chov dobytka a oviec, tradičné povozníctvo (furmanstvo), lesné práce, včelárstvo, vyrezávanie pastierskych palíc, výroba kožuškov, tkanie konopného plátna a v stupách lámanie konope.

Je potrebné zamerať sa na zvyšovanie príťažlivosti riešeného územia prostredníctvom kvalitných tradičných i netradičných ponúk, ktoré vychádzajú z podmienok a tradícií riešeného územia. Je možné rozvíjať rodinné dovolenky, ekologické dovolenky, zimné dovolenky, zamerané predovšetkým na agroturistiku, hipoturistiku, cykloturistiku, turistiku a na chôdzu s trekovými palicami.

Veľmi významnú úlohu v rozvoji cestovného ruchu zohráva estetické prostredie. Preto je potrebné vytvoriť jednotný informačný systém, ktorý bude zahrňovať:

- systém označenia jednotlivých častí obce, resp. dôležitých častí obce,
- systém označenia dôležitých verejných budov, ubytovacích, historických, reštauračných a pohostinských zariadení,
- systém označenia existujúcich zaujímavostí.

Turistické produkty ako dôležitý marketingový nástroj je možné úspešne vytvárať na základe existencie základných atribútov, predovšetkým je to dobrá technická a turistická infraštruktúra, spoľahlivý turistický informačný systém, koncepcia rozvoja CR v obci, akčný plán rozvoja cestovného ruchu v obci. Jednotlivé produkty navrhujeme v ďalšej časti tejto kapitoly rozdeliť podľa využiteľnosti na produkty:

- celoročného charakteru,
- pre zimné obdobie,
- pre letné obdobie.

Celoročné aktivity, flexibilita

a) Vidiecka rekreácia

- dovolenka a rekreácia na vidieku, vidiecka turistika - celoročný produkt v spojení s viacerými formami turistiky.

Táto forma trávenia dovolenky a voľného času je čoraz viac vyhľadávanou domácimi i zahraničnými turistami, najmä ľuďmi z rušného a znečisteného mestského prostredia. Túto formu rekreácie obľubujú predovšetkým rodiny s deťmi, preto zariadenia tohto typu odporúčame vybavovať nenáročnými zariadeniami pre aktivity detí, skvalitňovať podmienky pre aktívny pobyt rodín v riešenom území, skrášľovať životné prostredie obce a pod.

Samotný pobyt na vidieku je pre určité cieľové skupiny turistov žiadaným a veľmi obľúbeným. Vidiek im ponúka iný pohľad na život, poskytuje možnosť prežiť mnoho zážitkov, stáva sa pre nich zdrojom nielen oddychu a rekreácie, ale veľa krát aj

zdrojom inšpirácie. Aj preto má vidiecka turistika značné predpoklady stať sa jedným z najdôležitejších rozvojových prvkov obcí.

Riešené územie má pre túto funkciu vhodné predpoklady, predovšetkým sa jedná

- o využitie staršieho a opusteného domového a bytového fondu na chalupárstvo,
- o využitie rozsiahlych lokalít individuálnych chalúp na katastrálnom území vidieckych sídiel formou prenájmu alebo poskytovania lôžok,
- o možnosť ubytovania návštevníkov v rodinných domoch.

Odporúčania, návrhy:

Vzhľad obce je jedným z najvýznamnejších faktorov, ktorý ovplyvňuje dojem turistu a zanecháva príjemný alebo negatívny zážitok. Vybudovaný a udržiavaný park, upravené záhrady, udržiavané fasády objektov s ich okolím vyvolávajú u turistu už pri prvom kontakte s obcou príjemný pocit, ktorý môže mať kladný vplyv na jeho dĺžku pobytu, frekvenciu pobytov v obci či odporúčenia známym. Odstránenie čiernych skládok a čistota na verejných priestranstvách. Preto sa odporúča:

- skrášľovať a udržiavať čistotu verejných priestranstiev,
- zo strany obce vytvoriť motivačné podmienky pre skrášľovanie súkromných zariadení a priestranstiev, - na vybraných miestach v hlavných turistických častiach vytvoriť jednoduché komplexy pre detské hry a aktivity.

a) Rehabilitácia, regenerácia - preventívno-liečebné pobyty

V súčasnosti sa zintenzívňuje preventívna starostlivosť o zdravie organizovaním preventívno-liečebných pobytov v lokalitách vhodných pre takéto pobyty v Bardejovských kúpeľov.

b) História obce – kultúrne dedičstvo

Tento produkt môže byť pri dobrom marketingu veľmi významným rozvojovým prvkom cestovného ruchu v riešenom území.

Navrhujeme

- využiť históriu obce s jej krásami a objavenými historickými faktami, na výraznejšie zviditeľnenie, spropagovanie a zatraktívnenie riešeného územia,
- na základe zmapovania, sprístupnenia a označenia existujúcich dôkazov histórie obce, vytvoriť špecifický produkt s prezentáciou historickej činnosti,
- zároveň vytvoriť špeciálne trasy pre peších turistov, cykloturistov a mototuristov, ktoré by návštevníka viedli a informovali o histórii obce a okolia,
- história chovateľstva a roľníctva v spojení s ochutnávkami,
- dokumentáciu, predmety, poprípade zariadenia menších rozmerov.

Vhodnou sa javí informačné centrum v obci.

c) Poznávanie regiónu, zábava a náhradný program

Cieľom je obohatiť ponuku pre dovolenkujúcich hostí o zábavu a vyplnenie voľného času, aj počas nepriaznivého počasia a súčasne upozorniť na zaujímavosti, možnosti a prednosti riešeného územia v spojení s blízkym okolím. Doporučuje sa, aby boli v dovolenkových centrách ponúkané poznávacie a náučné prehliadky a vychádzky s odborným sprievodcom. Takýmto odborným spôsobom sa dovolenkujúci hostia oboznámia s územím (história, príroda, tradície, geológia, atraktivity, život na vidieku, vyspelosť ľudí žijúcich a tvoriacich na tomto území) a rozšíria sa ich poznatky k rôznym témam. Ponuky k tematickým sprevádzaným prehliadkam by mali byť koordinované a spoločne organizované so susednými obcami.

Ako veľmi potrebné sa javí doplnenie ponúk o možnosti:

- večernej zábavy,

- premietanie diapozitívov s prednáškou o obci, o faune a flóre, a kultúrnych pamiatkach, a to aj v jazyku najviac navštevujúcich zahraničných hostí,
- premietanie náučných videofilmov (fauna a flóra, história mikroregiónu, história, čítanie kníh, a pod.), videofilmov letnej, resp. zimnej ponuky s cieľom prípadného budúceho letného pobytu.

Zimné obdobie

Hlavnými aktivitami zimnej ponuky sú turistické a rekreačné využitie v zimnom období nedostatočne kvantitatívne a kvalitatívne rozvinutá. Podmienky, ktoré sú v riešenom území k dispozícii, je potrebné v krátkom čase primerane zhodnotiť a využiť pre zdynamizovanie cestovného ruchu. Pri ich rozvoji je potrebné rátať s ich možným celoročným využívaním.

Návrh produktov, podporujúcich rozvoj cestovného ruchu v zimnom období v riešenom území:

a) Zimná turistika - putovanie zimnou krajinou, pozorovanie zvierat, celoročné ubytovanie,

- návšteva Bardejova a Bardejovských kúpeľov,
- ukážka dedinských zabíjačiek spojených s ochutnávkou,
- rozšírenie ponuky športov,

b) Verejné športové súťaže- hipoturistika

- beh, diaľkový pochod pre deti, dospelých, pre rodiny
- Súťaže plnia funkciu nielen porovnávania sa, ale aj sociálnu funkciu, funkciu zábavy.

Letné obdobie

V súčasnej ponuke sú v letnom období k dispozícii dobré predpoklady pre:

- turistiku, agroturistiku, cyklistiku, pešiu chôdzu,
- pešiu turistiku,
- cykloturistiku,
- podmienky pre možnosť spoznávať históriu riešeného územia,
- podmienky pre ďalšie voľnočasové aktivity, vybudovanie relaxačno – športovej zóny: vzdelávacie akcie, pestovanie záľub.

V ďalšej časti tejto kapitoly uvádzame návrh niekoľkých typov produktov, ktoré je možné v riešenom území uplatniť. Uvádzané produkty vychádzajú z daností a podmienok v riešenom území, pričom sa poukazuje na možnosti rozvíjania, rozšírenia ponuky a jej význam, na obohatenie územia o potrebné vybavenie pre pokrytie potrieb turistov.

a) Dovolenky pre rodiny

Predpokladom pre rodinné dovolenky, tzn. pre rodiny prevažne s malými alebo školopovinnými deťmi sú vhodné zariadenia prispôbené deťom. K nim patria dovolenkové ubytovacie zariadenia pre rodiny, v riešenom území sú vhodné najmä dovolenkové (rekreačné) domy. Dôležitú úlohu pri tomto druhu dovolenky zohrávajú zariadenia pre voľné chvíle a ihriská pre deti. V riešenom území môžu byť veľmi atraktívne zariadenia, agroturistika, ihriská vo voľnej prírode, pieskoviská.

b) Zelená pre zdravie

Dôležitým prvkom je pohyb na čerstvom vzduchu v estetickom a prírodnom prostredí. Riešené územie má veľmi dobré predpoklady pre takéto pobyty.

c) *Na bicykli za spoznávaním a zdravím*

Produkt je zameraný na kombináciu poznávania s rekreačným využívaním bicykla. Pre jeho uplatňovanie v ponuke je potrebné rozšíriť sieť značkových cyklotrás na jestvujúcich poľných lesných cestách, ako je uvedené v odporúčaníach v kap. infraštruktúra, označiť zaujímavosti riešeného územia ležiace na trasách, vydať lokálnu mapku resp. zabezpečiť zakomponovanie cyklotrás do cykloturistickej mapy, vytvoriť návrhy cyklotúr z riešeného územia a vydať vo forme brožúry a iné.

d) *Pestovanie záľub*

Dnešný turista sa oveľa viac ako v minulosti snaží využiť voľný čas aj na vzdelávanie. Veľmi obľúbené sú krátkodobé kurzy jazykov, fotografovania, kurzy ručných prác, pôvodných remesiel, maľovania, základy pestovania hrozna a ovocinárstva. Pre účastníkov musí byť zabezpečené ubytovanie, stravovanie, možnosti rekreačných a športových aktivít, regenerácia.

e) *Animačné programy*

Tento produkt je vysoko variabilný a maximálne sa prispôsobuje požiadavkám zákazníka. V rámci programov je možné zabezpečiť sprievodcovské služby.

f) *Organizovanie fakultatívnych výletov*

Umožňuje dosiahnutie rovnakého efektu ako pri animačných programoch. Podľa požiadaviek zákazníka sa zabezpečujú výlety do okolia, s využitím náučných chodníkov, historických miest a lokalít.

Návrh rozvoja:

- podpora nových foriem vidieckej turistiky,
- ukážky pôvodných remesiel,
- vybudovanie nových nenáročných rekreačno-športových zariadení pre vyžitie návštevníkov,
- vybudovanie komunitného centra,
- dobudovanie turistickej športovej infraštruktúry,
- dobudovanie informačného systému v jednotlivých častiach,
- rekonštrukcia obecných budov.

Spokojnosť návštevníka - dovolenkára je priamo úmerná kvalite, kvantite a pestrosti ponúkaných možností poznávania, rekreácie, zábavy, ubytovania, stravovania i ochoty a srdečnosti ľudí poskytujúcich rôzne služby. Infraštruktúra rekreácie je jednou zo základných súčastí súkolia cestovného ruchu. Jej rôznorodosť, zaujímavosť a kvalita v značnej miere ovplyvňuje rozvoj cestovného ruchu.

Existujúca infraštruktúra rekreácie a športu využiteľná pre návštevníkov riešeného územia nezodpovedá potrebám dostatočného uspokojovania ich potrieb i záujmu. Avšak z hľadiska možností, ktoré riešené územie má, je pre vytvorenie, rozšírenie primeranej infraštruktúry pre tieto aktivity dostatočný priestor.

Teda ak chceme dosiahnuť zvýšenie návštevnosti a primeranú dĺžku pobytu návštevníka - dovolenkára v riešenom území, nevyhnutným opatrením je rozšírenie, skvalitnenie a pestrosť ponuky pre rekreáciu a šport, ktorá je prepojená s turistickou infraštruktúrou a supraštruktúrou.

Nevyhnutnosťou je, aby plánovanie infraštruktúry rekreácie a športu bolo systémové, prispôbované podmienkam daného územia, odborne spracované a aby následná jej realizácia bola uskutočnená odbornými organizáciami. Súčasnú infraštruktúru rekreácie a športu na území obce z hľadiska zámerov

v rozvoji cestovného ruchu a z hľadiska možnosti a danosti riešeného územia môžeme charakterizovať ako nedostatočne kvantitatívne a kvalitatívne rozvinutú, nezodpovedajúcu potrebám a požiadavkám súčasného návštevníka, resp. dovolenkára.

Regulatívy

Pri riešení jednotlivých aktivít v obci je potrebné rešpektovať tieto regulatívy:

1) Všetky druhy ochranných pásiem - od VN el. vedenia, transformačných staníc, PHO vodných zdrojov, zdrojov minerálnych vôd, rozvodov plynu, regulačných staníc plynu, dopravných zariadení) v zmysle platných zákonov, vyhlášok a noriem SR.

2) V oblasti funkčného členenia a priestorového usporiadania:

- dodržať funkčnú hierarchiu
- využiť kvalitné prírodné prostredie a exist. stavebný fond pre rozvoj rekreácie, vidieckého turizmu, chalupárstva....

3) V oblasti ochrany prírody:

nepripustiť nadlimitné zaťaženie jednotlivých rekreačných priestorov,

- dodržať ekostabilizačné opatrenia,
- nové zariadenia navrhovať predovšetkým v zastavaných častiach územia,
- prednostne dobudovať technickú infraštruktúru, predovšetkým vybudovať kanalizačný systém s ekologicky nezávadným čistením odpadových vôd,
- vykurovanie objektov riešiť nezávadným spôsobom,
- pri výstavbe nepripustiť nadmerné zásahy do terénu a maximálne chrániť vzrastlú i nízku zeleň.

4) Regulačné prvky priestorového a architektonického riešenia:

Architektonické riešenie objektov v súlade s Územným plánom obce Richvald:

- dodržať mierku,
- objekty občianskej a rekreačnej vybavenosti,
- maximálne tri nadzemné podlažia a využiteľné podkrovie,
- strechy sedlové, valbové, manzardové so sklonom 30° až 45°, s dôrazom na použitý materiál a farebnosť striech,
- materiálovo prispôbiť navrhované objekty prírodnému prostrediu,
- rekreačné domčeky: maximálne jedno nadzemné podlažie s obytným podkrovím,
- v navrhovaných areáloch územie doplniť vysokou zeleňou, sadovými úpravami, drobnou architektúrou, oplotením, ich architektonický výraz a použitý materiál nutne zosúladiť s hlavným objektom,- pri výbere rastlinného materiálu je nutné zohľadniť požiadavky pôdne, klimatické, expozičné,
- použiť na oplotenie predovšetkým živé stálezelené ploty.

3.1. Vybudovanie systému verejnoprávnych partnerstiev v oblasti cestovného ruchu na miestnej, regionálnej, národnej a medzinárodnej úrovni.

Opatrenia:

- vybudovanie inštitucionálnej siete na podporu rozvoja domáceho a zahraničného cestovného ruchu,   - uzatvorenie medzinárodnej zmluvy s Poľskom a Ukrajinou,

- vytvorenie inštitucionálneho rámca pre vzájomnú kooperáciu všetkých relevantných partnerov v oblasti cestovného ruchu,
- podpora rozvoja mikroregiónu,
- podpora rozvoja cezhraničnej a medzinárodnej spolupráce.

Predpokladané prínosy:

- vybudovaná sieť inštitúcií zameranej na podporu a propagáciu cestovného ruchu v obci,
- zviditeľnenie územia,
- prílev turistov a návštevníkov,
- rozvinutá a účinná cezhraničná spolupráca krajín V 4,
- úspešné získavanie finančných prostriedkov v oblasti rozvoja cestovného ruchu.

3.2. Osveta, výchova a vzdelávanie v súlade s potrebami a trendmi rozvoja cestovného ruchu.

Opatrenia:

- zvyšovanie povedomia, výchovy a vzdelanostnej úrovne obyvateľstva k cestovnému ruchu a jeho príležitostiam,
- vytvorenie kvalifikovanosti v oblasti cestovného ruchu,
- zlepšenie osvety, výchovy a vzdelávania občanov.

Predpokladané prínosy:

- vytvorenie nových školiacich inštitúcií v oblasti cestovného ruchu,
- participácia obyvateľstva na skvalitňovanie cestovného ruchu,
- zvyšovanie životnej úrovne a zlepšovanie hospodársko-ekonomickej bilancie.

3.3. Rozvíjať vidiecky turizmus v kombinácii s agroturizmom vo väzbe na kultúrno-historický potenciál, tradície a zvyklosti.

Opatrenia:

- zvyšovanie príťažlivosti vidieka,
- podpora tvorby nových komplexných produktov cestovného ruchu,
- vytváranie imidžu konkrétnych lokalít a atraktivít,
- využívanie grantových programov na rozvoj vidieckych oblastí,
- podpora rozvoja folklóru, spolkov a združení,
- podpora rozvíjania pôvodných remesiel,
- rozvíjanie tradícií a zvyklostí aj spoluprácou rómskej komunity,
- rozvoj obce vybudovanie obecných nájomných bytov, novej IBV.

Predpokladané výnosy:

- existencia špecifických produktov CR zameraných na agroturistiku,

- propagáciu historických, folklórnych a náboženských podujatí, zachovanie tradičných remesiel,
- zvýšený prísun turistov,
- príliv finančných prostriedkov do obce, jej zveľaďovanie a budovanie atraktívneho povedomie pre trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu v obci,
- tvorba pracovných príležitostí,
- zapojenie menšiny v budovaní tradícií a zvyklostí,
- rozvoj obce a podnikania,
- využívanie grantových programov zameraný na rozvoj vidieckej oblasti.

3.4. Zlepšenie podmienok pre rozvoj MSP v oblasti služieb cestovného ruchu.

Opatrenia:

- zabezpečenie jednotného prístupu k informáciám o možnostiach podpory MSP v cestovnom ruchu vrátane podporných programoch a štrukturálnych fondov,
- skvalitnenie propagácie obce, zvýšenie informovanosti o podporných programoch,
- rozvoj a rozšírenie činnosti športu.

Predpokladané prínosy:

- ľahšia orientácia pre podnikateľov v oblasti podpory CR,
- príprava projektov a príliv finančných prostriedkov z grantových schém a podporných programov,
- zvýšenie úrovne poskytovaných služieb v cestovnom ruchu,
- zvýšenie podnikateľov a služieb v obci,
- zvýšenie zamestnanosti v oblasti cestovného ruchu,
- zlepšenie športovej zdatnosti obyvateľov obce aj návštevníkov,
- zvýšenie počtu návštevníkov počas celého roka.

3.5. Zachovať kultúrno-historické dedičstvo.

Opatrenia:

- podpora živej kultúry – folklór,
- vybudovanie komunitného centra,
- rozvoj denného stacionára,
- ukážka ľudových remesiel,
- modernizácia knižnice – verejné čítanie, výtvarné umenie,
- kultúrno-záujmová činnosť,
- podpora histórie a vydanie publikácií,
- rozvoj a rozšírenie v oblasti kultúry a športu, rozvoj futbalu,
- podpora CR v oblasti kultúry.

Predpokladané prínosy:

- udržanie a rozvoj tradícií – folklór, ľudová tvorivosť a iné,

- zlepšenie kvality života obyvateľstva, rozvoj kultúry v obci,
- zvýšenie atraktivity obce z pohľadu CR,
- zvýšenie informovanosti obyvateľov o kultúrnych podujatiach,
- systematická propagácia k vylepšeniu imidžu obce.

3.6. Skvalitniť informačný a orientačný systém.

Opatrenia:

- zvýšiť dostupnosť informácií o zaujímavostiach a atraktivitách služieb v obci,
- informačné stredisko,
- smerové tabule so základnými údajmi o histórii a lokalite,
- dobudovanie siete infraštruktúry peších, turistických, cykloturistických trás.

Predpokladané prínosy:

- existencia informačného systému zabezpečujúci veľmi rýchle, lacné a aktuálne služby pre turistov a návštevníkov obce zo všetkých oblastí súvisiaci s ich momentálnym pobytom, pohybom a potrebami.

3.7. Rozvoj cezhraničnej spolupráce.

Opatrenia:

- rozvoj komunikačných spojov, modernizácia a výstavba základne pre CR za jej súčasného prispôsobovania sa k štandardom EÚ,
- uzatvorených medzinárodných zmlúv,
- príprava medzinárodnej spolupráce s Poľskom s Ukrajinou,
- požiadať prostriedky z Cezhraničnej spolupráce na základe uzatvorených zmlúv,
- využitie členstva v združení Obcí Mikroregiónu Sekčov – Topľa,
- rozvoj alternatívnej turistiky.

Predpokladané prínosy:

- zvýšenie konkurencieschopnosti trhu,
- úspešnosť pridelenia prostriedkov naz fondu Cezhraničnej spolupráce,
- zlepšenie stavu celého mikroregiónu,
- zvýšenie počtu zahraničných návštevníkov,
- ekonomické prínosy – priame zdroje, nepriame zdroje,
- zlepšenie imidžu obce i regiónu.

4. PODPORA A ROZVOJ PODNIKANIA

Strategické ciele:

V súlade „Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov obce Richvald do roku 2020,“

„Územný plán obce Richvald.“

Vytvorenie pozitívneho podnikateľského prostredia zosúladeného s prirodzenými danosťami a možnosťami obce a vývojovými trendmi. Znamená to zabezpečenie trvalo udržateľného rozvoja prostredníctvom ekonomického rozvoja v oblasti služieb, poľnohospodárstve, cestovnom ruchu, a v iných hospodárskych odvetviach, rozvoj ľudských zdrojov. Posilnením rekreačnej funkcie je predpoklad ďalšieho zamestnania obyvateľov v smere cestovného ruchu, súkromné ubytovanie a prevádzky spojené s poskytovaním týchto služieb. Podporiť rozvoj rekreačnej a reštauračnej činnosti s využitím jestvujúcich prevádzok.

Plochy výroby a služieb treba modernizovať podľa aktuálnych výhľadových potrieb s dostatočnými rezervnými plochami pre ďalší rozvoj. Informovanosť možností kurzov a rekvalifikačných školení, zapojenie aktivačnými prácami. Podpora súčasných podnikateľov a SZČO i SHR. Podpora spolkov a združení.

Vybudovaním komunitného centra, podpora denného stacionára, rekonštrukcia obecných budov, spolu s podporou spolkov a združení sa zvýši rozvoj podnikania v obci. Podpora pôvodných remesiel, tkania a včelárstva v obci s využitím histórie a pamiatok.

4.1. Stabilizácia a rozvoj existujúcich výrobných kapacít remeslá a poľnohospodárstvo a progresívne prispôsobovanie ich profilu vývojovým trendom.

Opatrenia:

- zvýšenie využitia a vyťaženia existujúcich perspektívnych, výrobných kapacít,
- ponuka ukážky pôvodných remesiel,
- rozvoj komunitného centra s podporou rozvoja remesiel,
- využitie potenciálu rómskej menšiny, zvyklostí a naturelu,
- zvýšenie finalizácie výroby.

Predpokladané výnosy:

- stabilizácia existujúcej výrobnéj základne,
- udržanie zamestnanosti,
- zvýšenie zamestnanosti v oblasti pôvodných remesiel,
- zníženie stavu nezamestnaných,
- príjem pre občanov venujúcim sa výrobe a predaju výrobkov,
- príležitosť pre uplatnenie domácich odborníkov.

4.2. Optimalizácia obecnej štruktúry a kvality podnikateľských subjektov v oblasti výroby.

Opatrenia:

- intenzívne využívanie podporných programov pre malé podnikanie,
- podpora a zvyšovanie úrovne podnikov,
- rekonštrukcia obecných budov,
- výstavba relaxačno – športovej zóny, futbalového ihriska,
- výstavba hasičskej zbrojnice,
- vybudovanie multifunkčného ihriska,
- vytvoriť podmienky na podnikanie pôvodných remesiel.

Predpokladané prínosy:

- príchod zahraničných investícií k zvýšeniu efektivity a kvality výstupov podnikov,
- zlepšenie celkovej ekonomickej situácie pre podnikateľov,
- zvýšenie počtu zamestnaných,
- rozvoj efektívnejšieho systému podpory začínajúcim podnikateľom.

4.3. Vybudovanie a rozvoj dopravnej infraštruktúry.

Opatrenia:

- vybudovanie chodníkov, modernizácia miestnych komunikácií a zabezpečenie adekvátneho technického stavu dopravnej infraštruktúry,
- modernizácia autobusových zastávok,
- dopravné značenie, prechody,
- dobudovanie cyklotrás, turistických chodníkov, tabúl,
- revitalizácia a úprava parkových a parkovacích plôch.

Predpokladané prínosy:

- zníženie nezamestnanosti,
- mobilita turistov a domácich obyvateľov,
- skvalitnenie životného prostredia,
- zvýšenie bezpečností,
- zníženie rizika nehodovosti.

4.4. Dobudovanie a rozvoj inžinierskych sietí

Opatrenia:

- budovanie a rekonštrukcia infraštruktúry,
- dostavba inžinierskych sietí k IBV, bytovej výstavby,,
- modernizácia energetiky, rozhlasu, osvetlenia.

Predpokladané prínosy:

- pripravenosť územia obce pre rozvoj podnikateľských aktivít v oblasti cestovného ruchu,
- zlepšenie a skvalitnenie životného prostredia,

- zvýšenie počtu podnikateľov a zníženie nezamestnanosti.

4.5. Rozvoj telekomunikačných sietí

Opatrenia:

- dobudovanie a nových telekomunikačných sietí,
- modernizácia telekomunikačných sietí.

Predpokladané prínosy:

- priblíženie sa moderným zahraničným investorom a obchodným partnerom,
- zlepšenie možnosti komunikácie a IT schopností,
- zvýšenie dostupnosti telekomunikačných sietí,
- zvýhodnenie a zatraktívnenie obce a jej podmienok pre podnikanie.

4.6. Efektívne umiestňovanie existujúcich nezamestnaných na trhu práce

Opatrenia:

- vytvorenie komplexného systému rekvalifikácie reagujúceho na aktuálne problémy trhu,
- využitie nezamestnaných pri sezónnych prácach,
- zapojenie do prác pri výstavbe komunitného centra,
- preškolovanie a rekvalifikácie obyvateľov,
- podpora denného stacionára,
- vytvorenie efektívneho systému umiestňovania nezamestnaných na trhu práce v oblasti samozamestnávania,
- využívanie výziev v oblasti preškolovania a vzdelávania.

Predpokladané prínosy:

- znižovanie nezamestnanosti,
- zlepšenie stavu budov v obci,
- zlepšenie ekonomickej situácie obyvateľstva,
- krajšie a zdravšie prostredie,
- celoživotné vzdelávanie,
- zvýšenie v oblasti intelektuálnej a všeobecného rozhľadu,
- zvýšenie ekonomickej a sociálnej úrovne obyvateľov,
- znižovanie miery práce na trhu.

4.7. Posilňovanie sociálneho kapitálu

Opatrenie:

- podpora sociálnych infraštruktúr smerujúcich k zvyšovaniu kvality života,

- podpora využitia miestneho potenciálu na sociálno-ekonomický rozvoj (cestovný ruch, kultúra, prírodné zdroje a rozvoj MSP).

Predpokladané prínosy:

- spôsobilosť obce úspešne implementovať programy rozvoja,
- možnosti využívania finančných prostriedkov z EÚ,
- zvýšenie sociálneho príjmu pre obyvateľov stálou prácou,
- konkurencieschopnosť pri využívaní miestneho potenciálu.

5. POĽNOHOSPODÁRSTVOA VIDIECKY ROZVOJ

Strategické ciele:

V súlade „Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov obce Richvald do roku 2020,“

„Územný plán obce Richvald.“

Poľnohospodárska činnosť v katastrálnom území je daná prírodnými podmienkami, geografickou polohou a možnosťami ekologických vzťahov.

V osobitnej prílohe v zmysle vyhlášky MŽP SR 55/2001 Z.z. podrobne vyhodnotiť štruktúru poľnohospodárskeho fondu s uvedením plošných výmer, skupín BPEJ a všetkých potrebných údajov za celý kataster aby zodpovedné orgány štátnej správy mohli udeliť súhlasí na nepoľnohospodárske využitie poľnohospodárskej pôdy resp. zábery LPF.

Zeľaň - vzhľadom na obnovenie a posilnenie ekostabilizačných prvkov zazelenenia celého územia obce.

5.1. Zabezpečenie racionálneho obrábania PPF(Poľnohospodársky pôdny fond) so zohľadnením na vytvorenie trvalo udržateľnej sústavy hospodárenia.

Opatrenia:

- zabezpečenie preverenia bonity pôdy z hľadiska výrobnnej konkurencieschopnosti,
- využiť mimoriadny pôdny fond podpora pestovateľom, chovateľom,
- zabezpečenie racionálneho PPF.

Predpokladané prínosy:

- racionálne využitie pôdy,
- zvýšenie počtu pracujúcich v oblasti pestovateľstva i chovateľstve,
- skrášlenie prostredia,
- odstránenie neefektívneho PPF.

5.2. Podpora dynamického rozvoja prvovýroby a spracovateľského priemyslu.

Opatrenia:

- podpora modernizácie a technologickej inovácie prvovýroby,

- zlepšenie podmienok pre poľnohospodárstvo, chovateľstvo, pestovateľstvo,
- podpora vzdelávania pracovníkov v agrosektore.

Predpokladané prínosy:

- zvýšenie produktivity práce a kvality potravín,
- zvýšenie povedomia o obci,
- zamestnanie v oblasti pôvodných remesiel,
- dosiahnutie konkurencieschopnosti a výrobnéj i spracovateľskej intenzity,
- znižovanie výrobných nákladov.

5.3. Ochrana PPF.

Opatrenia:

- znižovanie znečistenia pôdy a vody,
- úprava potoka a miestnych tokov,
- opatrenia protipovodňové,
- efektívne využitie mimoriadnych podmienok,
- znižovanie vodnej a veternej erózie.

Predpokladané prínosy:

- stabilizácia hospodárenia na pôde,
- zvýšenie ochrany majetku,
- zvýšenie atraktivity prostredia,
- zabezpečenie ekologickej čistoty a kvality životného prostredia.

5.4. Rozvoj turizmu a agroturizmu vo vidieckom priestore.

Opatrenia:

- zvyšovanie vedomia vidieckeho obyvateľstva využívanie stavieb na vidieku,
- zlepšenie informovanosti v komunitnom centre pre návštevníkov,
- výstavba relaxačno – športovej zóny,
- vybudovanie multifunkčného ihriska,
- zabezpečenie marketingu,
- propagácia vidieka – vidieckeho turizmu a agroturizmu,
- dobudovanie cyklotrás, turistických chodníkov, informačných tabúľ,
- dobudovanie infraštruktúry.

Predpokladané prínosy:

- efektívne využívanie vidieckej krajiny pre domácich a zahraničných hostí,
- zvyšovanie príjmov obyvateľov,
- zlepšenie životného prostredia,

- skrášlenie vidieka a obce,
- zlepšenie poskytovaných služieb,
- zvýšenie možností ponuky športu, turistiky, kultúry,
- stabilizácia osídlenia vidieka.

6. SOCIÁLNA OBLASŤ A ZDRAVOTNÍCTVO

Strategické ciele:

V súlade „Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov obce Richvald do roku 2020,“
„Územný plán obce Richvald.“

Zdravotnícke zariadenie sa v riešenom území nenachádza. Budovanie a rozvoj zdravotníckej infraštruktúry vedie k vyššej úrovni poskytovaní zdravotnej starostlivosti a služieb, čím sa vytvára základ pre zlepšenie zdravia a kvality života obyvateľstva. Obec nemá zariadenie sociálnej starostlivosti, má však denný stacionár. Obyvatelia obce navštevujú zdravotnícke zariadenia v obci Kružlov a v okresnom mieste Bardejov.

Kultúrne aspekty v stravovaní Rómov:

Stravovacie návyky sú vo väčšine rómskych rodín dnes, ako aj v minulosti, podmienené ich sociálnym statusom. Napriek tomu, že Rómovia nie sú v tejto spoločnosti novým prvkom a že tu žijú niekoľko storočí, pre mnohých ešte aj dnes predstavujú veľkú neznámu. Len veľmi málo ľudí z majoritnej spoločnosti sa dostalo k Rómom tak blízko, aby nazreli do ich kuchyne. Jedlo je veľmi intímnu záležitosťou každej rodiny, bez ohľadu na jej etnicitu.

Zlepšenie sociálnej situácie v obci pre obyvateľov bude vybudovanie komunitného centra, podpora rozvoja denného stacionára, rozvoja spolkov a združení.

Rozvoj v sociálnej oblasti podporov aktivít spojených s plánom rozvoja obce a regiónu.

6.1. Zvýšenie kvality sociálnych služieb

Opatrenia:

- spracovanie štandardov kvality a finančnej náročnosti služieb,
- rozvoj denného stacionára,
- vybudovanie komunitného centra,
- podpora rozvoja spolkov a združení,
- zapojenie občanov komunity do aktívnych prác v komunitnom centre,
- poskytovanie opatrovateľskej činnosti pre starších spoluobčanov,
- vybudovanie obecných nájomných bytov.

Predpokladané prínosy:

- spokojnosť prijímateľov služieb,
- zvýšenie počtu obyvateľov obce,

- ponuka pre sociálne slabé rodiny,
- zlepšenie celkového stavu obyvateľstva,
- zvýšenie poskytovaných služieb pre obyvateľov a návštevníkov.

6.2. Dosiahnutie aktívnej účasti na starostlivosti o zdravie.

Opatrenia:

- zlepšiť prístup občana k informáciám o ochrane zdravia,
- zlepšenie stavu poskytovaných služieb pre občanov,
- rozšírenie poskytovaných služieb.

Predpokladané prínosy:

- prostredie podporujúce rozvíjanie zdravého životného štýlu občana,
- poskytnutie služieb pre všetkých občanov inávštevníkov.

7. ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

Strategické ciele:

V súlade „Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov obce Richvald do roku 2020,“

„Územný plán obce Richvald.“

Ochrana a skvalitňovanie životného prostredia. Vybudovanie vysokej kvality ŽP, ktorá je prirodzenou a neoddeliteľnou súčasťou rastu kultúry života a ekonomických aktivít obyvateľov.

Vychádzajúc z primárneho práva Európskej únie (EÚ) sú jej deklarovanými cieľmi v oblasti životného prostredia:

- Udržiavanie, ochrana a zlepšovanie kvality životného prostredia
- Ochrana ľudského zdravia
- Rozvážne a racionálne využívanie prírodných zdrojov
- Podpora opatrení na medzinárodnej úrovni na riešenie regionálnych alebo celosvetových problémov životného prostredia, a to najmä na boj proti zmene klímy

Ochrana prírody a krajiny

Prírodu nemôžeme pokladať za územie, ktoré sa nachádza tam, kde nepôsobí človek. Prírodné prostredie sa musíme snažiť zachovať i v mestách, na dedinách i priemyselných aglomeráciách - len tak bude život a pôsobenie človeka možné po ďalšie desaťročia, len tak vytvoríme kultúrnu krajinu, ktorá má šancu prežiť, a my s ňou. Lesy a lúky nemôžu byť raritou, za ktorou budeme cestovať do národných parkov a rezervácií, ale prirodzenou zložkou prostredia, spolu s rozmanitými druhmi rastlín a zvierat, ktoré toto prírodné prostredie tvoria a udržujú. Len premyslený prístup k využívaniu prírodných zdrojov a snaha o nápravu už vzniknutých škôd môže zmeniť negatívny trend pôsobenia človeka v krajine.

Koncepcia ochrany prírody a krajiny je v zmysle § 54 zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 543/2002 Z. z.“) a § 20 vyhlášky Ministerstva životného prostredia SR č. 24/2003 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. dokumentáciou ochrany prírody.

Vyhotovuje sa pre celé územie Slovenskej republiky. Hodnotí stav ochrany prírody a krajiny, určuje strategické ciele a opatrenia na ich dosiahnutie najmä v oblasti územnej a druhovej ochrany, ochrany drevín a krajiny, výchovy a vzdelávania, spolupráce s inými orgánmi štátnej správy, so samosprávou, s mimovládnyimi organizáciami a v oblasti medzinárodnej spolupráce s využitím inštitucionálnych, právnych a ekonomických nástrojov. Je podkladom na vypracovanie dokumentov starostlivosti o osobitne chránené časti prírody a krajiny a o územia medzinárodného významu.

Uznesením č. 471/2006 vláda Slovenskej republiky schválila aktuálne platnú koncepciu ochrany prírody a krajiny. Jej plnenie sa priebežne vyhodnocuje - február 2015.

V podobnej štruktúre ako je súčasná koncepcia, t. j. hodnotenie stavu, návrh cieľov a opatrení, sa pripravuje návrh dokumentu na nové obdobie 2016 - 2025.

Ochrana a skvalitňovanie životného prostredia. Vybudovanie vysokej kvality ŽP, ktorá je prirodzenou a neoddeliteľnou súčasťou rastu kultúry života a ekonomických aktivít obyvateľov.

Ovzdušie:Riešene územie z hľadiska čistoty ovzdušia predstavuje relatívne homogénny priestor. Relatívnu homegénnosť územia by mohli narúšať priestory komulácie zdrojov a činnosti spôsobujúcich znečistenie ovzdušia.

Voda:Je nevyhnutnou súčasťou životného prostredia všetkých rastlinných a živočíšnych ekosystémov.

Zabezpečenie dostatku kvalitnej čistej vody je preto jednou zo základných požiadaviek existencie človeka. Je potrebné riešenie protipovodňového opatrenia, úprava potoka a miestnych tokov.

Existujúca vodovodná sieť prispieva k zlepšeniu životného prostredia a výraznému zlepšeniu životných podmienok v obci pre obyvateľov obce ako aj pre návštevníkov a rekreatantov. Protipovodňovými opatreniami dôjde k celkovému zlepšeniu súčasného stavu.

Kontaminácia pôdy:K cudzorodých látok do pôd prispievajú energetické a dopravné emisie.

Hluk:Je akustický fenomén hluku. Podľa poznatkov zdravotníctva 65 dB predstavuje hranicu od, ktorej začína byť negatívne ovplyvňovaný vegetatívne nervový systém. V riešenom území sa nevykonáva monitoring hlukovej záťaže z cestnej dopravy i miestnej strelnice. Vzhľadom na vysokú intenzitu je miera tejto záťaže vo všeobecnosti vysoká.

Ochrana prírody:Odstránenie nelegálnych skládok a vysadenie zelene v súlade so životným prostredím. Rešpektovať faunu a flóru miestneho regiónu.

Celé územie je s ekologického hľadiska kvalitné s veľkým potenciálom pre rozvoj rekreácie a turistiky.V obci je potrebná výsadba izolačnej, filtračnej, verejnej, obytnej zelene, štruktúru zelene začleniť do vidieckej prírody.

Celá oblasť je výzvou k výsadbe zelene, skrášleniu prostredia, riešenie relaxačno - športovej zóny revitalizáciou obce a cintorína.

V komunitnom centre rozvoj školení o potrebe zdravého životného prostredia a vplyvov na zdravie všetkých obyvateľov obce i návštevníkov.

Zároveň je potrebné zabezpečenie pre rozvoj ochranárskej činnosti, turistiky, cyklistiky a s tým spojenej výstavby.

Prioritou v obci je odstránenie čiernych skládok, dostavba vodovodu a vybudovanie kanalizácie a revitalizácia celej obce.

7.1. Ochrana a racionálne využívanie vôd, zabezpečenie dostatku pitnej vody.

Opatrenia:

- zlepšenie kvality povrchových tokov a podzemných vôd,
- zabezpečenie vododržnosti územia v celej obci,
- úprava potoka a miestnych tokov,
- realizácia protipovodňových opatrení,
- dostavba vodovodu,
- vybudovanie kanalizácie,
- úprava nekrytej dažďovej kanalizácie,
- priepustov, rygolov,
- zlepšenie podmienok v ochrannej krajine, revitalizácia obce.

Predpokladané výnosy:

- zníženie miery zdravotného rizika obyvateľov,
- zlepšenie životného prostredia,
- dosiahnutie dobrej kvality povrchových a podzemných vôd,
- čisté a vhodné prostredie pre ľudí i živočíchov.

7.2. Minimalizácia vzniku odpadov, ekologické nakladanie s odpadmi.

Opatrenia:

- odstránenie čiernych skládok v obci,
- znižovanie produkcie odpadov,
- zvýšenie podielu separácie odpadov,
- zhodnocovania separovaných odpadov,
- organizované a ekologické odstraňovanie odpadov,
- propagácia metód moderného odpadového hospodárstva.

Predpokladané prínosy:

- znižovanie produkcie odpadov,
- maximálne zhodnocovanie odpadov,
- zlepšenie životného prostredia,
- skrášlenie obce, celej lokality,
- znižovanie rizík nebezpečných odpadov.

7.3. Ochrana racionálne využívanie pôd.

Opatrenia:

- zabezpečenie protieróznej ochrany pôd,
- podpora obnovy pestovania plodín,
- preventívne opatrenia proti zakladanie čiernych skládok,
- vyčistenie pôdneho fondu.

Predpokladané prínosy:

- znižovanie rizika pôd eróziou,
- zvýšenie kvality pôdy,
- pestovanie plodín a ovocia,
- čistota katastrálneho územia obce,
- zvyšovanie úrodností.

7.4. Ochrana ovzdušia.

Opatrenia:

- znižovanie objemu znečisťujúcich látok produkovaných do ovzdušia,
- zníženie množstva znečisťujúcich škodlivín,
- zníženie vypúšťaných emisií,
- pravidelné kosenie a údržba zelene,
- revitalizácia obce - výsadba vzrastlej stálej i kvitnúcej zelene.

Predpokladané prínosy:

- zlepšenie imisnej situácie v ovzduší,
- zlepšenie kvality vzduchu,
- zníženie možností vzniku respiračných ochorení a alergií,
- skvalitnenie čistoty vzduchu znížením prachových častí v ovzduší,
- prevoňanie katastra okrasnými drevinami a kvitnúcimi rastlinami.

7.5. Enviromentálna osвета, výchova a vzdelávanie v súlade s potrebami a trendmi ochrany životného prostredia.

Opatrenia:

- rozšírenie a skvalitnenie enviromentálnej výchovy a vzdelávanie,
- podpora osvetu a záujmu širokej verejnosti v problematike ochrany a skvalitňovania životného prostredia,
- prednášky o výnimočnosti územia obce,
- prednášky o triedení odpadu a následnom spracovaní,
- prednášky ohľadne zdravého životného prostredia,

- zjednodušenie prístupu obyvateľov ku komplexným informáciám o stave životného prostredia v obci.

Predpokladané prínosy:

- dosiahnutie efektívneho systému enviromentálnej výchovy a vzdelávania,
- triedenie odpadov,
- zníženie množstva netriedeného odpadu,
- zákaz vývozu odpadov na nelegálne skládky,
- zvýšenie povedomia o životnom prostredí a miestnych chránených lokalitách,
- zvýšenie informovanosti obyvateľov a ich zapojenie do ochrany životného prostredia.

8. VZDELÁVANIE A ŠKOLSTVO

Strategické ciele:

V súlade „Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov obce Richvald do roku 2020,“

„Územný plán obce Richvald.“

Deti a žiaci navštevujú Základnú a Materskú školu v Richvalde, ktorá plne zodpovedá štandardu po pedagogickej a materiálnej stránke, nie sú tu perspektívne voľné kapacity pre predškolskú výchovu detí. Je potrebné dosiahnuť kompatibilitu vzdelania a kvalifikácie s požadovanou úrovňou EÚ, a to cieľavedomé a kontinuálne prepojenie medzi dopytom na trhu práce v danej lokalite. V obci je aj obecná knižnica.

Využiť zariadenie obecného úradu na rozvoj ľudských zdrojov, viesť rekvalifikačné školenia pre lepšie uplatnenie nezamestnaných na trhu práce.

Účelom absolventskej praxe je: získanie odborných zručností a praktických skúseností u zamestnávateľa, ktoré zodpovedajú dosiahnutému stupňu vzdelania absolventa školy v príslušnej skupine učebných odborov alebo študijných odborov.

Úrady práce na Slovensku stále môžu evidovaným uchádzačom o zamestnanie preplatiť rekvalifikačné kurzy, ktoré si nájdu sami a ktoré im pomôžu uplatniť sa na trhu práce. Uchádzač o zamestnanie si môže v zmysle zákona o službách v zamestnanosti zabezpečiť vzdelávanie aj z vlastnej iniciatívy. Ide o vzdelávanie, ktoré si zabezpečí občan sám individuálne a ktorého priamym dôsledkom je nástup do pracovného pomeru k zamestnávateľovi na výkon pracovnej činnosti, alebo začatie prevádzkovania, alebo vykonávania samostatnej zárobkovej činnosti. Viď.: Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVR) SR. Opatrovateľský kurz je akreditovaný MPSVaR SR v rozsahu 230 hodín. Opatrovateľský kurz nazývaný tiež kurz opatrovania je určený opatrovatelkám aj opatrovateľom. Opatrovateľský kurz je možné absolvovať už za tri a pol týždňa. V súčasnosti je opatrovateľský kurz nevyhnutnou podmienkou na prácu opatrovatelky. Opatrovateľské kurzy sú prístupné všetkým. Opatrovateľský kurz sa končí skúškou apo nej je Vám vydaný certifikát opatrovateľského kurzu v slovenskom a nemeckom jazyku. Zriadenie krúžkov a klubov pre detí a mládež, dôchodcov i nezamestnaných.

Hlavnou náplňou pre komunitu bude výstavba komunitného centra, v ktorom sa budú konať školenia, prednášky, kurzy a aktivity spojené s kultúrou a rozvojom rómskej komunity.

Celoživotné vzdelávanie

Ďalšie vzdelávanie tvorí súčasť celoživotného vzdelávania. Uskutočňuje sa prostredníctvom formálneho a neformálneho vzdelávania a učenia sa. Umožňuje každému doplniť, rozšíriť a prehĺbiť si získané vzdelanie, rekvalifikovať sa alebo uspokojiť svoje záujmy. Uskutočňuje sa v inštitúciách ďalšieho vzdelávania, v školách, školských a mimoškolských zariadeniach.

Na základe zákona č. 568/2009 Z.z o celoživotnom vzdelávaní bol pre účely akreditácie programov ďalšieho vzdelávania zriadený Informačný systém ďalšieho vzdelávania.

V minulých rokoch obec Richvald na poli športovom úspešne reprezentovali členovia futbalového oddielu. V súčasnosti na poli športu obec reprezentuje účastník maratónskych behov a behov na dlhé trate, Emil Petrič. Obec poskytuje dostatok akcií, rozvoja športu a kultúry.

8.1. Rozvoj vzdelávania.

Opatrenia:

- zapojenie relevantných partnerov do procesu vzdelávania,
- vybudovanie komunitného centra,
- možnosti prednášok,
- podpora rozvoja vzdelávania cez rekvalifikačné kurzy,
- možnosť informovanosti rekvalifikačných kurzov pre opatrovatelky,
- poskytnutie práce pre absolventov,
- celoživotné vzdelávanie,
- jestvujúce kurzy propagovať pre nezamestnaných,
- čerpanie zdrojov z aktuálnych výziev.

Predpokladané prínosy:

- vytvorenie možnosti na zvyšovanie a rozširovanie kvalifikácie obyvateľov,
- zvýšenie úrovne predškolskej prípravy,
- mnohostranné vzdelanie obyvateľov v záujme zvýšenia kvality ich života,
- možnosť nájsť kvalifikovanú dlhodobú prácu,
- absolvovanie absolventskej praxe,
- zníženie počtu nezamestnaných,
- zvýšenie podielu obyvateľov, ktorí boli preškolení a majú prácu,
- zvýšenie príjmu a zlepšenie kvality života,
- zlepšenie stavu vzdelanosti a intelektuálnych schopností.

8.2. Zvýšenie vzdelanostnej úrovne občanov zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Opatrenia:

- vytváranie možnosti pre intenzifikáciu prípravy detí zo sociálne znevýhodneného prostredia predškolského veku na vstup do školských zariadení,
- vytvorenie legislatívnych podmienok pre občanov zo sociálne znevýhodneného prostredia v kultúrne pozitívnom prostredí,
- vytvorenie podmienok pre externé vzdelávanie mládeže,
- vytvorenie podmienok pre možnosť vytvorenia športových krúžkov a klubov,
- možnosť rekvalifikácie na pôvodné remeslá,
- možnosť prednášok a ukážok pôvodných remesiel,
- zvýšenie sebavedomia rómskej komunity a zvýšenie vzdelanosti,
- možnosť príspevku na samozamestnanie,
- čerpanie prostriedkov z eurofondov a výziev.

Predpokladané prínosy:

- zníženie sociálnej zaťažnosti regiónu,
- zlepšenie vzdelanostnej úrovne obyvateľstva,
- zníženie počtu nezamestnaných absolventov,
- zvýšenie sebavedomia občanov,
- sebestačnosť a sebaúcta obyvateľov,
- nadobudnutie remeselných zručností,
- zlepšenie zdravotného stavu detí a obyvateľov,
- zníženie podielu nevzdelaných a nekvalifikovaných obyvateľov,
- samozamestnanie a príspevok pre SZČO.

9. VÝSTAVBA V OBCI

Strategické ciele:

V súlade „Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómovobce Richvald do roku 2020“

**a „Program rozvoja bývania obce Richvald na obdobie rokov 2015 - 2025,“
„Územný plán obce Richvald.“**

Hlavný dôraz by mal byť kladený na rekonštrukciu a modernizáciu budov vo vlastníctve obce, príľahlých priestorov, parkovísk, vybudovanie chodníkov, rekreačných zariadení, ihrísk a výstavbu nájomných bytov. Výstavba individuálnych rodinných domov, na pozemkoch a v rodinných domov povoľovať podnikateľskú činnosť bez negatívnych vplyvov na životné prostredie.

Návrh bývania bude akceptovať demografickú prognózu do navrhovaného roku 2020. Z hľadiska použitia PPF návrh plôch na bývanie bude podmienený súhlasom užívateľov a vlastníkov pôdy ale hlavne kompetentných orgánov samosprávy.

Dominantné postavenie bude mať výstavba formou RD v priľukách, výstavba nových domov, vybudovanie nájomných bytov, rekonštrukcia a prestavba domov.

TECHNOLÓGIA výstavby ekologických domov - využívanie kvalitných materiálov - zatepľovanie, použitie solárnych kolektorov, rekuperácie, tepelných čerpadla pod.

Vytvoriť podmienky pre trvalé osídlenie v súčasnosti neobývaných a nevyužívaných domov:

1. pre návrat pôvodných majiteľov,
2. vybudovanie IBV a obecných bytov,
3. v prípade nezáujmu bývalých obyvateľov iniciovať zo strany OcÚ ich odpredaj,
4. vytipovať neobývané a nevyužívané domy, ktoré majú prípadnú historickú hodnotu, pre ubytovanie turistických návštevníkov.

Výstavba 2015 - 2020:

- Odstránenie čiernych skládok
- Dobudovanie vodovodu
- Vybudovanie kanalizácie
- Revitalizácia obce, výstavba chodníkov, vchodov do dvorov, vyznačenie prechodov pre chodcov, rekonštrukcie lávok a mostov, rekonštrukcia autobusových zastávok
- Kompletná rekonštrukcia KSB, s rekonštrukciou kotolne
- Vybudovanie multifunkčného ihriska
- Kompletná rekonštrukcia budovy ZŠ a MŠ, revitalizácia celého areálu
- Rekonštrukcia elektrického osvetlenia v obci
- Rekonštrukcia rozhlasu v obci
- Výstavba hasičskej zbrojnice
- Dobudovanie regulácie potoka, protipovodňové opatrenia
- Rekonštrukcia Domu smútku
- Výstavba inžinierskych sietí k IBV a bytovej výstavby
- Výstavba cyklotrás, turistických chodníkov, informačných tabúl
- Výstavba futbalového areálu – rekonštrukcia

Informatívne vymedzenie etapizácie výstavby:

Č.	Stavba	Pozemok, vlastníctvo	Etapa výstavby
1.	Odstránenie čiernych skládok	Obecné Súkromné	I.
2.	Dobudovanie vodovodu	Obecné	I.
3.	Vybudovanie kanalizácie	Obecné	I.
4.	Revitalizácia obce, výstavba chodníkov, vchodov do dvorov, vyznačenie prechodov pre chodcov, rekonštrukcie lávok a mostov, rekonštrukcia autobusových zastávok	Obecné Súkromné	II.
5.	Kompletná rekonštrukcia KSB, s rekonštrukciou kotolne	Obecné	II.
6.	Vybudovanie multifunkčného ihriska	Obecné	II.
7.	Kompletná rekonštrukcia budovy ZŠ a MŠ, revitalizácia celého areálu	Obecné	II.
8.	Rekonštrukcia elektrického osvetlenia v obci	Obecné Súkromné	III.
9.	Rekonštrukcia rozhlasu v obci	Obecné Súkromné	III.
10.	Výstavba hasičskej zbrojnice	Obecné	III.
11.	Dobudovanie regulácie potoka, protipovodňové opatrenia	Povodie Bodrogu	I. – IV.
12.	Rekonštrukcia Domu smútku	Obecné Súkromné	IV.
13.	Výstavba inžinierskych sietí k IBV a bytovej výstavby	Obecné Súkromné	I. - IV.
14.	Výstavba cyklotrás, turistických chodníkov, informačných tabúl	Obecné Súkromné	IV.
15.	Výstavba futbalového areálu - rekonštrukcia	Obecné	IV.

		Súkromné	
--	--	----------	--

10. Finančné zabezpečenie

Finančné zabezpečenie hovorí o zdrojoch financovania, ktoré sú vnútorné, štátne, súkromné a zdroje EÚ.

Obec bude plne využívať možnosti čerpania finančných prostriedkov hlavne zo **zdrojov EÚ** a z vlastných zdrojov, alebo vo forme úveru z bankových a nebankových inštitúcií, zo štátneho rozpočtu a iných zdrojov.

11. Rámec opatrení vlády

Slovensko bude čerpať eurofondy prostredníctvom operačných programov v rokoch 2014 – 2020:

Slovensko bude čerpať Európske štrukturálne a investičné fondy (ďalej len „EŠIF“) prostredníctvom 6 základných operačných programov. Samostatným režimom sa bude riadiť Program rozvoja vidieka. Uvádzame schválený dokument Európskou komisiou:

OP Efektívna verejná správa 2014 - 2020 (OP EVS)

Bližšie informácie k operačnému programu môžete nájsť na:

<http://www.minv.sk/?opevs>

OP Integrovaná infraštruktúra 2014 -2020 (OP II)

Bližšie informácie k operačnému programu môžete nájsť na:

<http://www.informatizacia.sk/operacny-program-integrovana-infrastruktura/19080c>

OP Integrovaný regionálny operačný program 2014 -2020 (OP IROP)

<http://www.mpsr.sk/index.php?navID=1036&navID2=1036&sID=67&id=9006>

OP Kvalita životného prostredia 2014 -2020 (OP KŽP)

Bližšie informácie k operačnému programu môžete nájsť na:

<http://www.opzp.sk/po-2014-2020/operacny-program-kvalita-zivotneho-prostredia/>

OP Ľudské zdroje 2014 -2020 (OP ĽZ)

Bližšie informácie k operačnému programu môžete nájsť na:

<http://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/operacny-program-ludske-zdroje/>

OP Výskum a inovácie 2014 -2020 (OP Val)

Bližšie informácie k operačnému programu môžete nájsť a:

<http://www.minedu.sk/operacny-program-vyskum-a-inovacie/>

Samostatným režimom sa bude riadiť program, ktorý je implementovaný na základe špecifických usmernení Európskej komisie:

Program rozvoja vidieka 2014 - 2020 (OP PRV)

Bližšie informácie k operačnému programu môžete nájsť na:

<http://www.apa.sk/index.php?navID=496>

11.1. Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020

Charakter

Stratégia rozvoja cestovného ruchu do roku 2020 (ďalej len „strategický dokument“) má charakter strednodobého strategického dokumentu s celoštátnym dosahom, ktorý podlieha posudzovaniu podľa § 17 zákona č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon“) v ktorom príslušný orgán, ktorým je v tomto prípade rezortný orgán, Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR (ďalej len „MDVRR SR“), vykoná zisťovacie konanie podľa § 7 zákona a na základe jeho výsledkov rozhodne, či sa uvedený strategický dokument bude posudzovať podľa zákona.

Hlavné ciele strategického dokumentu

Strategické ciele cestovného ruchu na Slovensku na obdobie do roku 2020 vychádzajú z potenciálu cestovného ruchu, jeho vývoja na Slovensku a z koncepčných dokumentov prijatých na medzinárodnej, regionálnej i národnej úrovni. Hlavným cieľom strategického dokumentu je zvyšovanie konkurencieschopnosti cestovného ruchu na Slovensku pri lepšom využívaní jeho potenciálu, so zámerom

vyrovnávať regionálne disparity a vytvárať nové pracovné príležitosti. Ide o takmer identický strategický cieľ, aký bol stanovený v „Novej stratégii cestovného ruchu SR do roku 2013“ a v Programovom vyhlásení vlády SR na roky 2014 – 2020 s tým, že je potrebné pokračovať v začatých procesoch, a na základe poznatkov a východísk definovať nové čiastkové ciele ktorými sú:

Čiastkové ciele:

- a) sústrediť pozornosť na inovácie existujúcich produktov na základe trendov v dopyte po cestovnom ruchu;
- b) lepšie využívať prírodný a kultúrohistorický potenciál Slovenska podporou cieľových miest, kde už existuje stabilizovaný dopyt kľúčových trhov (nepodporovať nové cieľové miesta s nestabilnými segmentmi trhu, ktoré neprinesú dostatočný synergický efekt);
- c) podporovať cieľové miesta s dostatočným prírodným a kultúrohistorickým potenciálom v zaostávajúcich regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti a tak vytvárať nové pracovné príležitosti.

Textová časť sa člení na tri základné kapitoly s nasledovným obsahom:

A. Analýza vývoja cestovného ruchu

I. Medzinárodný cestovný ruch

II. Cestovný ruch v Európe

III. Porovnanie cestovného ruchu krajín V4 a Rakúska

IV. Cestovný ruch na Slovensku

B. Východiská stratégie cestovného ruchu na Slovensku do roku 2020

C. Stratégia do roku 2020

Pri tvorbe Stratégie rozvoja cestovného ruchu do roku 2020 sa vychádzalo z koncepcných dokumentov, ktoré prijala vláda SR, jej orgány a realizácia ktorých bude ovplyvňovať vývoj cestovného ruchu v nadchádzajúcom období. Je to predovšetkým Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2012 – 2016 a Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 v znení Koncepcie územného rozvoja Slovenska 2011 – zmien a doplnkov č. 1 Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2011 (ďalej len „KURS 2011“)

Zoznam dokumentov a materiálov použitých pri vypracovaní strategického dokumentu je uvedený v kapitole V/2 tohto oznámenia.

Stratégia cestovného ruchu obsahuje okrem hlavných strategických cieľov hlavné druhy – produktové skupiny cestovného ruchu na Slovensku ktorými sú:

- letný cestovný ruch;
- zimný cestovný ruch;
- kúpeľný a zdravotný cestovný ruch;
- kultúrny a mestský cestovný ruch;
- kongresový cestovný ruch;
- vidiecky cestovný ruch a agroturistika.

Vzhľadom na skutočnosť, že Slovensko je malá krajina, ktorá má len určité kapacitné možnosti uspokojiť spotrebiteľský dopyt, je potrebné v dlhodobom výhľade

orientovať sa predovšetkým na trvalo udržateľný cestovný ruch a dopyt zahraničných turistov orientovať na málo známe, nepreplnené, autentické destinácie, čo môže byť v konečnom dôsledku pre Slovensko veľmi prínosné.

Slovensko sa z hľadiska konkurencieschopnosti musí z krátkodobého hľadiska zamerať na lepšie využívanie kapacít, a z dlhodobého hľadiska najmä na zlepšovanie kvality. Znamená to zamerať pozornosť na úlohy v 2 základných oblastiach:

1. Zvyšovanie oblasti kvality v konkrétnom i širšom chápaní (ide o súbor faktorov) je základným predpokladom konkurencieschopnosti cestovného ruchu. Pre tento účel bude potrebné:

- zaviesť národný systém kvality služieb;
- zvýšiť úroveň a kvalitu destinačného manažmentu cestovného ruchu na Slovensku;
- vytvárať podmienky na podporu aktivít v cestovnom ruchu;
- odstraňovanie administratívnych prekážok podnikania;
- motivovať subjekty cestovného ruchu k inováciám;
- umožniť širšiu účasť zdravotne znevýhodnených občanov na cestovnom ruchu prostredníctvom stavebno-technických opatrení;
- v rámci iniciatívy EÚ týkajúcej sa zamerania, prípravy a realizácie Dunajskej stratégie podporovať využitie Dunaja a jeho prítokov na účely cestovného ruchu;
- podporiť rozvoj cykloturistiky, pešej turistiky a vodnej turistiky na Slovensku;
- skvalitniť pripravenosť absolventov v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu na ich uplatnenie v cestovnom ruchu;
- skvalitniť úroveň verejnej osobnej dopravy;
- zisťovať a postupne odstraňovať nedostatky a nedostatočnú kvalitu v poskytovaných službách;
- podporiť rozvoj kúpeľníctva na Slovensku;
- v rámci medzinárodnej spolupráce sa zapájať predovšetkým do iniciatív UNWTO a Európskej komisie v cestovnom ruchu;
- novelizovať zákon č. 281/2001 Z. z. o zájazdoch, podmienkach podnikania cestovných kancelárií a cestovných agentúr a o zmene a doplnení Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov;
- v súčinnosti s rezortom životného prostredia i samosprávami riešiť otázky trvalej udržateľnosti cestovného ruchu.

2. V oblasti zvýšenia atraktívnosti Slovenska ako dovolenkového cieľa rozvoj informačných služieb cestovného ruchu sa v rámci strategického dokumentu navrhuje:

- tvorba identity Slovenska - jasné vymedzenie obsahu prezentácie a vytvorenie prítlačivej a zrozumiteľnej štátnej identity SR;
- budovanie značky Slovensko;
- vytvorenie podmienok pre konkurencieschopnosť národných a regionálnych produktov cestovného ruchu;
- rozvíjanie informačných a propagačno-prezentačných aktivít obcí, miest a regiónov;
- zlepšenie vzhľadu Slovenska;

- zabezpečenie vymožitelnosti ochrany pamiatok;
- spolupráca s verejnoprávnymi médiami pri poskytovaní informácií o aktivitách a atraktivitách cestovného ruchu;
- marketingová podpora cestovného ruchu;
- podpora rozvoja domáceho cestovného ruchu;
- skvalitnenie navigácie turistov a návštevníkov.

Národná stratégia cestovného ruchu súvisí najmä s nasledovnými strategickými dokumentmi:

Medzinárodná úroveň

Dohoda o ochrane prírodného a kultúrneho bohatstva UNESCO

Dohoda o zachovaní nemateriálneho kultúrneho dedičstva UNESCO

Globálny cieľ Programu

Súčasnosť je mimoriadne dynamická, dochádza k závažným globálnym zmenám spojeným v formovaním novej štruktúry celosvetovej deľby práce. Táto skutočnosť má a bude mať konkrétny dopadaj v strednej Európe, resp. formujúci sa región.

Východiskom pre odhad možného vývoja, ako už bolo uvedené sú faktory, deklarované európskou úniou vo forme cieľov dokumentu Európa 2020. Globálny cieľ PHSR sa vzťahuje k časovému horizontu, v ktorom má zmysel hodnotiť dopady aktivít podporených týmto PHSR, čo predstavuje roky 2014 -2020.

Inteligentný rast, založený na inováciách, modernizácii a podpore výskumu a vývoja je už teraz významným faktorom (z hľadiska podielu pracujúcich v kvartérnom sektore), ktorý vplýva na štatistiky rozvinutosti európskych regiónov, kde hlavne vďaka nemu má región významné postavenie.

Čiže tento faktor je potrebné ďalej posilniť a zhodnotiť.

Inkluzívny rast predstavuje rast založený na efektívnom využívaní vnútorných zdrojov regiónu - ľudských, prírodných, kapitálových. Nesmieme, ale pritom zabúdať na skutočnosť, že významným faktorom inkluzívneho rastu je spokojnosť obyvateľov alebo ináč povedané ich ochota podieľať sa na ňom.

Úzko s tým súvisí rozvoj športu, rekreácie, zotavenia, zábavy, kultúry, umenia prostre aktivít podporujúcich kreativitu, ktoré by boli šité na mieru a tiež dostupné všetkým vekovým kategóriám.

Globálnym cieľom Programu je vytvorenie podmienok pre hospodársky rozvoj a zvyšovanie kvality života obyvateľov kraja. To znamená miesta s vysokou mierou vybavenosti územia, t.j. kvalitnou ponukou služieb v oblasti komerčnej a nekomerčnej vybavenosti; s kvalitnou dopravnou infraštruktúrou napojenou na medzinárodné dopravné koridory; so zabezpečenou podporou podnikateľských aktivít založenej na vysokej miere pridanej hodnoty využívajúcich hlavne miestnu (kvalifikovanú) pracovnú silu; kde sa tvoria uplatňujú princípy trvalo udržateľného rozvoja sídelného prostredia v území.

Na úrovni globálnej stratégie kraja boli identifikované nasledovné oblasti podpory, ktoré budú napíňané prostredníctvom jednotlivých prioritných osí:

1. Základná infraštruktúra
2. Ľudské zdroje, zamestnanosť a sociálna inklúzia
3. Veda, výskum a inovácie

Súčasťou vyššie uvedených oblastí podpory je aj oblasť zameraná na budovanie administratívnych kapacít verejnej správy pri realizácii programov rozvoja. Predmetné oblasti podpory vychádzajú z oblastí podpory definovaných v rámci východiskových podkladov pre spracovanie stratégie Programu, ktorými sú Národná stratégia regionálneho rozvoja SR2020/30, Návrh základných princípov partnerskej dohody pre nové programové obdobie 2014-2020 a Position of the Commission Services on the development of the Partnership Agreement and programmes in SLOVAKIA 2014-2020.

Stratégia programu v plnej miere zohľadňuje výsledky socio-ekonomickej analýzy súčasného stavu na území kraja, analýzu najvýznamnejších kľúčových aktérov pôsobiacich na území kraja (územná samospráva, asociácie, zväzy a združenie podnikateľov), ich potreby ako aj prvky spoločného strategického rámca na roky 2014 až 2020 pre fondy európskeho spoločenstva.

Stratégia na dosiahnutie globálneho cieľa

Stratégia zvolená na dosiahnutie globálneho cieľa Programu vychádza z poznania komplexných potrieb kraja a ich dôležitosti pre zabezpečenie kvality života jeho občanov. Do riešenia relatívne širokého spektra existujúcich rozvojových potrieb aktívne vstupujú viacerí aktéri (štát, miestna samospráva, súkromný sektor, mimovládne organizácie atď.) s rôznymi kompetenciami, záujmami a finančnými zdrojmi. Preto stratégia vychádza z predpokladu, že príslušné orgány verejnej správy na národnej a lokálnej úrovni zabezpečia koordinovaný prístup pri realizácii intervencií na území kraja, ktorého predpokladom je vzájomná spolupráca a informovanosť kľúčových aktérov jeho rozvoja. Špecifická pozornosť bude venovaná koordinácii intervencií spolufinancovaných zo zdrojov európskych fondov smerujúcich do územia Košického kraja cez schválené operačné programy. Účelom Programu je identifikovať problémy a faktory rozvoja a navrhnúť spôsoby ich riešenia v rámci tých oblastí, ktoré sú priamo v kompetencii samosprávy (kraja), resp. v rámci tých oblastí, ktoré nie sú priamo v kompetencii kraja, ale kraj ich v rámci svojich schopností a možností dokáže ovplyvniť (najmä pri využití princípu partnerstva).

Integrovaný prístup k stratégii územného rozvoja

Integrovaný prístup k stratégii územného rozvoja je zároveň jedným zo základných princípov programovania v programovom období 2014 – 2020 pre fondy európskeho spoločenstva.

Integrovaný prístup predstavuje metódu mobilizácie a realizácie rozvoja v miestnych spoločenstvách. Medzi základné princípy patria: podpora integrovaného a trvalo-udržateľného rozvoja vedeného zdola nahor, využitie miestnych zdrojov – prírodných, materiálnych, ľudských, finančných a ich inovatívne využitie pre tvorbu pridanej hodnoty v území.

Vďaka vzniku lokálnych partnerstiev a implementácii projektov prístupom zdola nahor využitím znalostí miestnych potrieb územia, ako aj skúseností miestnych aktérov, sa vytvorí lepšie podmienky pre komplexný rozvoj obcí.

Očakávané dopady:

- udržanie pozície jedného z najkonkurencieschopnejších regiónov SR a EÚ,

- zlepšenie demografického vývoja,
- zvýšenie využitia inovačného potenciálu regiónu a zvýšenie podielu inovatívnych podnikov na úroveň priemeru EÚ,
- dobudovanie dopravnej infraštruktúry pre rozvoj integrovanej a ekologickej dopravy,
- zlepšenie kvality životného prostredia.

11.2. Oblasť legislatívy a Oblasť inštitucionálnej podpory

Národná úroveň - V súvislosti s transponovaním celej potrebnej legislatívy Európskej únie do práva Slovenskej republiky sa stáva kľúčovou otázkou schopnosť garantovať implementáciu *acquis communautaire* a jej vymáhateľnosť. Je preto potrebné posilniť administratívne kapacity v oblasti regionálneho rozvoja s cieľom efektívne využívať programy zo štrukturálnych fondov EÚ.

Krajská úroveň - Košický samosprávny kraj (KSK) má na výkon kompetencií v oblasti regionálneho rozvoja zriadený odbor strategického rozvoja, v rámci ktorého pôsobia referáty analýz, prognóz a programov regionálneho rozvoja, referát manažmentu a cestovného ruchu, referát územného plánovania a dopravy.

Za účelom podpory rozvoja regiónov a ich ekonomického oživenia sú na Slovensku vytvorené **odborné inštitúcie**, ktoré sa zaoberajú regionálnym rozvojom ako takým, podporou podnikania a samozrejme aj rozvojom cestovného ruchu. Keďže ide o pomerne značný počet inštitúcií so širokým záberom činnosti, v tejto časti je uvedená len stručná charakteristika týchto inštitúcií, pričom je uvedený kontakt, kde je možné získať viac informácií a ďalšie poznatky o realizovaných a pripravovaných podporných programoch.

SACR na domácom trhu spolupracuje s regiónmi a strediskami cestovného ruchu a tiež s nasledovnými združeniami:

- Slovenská asociácia cestovných kancelárií,
- Zväz hotelov a reštaurácií SR,
- Asociácia informačných centier Slovenska,
- Združenie lanoviek a vlekov - LAVEX,
- Zväz kúpeľov a žriediel SR,
- Slovenský zväz vidieckeho turizmu a agroturizmu,
- Slovenský cykloklub.

SACR je členom nasledovných medzinárodných organizácií:

- ASTA American Society of Travel Agents ,
- CEETB Central and Eastern Europe Travel Board ,
- CECTA Central European Countries Travel Association ,
- ETC European Travel Commission ,
- RDA Internationaler Bustouristik Verband e.V.

Kontakt SACR: **Pracovisko Bratislava:**

Slovenská agentúra pre cestovný ruch

Dr. V. Clementisa 10, 821 02 Bratislava, Tel.: +421/2/50 700 801

Fax: +421/2/55 571 654, E-mail: sacrba@sacr.sk

SZVTA - Slovenský zväz vidieckeho turizmu a agroturizmu - združuje právnické a fyzické osoby, ktoré sú spôsobilé poskytovať služby v rámci cestovného ruchu na vidieku. Zväz zastupuje záujmy podnikateľov vo vidieckom turizme a v agroturizme.

SZVTA je členom Európskeho zväzu vidieckeho turizmu a dovoleník na roľníckych dvoroch, so sídlom v Štrasburgu.

Kontakt:

Tel: +421 (0) 903/546 060,+421 (0) 905/546 060 Email:slovakguide@stonline.sk
Web: www.agroturist.sk

Priemyselná 6, 821 09 Bratislava

Slovensko-švajčiarske združenie pre rozvoj cestovného ruchu - bolo založené v r. 1994. Hlavným cieľom združenia je ďalšie vzdelávanie v manažmente cestovného ruchu prostredníctvom domácich odborníkov za podpory švajčiarskeho know-how.

Činnosť združenia tvorí:

- vzdelávanie pracovníkov podnikov cestovného ruchu a hotelierstva, štátnej správy a samosprávy, regionálnych a miestnych združení cestovného ruchu,
- poradenská a publikačná činnosť,
- sprostredkovanie praxe v zariadeniach cestovného ruchu vo Švajčiarsku.

Kontakt:

Slovensko-švajčiarske združenie pre rozvoj cestovného ruchu

Tajovského 10
Banská Bystrica
974 01

info@slovak-swisstourism.sk

048/415 27 82

048/415 27 82

<http://www.slovak-swisstourism.sk>

AICES - Asociácia informačných centier Slovenska - bola založená v r. 1994 ako dobrovoľné, nepolitické záujmové združenie fyzických a právnických osôb pôsobiacich v oblasti informácií a cestovného ruchu. Asociácia vznikla na ochranu práv a oprávnených záujmov informačných centier Slovenska, na podporu a skvalitňovanie ich činnosti s cieľom propagovať Slovensko v záujme rozvoja domáceho a aktívneho cestovného ruchu.

Kontakt:

ASOCIÁCIA INFORMAČNÝCH CENTIER SLOVENSKA

Námestie mieru 1

031 01 Liptovský Mikuláš

Tel.: +421/44/55 14 541, Fax: +421/44/55 14 448

E-mail: info@infoslovak.sk

Web: www.infoslovak.sk, www.aices.sk

SACK - Slovenská asociácia cestovných kancelárií - bola založená v r. 1991. Združuje cestovné kancelárie so sídlom na území SR a ďalšie fyzické a právnické osoby, ktoré sú aktívne na trhu cestovného ruchu. Zastupuje a presadzuje záujmy svojich členov vo vzťahu k orgánom štátnej správy a samosprávy, je členom Svetovej federácie národných asociácií cestovných kancelárií - FUAUV/UFTAA, zabezpečuje spoločnú propagáciu na tuzemských a medzinárodných podujatiach, vydáva

mesačník Aktuality pre členov.

Kontakt:

SLOVENSKÁ ASOCIÁCIA CESTOVNÝCH KANCELÁRIÍ A CESTOVNÝCH
AGENTÚR

Bajkalská 25., 821 01 Bratislava 2, Slovak Republic

Tel/Fax: 00421 2 5823 3385

Tel: 00421 2 5341 9058

e-mail:

sacka@stonline.sk

sacka@ba.sknet.sk

ARVI - Agentúra pre rozvoj vidieka - je príspevková, nezisková organizácia, ktorej poslaním je podporovať aktivity trvalo udržateľného, vyváženého sociálno-ekonomického rozvoja vidieckych sídiel, tvorbu zamestnanosti a dodatočných príjmov pre vidiecke obyvateľstvo, pomáhať obciam pripravovať a realizovať projekty v týchto oblastiach a asistovať potencionálnym a existujúcim podnikateľským subjektom na vidieku v ich činnosti.

Kontakt:

Agentúra pre rozvoj vidieka

Akademická 4, 949 01 Nitra

Tel./fax: 037/ 733 64 02

E-mail: arvi@arvi.sk

www.arvi.sk

NARMSP - Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania - vznikla spoločnou iniciatívou programu Európskej únie PHARE a vlády SR. Hlavným cieľom agentúry je iniciovať rozvoj a rast existujúcich a novozaložených malých a stredných podnikov. Agentúra zabezpečuje koordináciu všetkých aktivít na podporu malého a stredného podnikania v SR, vrátane finančných na medzinárodnej, národnej a lokálnej úrovni.

Kontakt:

Národná agentúra pre rozvoj malého a stredného podnikania Miletičova 23, 821 09

Bratislava 2, Slovenská republika

tel.: +421 2 502 44 500, fax: +421 2 502 44 501

e-mail: agency@nadsme.sk

Podnikateľské inovačné centrá /BIC/ a Regionálne poradenské a informačné centra /RPIC/

Podporujú hospodársky rozvoj na regionálnej úrovni prostredníctvom rozvoja malého a stredného podnikania. Ich dominantnou úlohou je poskytovať komplexné služby pre sektor malých a stredných podnikateľov v jednotlivých regiónoch Slovenska, v prípade BIC sa aktivity sústreďujú predovšetkým na podporu podnikateľov s inovatívnym zameraním.

V súčasnosti sieť BIC pozostáva z BIC v Bratislave, Prievidzi, Spišskej Novej Vsi, Košiciach a Banskej Bystrici. Štruktúru RPIC tvorí 12 centier rovnomerne rozmiestnených po celom území Slovenska. Činnosť týchto inštitúcií je koordinovaná Národnou agentúrou pre podporu malého a stredného podnikania.

Kontakt:

BIC KOŠICE

Florianska 19, 040 01 Košice 12, Ing. Andrea Hrabovská

tel.: +421-55-625 21 60, fax: +421-55-685 40 53

e-mail: bicke@bicke.sk, www.bicke.sk

SARIO - Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu je akciová spoločnosť, poskytujúca komplexné poradenské a investorské služby. Jej hlavnou úlohou je podporovať vstup zahraničného kapitálu na Slovensko a vytvárať v zahraničí pozitívny obraz o Slovensku ako krajiny s atraktívnym investičným prostredím.

Kontakt:

Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu

Trnavská cesta 100

Tel: +421 2 58 260 100, 101

821 01 Bratislava

Fax: +421 2 58 260 109

Slovenská republika

E-mail: sario@sario.sk, invest@sario.sk, trade@sario.sk

SOPK - Slovenská obchodná a priemyselná komora bola zriadená zákonom SNR č. 9/192 Zb. ako verejnoprávna inštitúcia. Členmi komory sú právnické a fyzické osoby, ktoré vykonávajú podnikateľskú činnosť okrem odvetvia poľnohospodárstva a potravinárstva. SOPK zastupuje a koordinuje spoločné záujmy svojich členov v podnikateľskej činnosti v tuzemsku i zahraničí, poskytuje im služby. Na Slovensku funguje sieť regionálnych komôr.

Kontakt:

Košice Žižkova 6, 040 01 Košice, č.tel.: 055/6220633, č.faxu: 055/6220045,

email: sopkrkke@sopk.sk

OBEO - Obchodno-ekonomické oddelenia pri zastupiteľských úradoch SR v zahraničí. Obchodní radcovia napomáhajú pri nadväzovaní kontaktov a obchodných stykov, získavajú pre firmy zo SR cenné informácie o trhu v danom teritóriu, prípadne informujú miestne podnikateľské kruhy o investičných a obchodných príležitostiach na Slovensku. Taktiež sa zapájajú aktívne do rôznych propagačných akcií a výstav. Informácie a kontakty na konkrétne OBEO možno získať na: Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky, Mierová 19, 827 15 Bratislava 212, Fax: 02 / 4333 7827, **Ústredňa: 4854 1111** alebo: global.marketing@sario.sk

K dispozícií na Slovensku sú podporné programy v oblasti rozvoja cestovného ruchu a podpory podnikania, ktoré spravujú úrady práce, Ministerstvo hospodárstva a ďalšie inštitúcie.

Podporné programy úradov práce

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR prostredníctvom krajských a obvodných úradov práce zabezpečuje politiku trhu práce v SR uplatňovaním vhodných nástrojov hospodárskej a sociálnej politiky.

Zdrojom financovania politiky trhu práce:

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

Špitálska ulica č. 8, 812 67, Bratislava

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny prostredníctvom krajských a obvodných úradov práce zabezpečuje politiku trhu práce v SR uplatňovaním

vhodných nástrojov hospodárskej a sociálnej politiky.

Zdrojom financovania politiky trhu práce:

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

Špitálska ulica č. 8, 812 67, Bratislava

Organizácie ministerstva

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR zriaďuje a koordinuje:

- [Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny](#)
- [Národný inšpektorát práce](#)
- [Inštitút pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zdravotným postihnutím](#)
- [Implementačná agentúra pre Operačný program Zamestnanosť a sociálna inklúzia](#)
- [Rehabilitačné stredisko pre zrakovo postihnutých Levoča](#)
- [Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže](#)
- [Inštitút pre výskum práce a rodiny](#)
- [Centrum vzdelávania MPSVR SR](#)

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR vykonáva akcionárske práva v spoločnosti:

- [Technická inšpekcia, a.s.](#) - akciová spoločnosť so 100 % majetkovou účasťou štátu

Finančné prostriedky v ňom sa rozdeľujú na pasívnu politiku trhu práce (podpora v nezamestnanosti) a na aktívnu politiku trhu práce, ktorá vychádza z koncepcie rozvoja každého regiónu. **SR**

Podmienky poskytnutia štátnej pomoci

Štátna pomoc sa poskytuje vo forme dotácie na realizáciu projektu, bližšie informácie o štátnom programe nájdete na webovskej stránke

Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky

Námestie slobody č. 6, P.O.BOX 100, 810 05 Bratislava, Slovenská republika Tel.: 02 5949 4111, info@mindop.sk

Štátny fond rozvoja bývania 2015

Štátny fond rozvoja bývania (ŠFRB) poskytuje: v účeloch obstaranie nájomného bytu, obnova bytovej budovy a výstavba, dostavba alebo obnova zariadenia sociálnych služieb.

- Úvery na výstavbu nájomných bytov
- Úvery na obnovu bytovej budovy
- Úvery na výstavbu, dostavbu alebo obnovu zariadení sociálnych služieb
- Úvery pre fyzické osoby

Lamačská cesta 8, 833 04 Bratislava 37

e-mail: info@sfrb.sk

Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky,

Nám. Ľ. Štúra 1, 812 35 Bratislava

Tel.: +421 2 5956 1111

Gestorským rezortom je MZP SR a je charakterizovaný ako proces aktivít prispievajúcich ku skrášleniu a zlepšeniu prostredia na dedinách.

Environmentálny fond

Martinská 49, 82105 Bratislava, GPS: 48°08'35.8"N 17°09'45.7"E

Korešpondenčná adresa:

Environmentálny fond

P. O. Box 16

Martinská 49

820 15 Bratislava 215

Podateľňa: (č. dverí 202a)

E-mail : podatelna@envirofond.sk

Program obnovy dediny

www.obnovadediny.sk

Kontaktné pracoviská poradcov SAŽP pre kraje Košický kraj, Prešovský kraj

SAŽP - Centrum plánovania prírodných a energetických zdrojov,

Sabinovská 3, 080 01 Prešov, fax: 051/74 80 118

Ing.arch. Jozef Macko, jozef.macko@sazp.sk, tel.: 051/74 80 122, 0907 850 100

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

Na základe zákona č. 568/2009 Z.z o celoživotnom vzdelávaní bol pre účely akreditácie programov ďalšieho vzdelávania zriadený Informačný systém ďalšieho vzdelávania. Priamy prístup k tomuto portálu sa nachádza v časti „Akreditácie“.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky

Stromová 1, 813 30 Bratislava, Telefón: +421 2/59 374 111

S občianskymi otázkami sa môžete obrátiť na všeobecné telefónne číslo MŠVVaŠR:

02/59 374 111 alebo na Pracovisko pre komunikáciu s verejnosťou: 02/59 374 253.

Otázky posielajte na e-mail: tlacms@minedu.sk. Tento mail je počas pracovnej doby nepretržite sledovaný. Otázky poslané naň môžu byť spracované skôr ako tie, ktoré sú adresované na konkrétneho človeka.

11.3. Integrovaný regionálny operačný program 2014 – 2020

STRATÉGIA PRÍNOSU INTEGROVANÉHO REGIONÁLNEHO OPERAČNÉHO PROGRAMU PRE STRATÉGIU ÚNIE NA ZABEZPEČENIE INTELIGENTNÉHO, UDRŽATEĽNÉHO A INKLUZÍVNEHO RASTU A DOSIAHNUTIE HOSPODÁRSKEJ, SOCIÁLNEJ A ÚZEMNEJ SÚDRŽNOSTI

Jeho globálnym cieľom je: prispieť k zlepšeniu kvality života a zabezpečiť udržateľné poskytovanie verejných služieb s dopadom na vyvážený a udržateľný územný rozvoj, hospodársku, územnú a sociálnu súdržnosť regiónov, miest a obcí.

Stratégia podpory IROP zohľadňuje stratégiu Európa 2020 a prispieva k plneniu jej priorít, najmä k udržateľnému a inkluzívnemu rastu a reflektujú potreby a výzvy konkrétnych regiónov smeruje k:

- rozvoju vybraných oblastí/komponentov podmieňujúcich kvalitu života a konkurencieschopnosť v danom území a
- rozvoju/posilneniu hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti na regionálnej a subregionálnej úrovni ako predpokladu znižovania prehlbovania medzi a vnútroregionálnych rozdielov, prostredníctvom zabezpečenia
- efektívneho a udržateľného poskytovania verejných statkov a služieb zabezpečovaných z miestnej a regionálnej úrovne a
- efektívneho využitia vnútorných zdrojov regiónov s cieľom zvyšovania konkurencieschopnosti a kvality života obyvateľov.

Stratégia IROP spočíva v kombinácii a synergickom prepojení vhodne zvolených intervencií regionálneho a miestneho charakteru a intervencií národného charakteru ako prostriedku posilnenia kvality života a regionálnej konkurencieschopnosti, s dopadom na vyvážený územný rozvoj.

Vnútorná stratégia IROP je založená na koncepte rozvoja regionálnej konkurencieschopnosti, kľúčových výziev a príležitostí komplementárnou podporou štyroch faktorov konkurencieschopnosti regiónov SR zahrnutých v IROP: infraštruktúra, dostupné a efektívne verejné služby, podpora podnikania a tvorby pracovných miest, miestne komunity na vidieku a v mestách. Všetky tieto oblasti podpory napomôžu riešeniu regionálnych rozdielov, avšak RIUS - implementačný nástroj IROP identifikuje ich rozsah v danom území.

Opatrenia na riešenie v rámci IROP:

Kultúrny a kreatívny sektor (KKS) má ako katalyzátor inovácií značný potenciál pre riešenie tvorby hospodárskeho rastu a ako sektor má významný podiel na zamestnanosti.

- Podpora budovania podnikateľského ducha a zručností študentov, absolventov a talentov v KKS s cieľom samozamestnatelnosti, či zakladania vlastných podnikov
- Podpora kreatívnej a experimentálnej tvorby, špecifické poradenstvo v oblasti netechnologických inovácií a podnikania, sieťovanie, medzinárodná spolupráca
- Vytváranie podmienok pre rozvoj KKS z hľadiska priestorových a technických podmienok, budovanie priestorov na stretávanie a experimentovanie, na kultúrnu a kreatívnu produkciu a spotrebu vrátane obnovy historických objektov
- Budovanie partnerstiev a organizačnej kultúry medzi verejným a súkromným sektorom v KKS
- Umožnenie prístupu k financovaniu pre rozvoj talentov, organizácií a podnikov KKS
- Budovanie povedomia o KKS (prezentácie, kampane, konferencie, semináre, kultúrne politiky).

Zlepšenie kvality života v regiónoch s dôrazom na životné prostredie „Zvýšenie energetickej efektívnosti bytových domov“

„Realizácia opatrení zameraných na zvyšovanie energetickej efektívnosti bytových domov a verejných budov“

„Zvyšovanie energetickej efektívnosti cestou zlepšenia energetickej hospodárnosti bytových domov a verejných budov bude zároveň viesť k zníženiu dopytu po energii a prispievať tak k zvýšeniu bezpečnosti dodávok energie“.

Zvýšenie podielu obyvateľstva so zlepšeným zásobovaním pitnou vodou a odvádzanie a čistenie odpadových vôd verejnou kanalizáciou bez negatívnych dopadov na životné prostredie.

Východné Slovensko

Región s krajskými mestami Košice a Prešov dopĺňajú ťažiskové osídlenia druhej úrovne Michalovce – Vranov nad Topľou – Humenné a Poprad – Spišská Nová Ves. Blízkosť krajských miest, ktoré sú 2. a 3. najväčšie na Slovensku generuje významné väzby medzi nimi.

Hlavnými problémami sú izolovane fungujúce systémy verejnej dopravy, nedostatočná koordinovanosť a nadväznosť jednotlivých dopravných systémov, chýbajúci centrálny dispečing, ktorý by riadil jednotlivé dopravné systémy ako jeden celok, málo atraktívna železničná doprava v porovnaní s prímestskou autobusovou dopravou, zlý stav vozidiel a koľajových tratí MHD a údržby vo všeobecnosti a nevyhovujúci stavebný a prevádzkový stav na prestupných miestach a zastávkach. V Prešove navyše priemerný vek autobusov dosahuje 10 rokov.

Okruhy plánovaných aktivít:

- plán dopravnej obsluhy (KSK+PSK) – komplementarita s OPII: nevyhnutný strategický dokument na podporu projektov
- generel dopravy (KSK+PSK) – komplementarita s OPII: nevyhnutný strategický dokument na podporu projektov
- zriadenie dynamickej preferencie VOD na križovatkách a priechodoch riadených svetelnou signalizáciou (Košice) – komplementarita s OPII: nákup nových električiek a trolejbusov v Košiciach
- modernizácia zastávok verejnej osobnej dopravy (KSK, PSK, Košice) – komplementarita s OPII: nákup nových trolejbusov v Košiciach
- dispečerský systém + tarifno-informačné zabezpečenie IDS – komplementarita s OPII: terminály integrovanej osobnej dopravy (so zásahom do železničnej infraštruktúry)
- prestupné terminály a P+R v rámci IDS
- obnova vozidlového parku autobusov (Prešov)

Hlavné výzvy na miestnej úrovni:

A. Zníženie sociálno-ekonomickej zaostalosti

- zvýšiť konkurencieschopnosť vidieckych oblastí, najmä zaostávajúcich, v porovnaní s urbanizovaným priestorom,
- zvýšiť podiel produktívneho obyvateľstva a nízky počet samostatne zárobkovo činných osôb,
- zlepšiť podporu živnostníkov a samostatne hospodáriacich roľníkov (SHR), mikro a malých podnikov najmä v poľnohospodárskom sektore,
- zlepšiť kvalifikáciu a prax pracovnej sily (vyšší podiel ľudí so základným alebo nižším stredným vzdelaním, nízky podiel vysokoškolsky vzdelaného obyvateľstva na vidieku),
- znížiť vysokú mieru nezamestnanosti, hlavne dlhodobej a mladých ľudí na vidieku, čím sa zvyšuje riziko chudoby,

- eliminovať dôsledky vnútornej migrácie (odliv najmä mladých ľudí zo zaostalejších regiónov alebo prílev obyvateľov do obcí v zázemí väčších miest v rámci suburbanizácie),
- rozšíriť príležitosti na vznik miestnych trhov a tvorbu krátkych miestnych produkčno-spotrebiteľských reťazcov (napr. potravinových výrobkov a služieb),
- rozvíjať potenciál miestnych ekonomík a zlepšiť zavádzanie inovácií na miestnej úrovni,
- zlepšiť využívanie zdrojov vo vidieckych oblastiach, napr. prírodno-kultúrneho dedičstva a jedinečných hodnôt územia.

B. Zvýšenie kvality života

zlepšiť sociálnu a technickú infraštruktúra,

- zvýšiť atraktivitu územia pre obyvateľov a zlepšiť možnosti alternatívneho trávenia voľného času,
- zvýšiť povedomie o hodnotách kultúrneho dedičstva a o ochrane prírodných zdrojov,
- zvýšiť odolnosť a ochranu voči živelným katastrofám,
- zlepšiť zavádzanie nových progresívnych (zelených) technológií a inovácií,
- zvýšiť podporu sociálnej inklúzie, zmiernenia chudoby vrátane separovaných a segregovaných MRK a podporu hospodárskeho rastu.

C. Zlepšenie infraštruktúry miestnych služieb

- zvýšiť efektívnosť, kvalitu a rôznorodosť miestnych služieb,
- zvýšiť mieru zapojenia miestnych partnerov do prípravy a implementácie projektov a znížiť dominanciu podpory subjektov verejného sektora.

Akčný plán nastavenia a plnenia výsledkových ukazovateľov pre špecifický cieľ 1.1 „Zlepšenie dostupnosti k cestnej infraštruktúre TEN-T a cestám I. triedy“

Proces výberu ciest bude prebiehať na úrovni Rady Partnerstva pre RIUS pri dodržaní princípu výberu operácií nadefinovaných v IROP a v RIUS.

Akčný plán nastavenia a plnenia výsledkových ukazovateľov pre špecifický cieľ 1.2.2 „Zvýšenie atraktivity a prepravnej kapacity nemotorovej dopravy (predovšetkým cyklistickej dopravy) na celkovom počte prepravených osôb“

Spôsob výpočtu cieľovej hodnoty:

- cieľová hodnota ukazovateľa k roku 2023 bude stanovená na základe kvalifikovaného (expertného) odhadu MDVRR SR a VÚD, 225

Verzia 1.3, 12. 12. 2014

- pri stanovení cieľovej hodnoty ukazovateľa je potrebné zohľadniť, aby táto okrem reálnosti (dosiahnuteľnosti) vyjadrovala aj dostatočnú mieru ambicióznosti zohľadňujúcu opatrenia, ktoré sa v rámci OP plánujú prijať za účelom zabezpečenia širokej informovanosti,
- pri výpočte cieľovej hodnoty predpokladáme zachovanie rovnakej metodiky výberu, administrácie, vyhodnocovania a použitia rovnakých alebo podobných softvérových nástrojov aké budú použité pri definovaní východiskovej hodnoty.

Akčný plán nastavenia a plnenia výsledkových ukazovateľov pre špecifický cieľ 2.1.1 „Podporiť prechod poskytovania sociálnych služieb a zabezpečenia výkonu

opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v zariadení z inštitucionálnej formy na komunitnú a podporiť rozvoj služieb starostlivosti o dieťa do troch rokov veku na komunitnej úrovni“

Spôsob výpočtu cieľovej hodnoty

- cieľová hodnota pre rok 2023 bude vychádzať z prognózy vývoja obyvateľstva SR (pre relevantnú vekovú štruktúru)
- počet detí, ktorým je poskytovaná služba starostlivosti, bude stanovený na základe kvalifikovaného odhadu, pri zohľadnení očakávanej absorpčnej schopnosti v RIÚS.

Akčný plán kvantifikácie východiskovej a cieľovej hodnoty výsledkového ukazovateľa pre špecifický cieľ 2.1.2. „Počet iných zdravotníckych pracovníkov primárneho kontaktu na jedno kontaktné miesto“

Spôsob výpočtu cieľovej hodnoty

Na základe analýzy MZ SR, ktorá bola následne konzultovaná so všetkými samosprávnymi krajinami a zohľadňujúc prirodzenú koncentráciu lekárov primárneho kontaktu v mikroregiónoch (mestá, väčšie obce) bol stanovený predpokladaný počet 134 kontaktných miest integrovaných centier zdravotnej starostlivosti (ICZS), ktoré môžu byť etablované v jednotlivých samosprávnych krajinách.

Na základe analýzy bude kvantifikovaná súčasná koncentrácia iných zdravotníckych pracovníkov prvého kontaktu v stanovených 134 kontaktných miestach a bude stanovený kapacitný odhad navýšenia počtu iných zdravotníckych pracovníkov prvého kontaktu v každom mikroregióne.

Pre kvantifikáciu počtu zvyšných iných zdravotníckych pracovníkov prvého kontaktu mimo ICZS na jedno kontaktné miesto bude použitý nasledovný postup:

1) Predpoklad, že priemerný počet iných zdravotníckych pracovníkov prvého kontaktu na jedno kontaktné miesto bude na úrovni vypočítaného východiskového stavu.

2) Predpoklad, že každý iných zdravotnícky pracovník prvého kontaktu mimo ICZS bude pôsobiť v samostatnom kontaktnom mieste, t.j. $FTE/CP=1,00$

Na základe predpokladu 1) sa vypočíta konečná hodnota počtu FTE na jedno kontaktné miesto všetkých iných zdravotníckych pracovníkov prvého kontaktu na základe váženého priemeru - podielu jednotlivých iných zdravotníckych pracovníkov prvého kontaktu z celkového počtu všetkých iných zdravotníckych pracovníkov prvého kontaktu.

Na základe predpokladu 2) sa vypočíta konečná hodnota počtu FTE na jedno kontaktné miesto všetkých iných zdravotníckych pracovníkov prvého kontaktu na základe váženého priemeru - podielu jednotlivých iných zdravotníckych pracovníkov prvého kontaktu z celkového počtu všetkých iných zdravotníckych pracovníkov prvého kontaktu.

Výsledná cieľová hodnota ukazovateľa bude stanovená ako jednoduchý priemer oboch získaných hodnôt.

Akčný plán nastavenia a plnenia výsledkových ukazovateľov pre špecifický cieľ 2.2.2. „Zlepšenie kľúčových kompetencií žiakov základných škôl“

Spôsob výpočtu cieľovej hodnoty

- za základ pri výpočte cieľovej hodnoty bude slúžiť medziročné porovnanie priemernej úspešnosti v teste prírodovednej gramotnosti vo vybranom ročníku 2. stupňa ZŠ

- pri výpočte cieľovej hodnoty predpokladáme zachovanie rovnakej metodiky výberu, administrácie a vyhodnocovania testu a použitia rovnakých alebo podobných softvérových nástrojov aké budú použité pri definovaní východiskovej hodnoty Aby mohli byť porovnávané iné vzorky žiakov s časovým odstupom niekoľkých rokov, v testovacích nástrojoch bude využívaný prekryvový súbor úloh (tzv. kotviace položky), na základe ktorých bude možné porovnať úspešnosť žiakov z rôznych súborov.

Pri výpočte odhadu cieľovej hodnoty budú zohľadnené nasledovné externé faktory ovplyvňujúce výsledok testovania. 232

Verzia 1.3, 12. 12. 2014

- sociálna a ekonomická situácia žiakov,
- regionálne rozdiely,
- vplyv miery nezamestnanosti v regióne
- vplyv školy na výchovu žiakov a ich vzdelávanie.

Akčný plán identifikácie východiskovej a cieľovej hodnoty výsledkového ukazovateľa „Celková zamestnanosť v kultúrnom a kreatívnom priemysle“

STANOVENIE VÝSLEDKOVÉHO INDIKÁTORA „Celková zamestnanosť v kultúrnom a kreatívnom priemysle“

Bude ju tvoriť „Celková zamestnanosť v kultúrnom a kreatívnom sektore 97— a— Celková zamestnanosť v kreatívnych profesiách 98—.

Akčný plán nastavenia a plnenia výsledkových ukazovateľov pre špecifický cieľ 5.1.1. „Zvýšenie zamestnanosti na miestnej úrovni podporou podnikania a inovácií“

V súvislosti s podporou podnikania, ktorá je relevantná pre obidva fondy, sú oprávnené:

Z EPFRV (PRV) v súvislosti s príslušnými oblasťami:

o v súvislosti s investíciami do poľnohospodárskych podnikov – FO a PO podnikajúce v poľnohospodárskej prvovýrobe,

o v oblasti spracovania produktov poľnohospodárskej prvovýroby a/alebo potravinárskej výroby – FO a PO podnikajúce v oblasti spracovania produktov poľnohospodárskej prvovýroby a/alebo potravinárskej výroby,

o v oblasti podpory vidieckeho cestovného ruchu a agroturistiky – Mikropodniky a malé podniky (v zmysle odporúčania Komisie 2003/361/ES) vo vidieckych oblastiach, o v súvislosti s investíciami do vytvárania a rozvoja nepoľnohospodárskych činností – FO a PO podnikajúce v poľnohospodárskej prvovýrobe, FO a PO (mikropodniky a malé podniky vo vidieckych oblastiach v zmysle odporúčania Komisie 2003/361/ES) obhospodarujúce lesy vo vlastníctve:

súkromných vlastníkov a ich združení;

obcí a ich združení;

cirkvi, ktorej majetok možno podľa právneho poriadku SR považovať za súkromný, pokiaľ ide o jeho správu a nakladanie s ním.

a FO a PO (mikropodniky a malé podniky vo vidieckych oblastiach v zmysle odporúčania Komisie 2003/361/ES) podnikajúce v oblasti hospodárskeho chovu rýb (akvakultúry), za podmienky, že pochádza min. 30% tržieb/príjmov prijímateľa z vlastnej poľnohospodárskej, lesníckej alebo akvakultúrnej činnosti,

o v oblasti podpory investícií do lesných technológií a spracovania, do mobilizácie lesníckych výrobkov a uvádzania na trh FO a PO (malé a stredné podniky v zmysle odporúčania Komisie 2003/361/ES) obhospodarujúce lesy vo vlastníctve:

- súkromných vlastníkov a ich združení;
- obcí a ich združení;
- cirkvi, ktorej majetok možno podľa právneho poriadku SR považovať za súkromný, pokiaľ ide o jeho správu a nakladanie s ním.

a FO a PO (malé a stredné podniky v zmysle odporúčania Komisie 2003/361/ES) poskytujúce služby v lesníctve za predpokladu poskytnutia týchto služieb subjektom uvedeným v predchádzajúcom bode.

Akčný plán nastavenia a plnenia výsledkového ukazovateľa pre špecifický cieľ 6.2 „Zabezpečenie publicity, informovania a podpory prijímateľov v procese implementácie“

Cieľová hodnota ukazovateľa k roku 2023 bude následne stanovená na základe kvalifikovaného (expertného) odhadu tak, aby okrem reálnosti (dosiahnuteľnosti) vyjadrovala aj dostatočnú mieru ambicióznosti zohľadňujúcu opatrenia, ktoré sa v rámci OP plánujú prijať za účelom zabezpečenia širokej informovanosti.

11.4. Program rozvoja vidieka 2014 – 2020

Politika rozvoja vidieka EÚ sa neustále vyvíja s cieľom reagovať na nové výzvy vo vidieckych oblastiach. Proces najnovšej reformy, ktorá je súčasťou širšieho prepracovania spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ (SPP), sa ukončil v decembri 2013 schválením základných legislatívnych aktov na roky 2014 – 2020.

V súlade so stratégiou Európa 2020 a celkovými cieľmi politiky SPP možno v oblasti politiky rozvoja vidieka na obdobie rokov 2014 – 2020 určiť tieto tri dlhodobé strategické ciele:

- podporovať konkurencieschopnosť poľnohospodárstva,
- zabezpečovať udržateľné hospodárenie s prírodnými zdrojmi a opatrenia v oblasti klímy a
- dosiahnuť vyvážený územný rozvoj vidieckych hospodárstiev a komunít vrátane vytvárania a udržiavania pracovných miest.

Reforma z roku 2013 Deutsch (de) English (en) français (fr) zachováva mnohé z hlavných charakteristík politiky rozvoja vidieka z predchádzajúceho plánovacieho obdobia (2007 – 2013). Podobne ako v minulosti, aj v tomto období sa politika bude vykonávať prostredníctvom sedemročných národných a/alebo regionálnych programov rozvoja vidieka.

Celkovo však reforma z roku 2013 prináša tieto zmeny:

- zlepšenie strategického prístupu k tvorbe programov rozvoja vidieka, posilnenie obsahu opatrení v oblasti rozvoja vidieka,
- zjednodušenie pravidiel, resp. ak je to možné, zníženie súvisiacej administratívnej záťaže a
- užšie prepojenie politiky rozvoja vidieka s inými európskymi štrukturálnymi a investičnými fondmi.

Členské štáty budú musieť vypracovať svoje programy rozvoja vidieka na základe minimálne štyroch zo šiestich spoločných priorít EÚ:

- podporovať prenos znalostí a inovácie v poľnohospodárstve, lesnom hospodárstve a vidieckych oblastiach,
- zvyšovať životaschopnosť a konkurencieschopnosť všetkých typov poľnohospodárstva a propagovať inovačné poľnohospodárske technológie a udržateľné lesné hospodárstvo,
- podporovať organizáciu potravinového reťazca, dobré životné podmienky zvierat a riadenie rizík v poľnohospodárstve,
- obnovovať, zachovávať a posilňovať ekosystémy súvisiace s poľnohospodárstvom a lesným hospodárstvom,
- propagovať efektívne využívanie zdrojov a podporovať prechod na nízkouhlíkové hospodárstvo odolné voči zmenám klímy v sektoroch poľnohospodárstva, potravinárstva a lesného hospodárstva,
- podporovať sociálne začlenenie, znižovanie chudoby a hospodársky rozvoj vo vidieckych oblastiach.

V rámci každej priority sú ďalej uvedené podrobnejšie oblasti intervencie („oblasti zamerania“). Členské štáty si v rámci svojich programov rozvoja vidieka vytýčia kvantitatívne ciele v týchto oblastiach zamerania na základe analýzy potrieb územia, na ktoré sa vzťahuje program rozvoja vidieka. Potom stanovia, pomocou akých opatrení tieto ciele dosiahnu a koľko finančných prostriedkov jednotlivým opatreniam pridelia.

Finančné prostriedky sa čerpajú čiastočne z Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (EPFRV) a čiastočne z vnútroštátnych/regionálnych či súkromných zdrojov.

11.5. Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na roky 2014 – 2020

V zmysle zákona o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky prevzal samosprávny kraj kompetencie v oblasti regionálneho rozvoja, medzi ktoré patrí aj vykonávanie stratégie regionálneho rozvoja, koordinovanie úloh súvisiacich so zabezpečením hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja územia, koordinovanie plnenia koncepcií rozvoja samosprávneho kraja.

Samosprávny kraj zabezpečuje a koordinuje vypracovanie odvetvových koncepcií a stratégií hospodárskeho a sociálneho rozvoja kraja. Tie sú základnými dokumentmi, na základe ktorých sa realizuje rozvoj kraja.

Výkon kompetencií v oblasti regionálneho rozvoja zabezpečuje PSK prostredníctvom odboru regionálneho rozvoja.

IROP - RIUS

- Integrovaný regionálny operačný program pre PSK na programovacie obdobie 2014 - 2020

PHSR PSK 2014 - 2020

- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie 2014 - 2020

Prešovský samosprávny kraj (PSK) v súlade so zákonom č. 309/2014 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja, v súčasnosti spracováva nový základný strednodobý rozvojový dokument PSK, ktorým je „Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja pre obdobie 2014-2020“. Dokument bude vypracovaný v súlade s prioritami a cieľmi ustanovenými v Národnej stratégii regionálneho rozvoja Slovenskej republiky a podľa záväznej časti územnoplánovacej dokumentácie kraja. Zároveň bude zohľadňovať aktuálnu sociálno–ekonomickú situáciu, nové výzvy i nové podmienky v rámci Európskej únie a Slovenskej republiky.

Nový Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja (PHSR PSK 2014-2020), spolu s územným plánom kraja, je základným a kľúčovým dokumentom pre riadenie samosprávy, ktorý vychádza z poznania situácie a konkrétnych potrieb obyvateľov, podnikateľov, záujmových skupín a ďalších subjektov pôsobiacich v území, formuluje svoju predstavu o budúcnosti spolu s činnosťami, investičnými projektmi a inými konkrétnymi aktivitami a spolu s návrhom na zdrojové krytie ich zabezpečenia.

Spracovaním PHSR PSK 2014-2020 získa Prešovský samosprávny kraj základný strednodobý rozvojový dokument, ktorý bude:

- cielene a koncepcne usmerňovať a podporovať celkový sociálno – ekonomický rozvoj Prešovského kraja,
- jasne stanovovať priority a ciele za účelom realizácie strednodobého trvalo udržateľného rozvoja založeného na cielenej stratégii a nie na náhlych a nekoordinovaných rozhodnutiach,
- zahrňovať najdôležitejšie výstupy z Regionálnej inovačnej stratégie Prešovského kraja 2014 +,
- zohľadňovať aktuálne trendy a akceptovať požiadavky európskych štruktúr a iniciatív, ako aj aktuálnu ekonomicko – sociálnu situáciu v Slovenskej republike, Prešovskom kraji, ale i v jeho jednotlivých okresoch;

V rámci procesu spracovania bude zabezpečené predstavenie PHSR PSK 2014 - 2020 odbornej a širokej verejnosti a uskutoční sa aj povinné posudzovanie vplyvov strategického dokumentu na životné prostredie (tzv. SEA) v zmysle Zákona 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie.

IROP - RIUS

Integrovaný regionálny operačný program pre PSK na programovacie obdobie 2014 - 2020

Prešovský samosprávny kraj podobne ako všetky ostatné samosprávne kraje na Slovensku bude v programovom období 2014 - 2020 realizovať na svojom území Integrovaný regionálny operačný program (ďalej len „IROP“). Tento operačný program predstavuje programový dokument SR pre programové obdobie 2014 – 2020, tematicky a územne nadväzuje na Regionálny operačný program v rámci programového obdobia 2007 – 2013.

IROP prispieva k plneniu priorít stratégie Európy 2020, ako aj Národného programu reforiem SR. Reaguje na potreby a výzvy konkrétnych regiónov. Zameriava sa na podporu rastu a konkurencieschopnosti regiónov, na vyrovnávanie regionálnych

disparít prostredníctvom koordinovanej podpory, integrovaného prístupu, využitím rozvojových nástrojov a na podporu udržateľného rozvoja.

Jeho vnútorná stratégia je založená na koncepte rozvoja regionálnej konkurencieschopnosti, kľúčových výziev a príležitostí, a to komplementárnou podporou štyroch faktorov konkurencieschopnosti regiónov SR (infraštruktúra, vybrané dostupné a efektívne verejné služby, podpora podnikania a tvorby pracovných miest, podpora miestnych komunít na vidieku a v mestách).

Cieľom operačného programu je „prispiet' k zlepšeniu kvality života, zabezpečiť udržateľné poskytovanie verejných služieb s dopadom na vyvážený a udržateľný územný rozvoj, hospodársku, územnú a sociálnu súdržnosť regiónov, miest a obcí“.

IROP teda slúži ako nástroj podpory aktivít realizovaných z miestnej a regionálnej úrovne, predovšetkým v oblasti verejných služieb v rámci obcí, miest a vyšších územných celkov.

Cez aktivity definované v jednotlivých prioritných osiach IROP budú zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja podporené „investičné priority jednotlivých tematických cieľov“ (definované v Návrhu štruktúry OP financovaných z EŠIF na programové obdobie 2014 – 2020, Uznesenie vlády č. 139).

Riadiaci orgán IROP je Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky.

Naplnenie špecifických cieľov definovaných v IROP bude zabezpečené prostredníctvom nasledujúcich prioritných osí a investičných priorít:

Prioritná os č. 1: Bezpečná a ekologická doprava v regiónoch

Investičné priority:

1.1: Posilnenie regionálnej mobility prepojením sekundárnych a terciálnych uzlov s infraštruktúrou TEN-T vrátane multimodálnych uzlov.

1.2: Vývoj a zlepšovanie ekologicky priaznivých, vrátane nízkohlukových, a nízkouhlíkových dopravných systémov vrátane vnútrozemských vodných ciest a námornej dopravy, prístavov, multimodálnych prepojení a letiskovej infraštruktúry v záujme podpory udržateľnej regionálnej a miestnej mobility.

Prioritná os č. 2: Ľahší prístup k efektívnym a kvalitnejším verejným službám

Investičné priority:

2.1: Investície do zdravotníckej a sociálnej infraštruktúry, ktoré prispievajú k celoštátnemu, regionálnemu a miestnemu rozvoju, znižujú nerovnosť z hľadiska zdravotného postavenia, podporujú sociálne začleňovanie prostredníctvom lepšieho prístupu k sociálnym, kultúrnym a rekreačným službám a prechod z inštitucionálnych služieb na komunitné.

2.2: Investovanie do vzdelania, školení a odbornej prípravy, zručností a celoživotného vzdelávania prostredníctvom vývoja vzdelávacej a výcvikovej infraštruktúry.

Prioritná os č. 3: Mobilizácia kreatívneho potenciálu v regiónoch

Investičná priorita:

3.1: Podpora rastu priaznivého pre zamestnanosť, a to rozvíjaním vnútorného potenciálu ako súčasť územnej stratégie pre konkrétne oblasti vrátane konverzie

upadajúcich priemyselných regiónov a posilnenia prístupnosti a rozvoja špecifických prírodných a kultúrnych zdrojov.

Prioritná os č. 4: Zlepšenie kvality života v regiónoch s dôrazom na životné prostredie
Investičné priority:

4.1: Podpora energetickej efektívnosti, inteligentného riadenia energie a využívania energie z obnoviteľných zdrojov vo verejných infraštruktúrach vrátane verejných budov a v sektore bývania.

4.2: Investovanie do sektora vodného hospodárstva s cieľom splniť požiadavky environmentálneho acquis Únie a pokryť potreby, ktoré členské štáty špecifikovali v súvislosti s investíciami nad rámec týchto požiadaviek.

4.3: Prijímania opatrení na zlepšenie mestského prostredia, revitalizácie miest, oživenia a dekontaminácie opustených priemyselných lokalít (vrátane oblastí, ktoré prechádzajú zmenou), zníženia znečistenia ovzdušia a podpory opatrení na zníženie hluku.

Prioritná os č. 5: Miestny rozvoj vedený komunitou

Investičná priorita:

5.1: Záväzné investície v rámci stratégií miestneho rozvoja vedeného komunitou.

Prioritná os č. 6: Technická pomoc

Regionálna integrovaná územná stratégia pre PSK v programovacom období 2014 – 2020:

V programovom období 2014-2020 bude v IROP integrovaný prístup realizovaný prostredníctvom Regionálnych integrovaných územných stratégií (ďalej len „RIÚS“) na úrovni samosprávnych krajov.

V čl. 36 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1303/2013 sú RIÚS vnímané ako aplikácia integrovaného prístupu prostredníctvom integrovaných územných investícií.

Na základe strategických priorít RIÚS a im vymedzených alokácií z IROP bude Prešovský samosprávny kraj prostredníctvom oprávnených prijímateľov podpory realizovať integrované územné investície (IÚI), vrátane IÚI pre udržateľný rozvoj miest (ďalej len UMR).

Rozvojové zámery RIÚS budú zohľadňovať špecifické potreby regiónov, funkčné využitie územia, čím prispievajú k znižovaniu regionálnych rozdielov a pozitívnemu dopadu na kvalitu života obyvateľov.

Prešovský samosprávny kraj bude RIÚS vypracovávať v súlade so schválenou a v danom čase aktuálnou Metodikou pre prípravu a realizáciu RIÚS vypracovanú Riadiacim orgánom (ďalej len „metodika“), v rámci ktorej riadiaci orgán pre IROP stanovuje záväznú rámcovú štruktúru obsahu dokumentu RIÚS.

Osobitnou časťou dokumentu RIÚS je integrovaná územná stratégia pre udržateľný rozvoj miest, pokrývajúca územie funkčnej mestskej oblasti v rámci daného regiónu NUTS III.

Príprava a implementácia RIÚS je zabezpečovaná na základe princípu partnerstva v zmysle čl. 5 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 1303/2013.

RIÚS pre Prešovský samosprávny kraj je v súčasnosti v súlade s aktuálnou verziou metodiky navrhovaná riadiacim orgánom.

ZÁVER:

V súčasnosti v Slovenskej republike prebieha proces programovacieho obdobia na roky 2014 – 2020. Pre tieto zámery bolo potrebné zmapovať problémy, východiská a vytýčiť socio-ekonomické a enviromentálne rozvojové ciele a priority SR.

Nástrojom pre naplnenie týchto náročných úloh je Národný strategický referenčný rámec SR, v súčasnosti s:

„Programom rozvoja vidieka SR 2014 – 2020“,
„Programom hospodárskeho a sociálneho rozvoja
Prešovského samosprávneho kraja na roky 2014 – 2020“,
„Integrovaným regionálnym operačným programom 2014 –
2020“,

a následne sa aktualizoval Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Richvald ako základný rámec pre budúce programovacie obdobie na roky 2014 - 2020 v oblasti znižovania disparít prezentované v EÚ.

Hlavným cieľom tohto dokumentu je zlepšovať kvalitu života občanov a sociálnu súdržnosť obce, najmä vytvoriť podmienky pre ekonomický rozvoj a tvorbu pracovných príležitostí, presadzovať koncept trvalo udržateľného rozvoja tak, aby sa obec v rámci Prešovského kraja a SR pri začleňovaní do štruktúr EÚ stala plnohodnotnou.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Richvald je vlastníctvom obce Richvald.

Akokoľvek zneužitie autorského práva fyzickou alebo právnickou osobou, kopírovanie celku alebo jeho častí alebo iné zneužitie má za následok trestnoprávnu zodpovednosť!

Autorské práva a systém, formu a obsah spracovania a zoradenia jednotlivých informácií sú vyhradené pre spracovateľa projektu.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Richvald je dielom Ing. Ján Ondarišin a kolektív.

Spracovatelia:

- Ing. Ján Ondarišin a kolektív

- starostka obce Richvald: Mgr. Zuzana Germanová

- obecné zastupiteľstvo:

Bc. Maroš German, Richvald 231

Mgr. Mária Germanová, Richvald 118

Bc. Branislav Ildža, Richvald 240

Ján Svoboda, Richvald 93

Jozef Tej, Richvald 239

Martin Tej, Richvald 206

Magdaléna Tejová, Richvald 62

- obyvatelia obce Richvald